

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA OBČANSKÉ VÝCHOVY A FILOZOFIE**

ROD BARTOŇŮ NA ZÁMKU NOVÉ HRADY

Diplomová práce

Autor práce: Jana Novotná

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

2010

**CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE
TEACHERS' COLLEGE
SOCIAL SCIENCES AND PHILOSOPHY
DEPARTMENT**

**FAMILY BARTOŇ FROM DOBENÍN ON THE
CASTLE NOVÉ HRADY**

Graduation thesis

**Author: Jana Novotná
Supervisor: Doc. PhDr. Jan Županič, Ph.D.**

2010

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 3.11. 2010

.....

(podpis)

Poděkování:

Děkuji panu Doc. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D., panu PhDr. Ladislavu Čerychovi a panu PhDr. Pavlu Dufkovi, Ph.D. za odborné vedení diplomní práce, za jejich pomoc a cenné rady.

Děkuji za pomoc a podporu všem mým nejbližším, kteří mi po celou dobu dvouletého studia byli velkou oporou.

OBSAH

ÚVOD	7
1 ZÁMEK NOVÉ HRADY	9
1.1 STRUČNÉ DĚJINY RODU ŽATECKÝCH.....	11
1.2 CHARAKTERISTIKA RODU HARBUVAL - CHAMARÉ	14
1.3 HISTORIE ZÁMKU.....	19
2 ZÁMEK ZA DOBY RODU BARTOŇŮ Z DOBENÍNA	23
2.1 PŮVOD RODU BARTOŇŮ	23
2.2 NOVÝ SVĚT.....	29
2.2.1 ŽIVOTNÍ OSUDY JOSEFA BARTONĚ.....	29
2.2.2 ZAČÁTEK TEXTILNÍ VÝROBY JOSEFA BARTONĚ	33
2.2.3 NÁPLŇ PRACOVNÍHO NAsAZENÍ V DOMĚ JOSEFA BARTONĚ	36
2.2.4 JOSEF BARTOŇ A JEHO PŘÍNOS PRO NÁCHOD	43
2.3 ŽIVOTNÍ OSUDY CYRILA ADOLFA BARTONĚ.....	49
2.4 OSAMOCENÍ LADISLAVA BARTONĚ.....	51
2.5 JOSEF BOHUMIL BARTOŇ A CYRIL ADOLF BARTOŇ.....	54
2.5.1 RODINNÝ ŽIVOT JOSEFA BOHUMILA A CYRILA ADOLFA BARTOŇOVÝCH	58
2.5.2 NEMOVITÝ MAJETEK - NOVÉ MĚSTO NAD METUJÍ.....	65
2.5.3 NEMOVITÝ MAJETEK - ZBRASLAV	68
2.6 BARTOŇOVÉ JAKO SPONZOŘI A MECENÁŠI.....	70
2.7 NOBILITACE RODU BARTOŇŮ.....	77
3 ZISK ZÁMKU NOVÉ HRADY, JEHO ÚPRAVY A REKONSTRUKCE	81

3.1	KOUPĚ ZÁMKU NOVÉ HRADY RODEM BARTOŇŮ–DOBENÍN	81
3.2	REKONSTRUKCE OBJEKTU.....	82
4	ROD ČERYCHŮ	85
4.1	STRUČNÁ HISTORIE RODINY ČERYCHŮ	85
4.1.1	LADISLAV ČERYCH.....	86
4.1.2	JIRÍ ČERYCH	86
4.2	VLASTNÍCI ZÁMKU NOVÉ HRADY LADISLAV A JIRÍ ČERYCHOVI	87
5	KONFISKACE ZÁMKU NOVÉ HRADY.....	90
5.1	DALŠÍ OSUDY ZÁMKU NOVÉ HRADY	92
6	SOUČASNOST ZÁMKU NOVÉ HRADY	93
7	EMPIRICKÁ ČÁST	96
7.1	VYHODNOCENÍ KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU	96
	ZÁVĚR.....	105
	RESUMÉ.....	107
	LITERATURA	108
	Dokumentární film	110
	Internetové odkazy	110
	SEZNAM PŘÍLOH.....	114

ÚVOD

Zámek Nové Hradky má bohatou historii. Ve 20. století jsou ale jeho osudy nedílně spjaty s novošlechtickým rodem rytířů Bartoňů z Dobenína a jeho potomky. Toto pozdně barokní sídlo se nachází se ve východních Čechách, asi deset kilometrů od Vysokého Mýta. Je jediné svého druhu v České republice, a to především díky své jedinečné architektonické podobě. Někteří jej označují právem jako „Malý Schönbrunn“ nebo „České Versailles“. Jedním z aspektů výběru právě tohoto kulturního skvostu je ten, že je tak málo zdokumentován a opomíjen v odborné literatuře. Najdeme jen určité útržky dějin tohoto objektu spadajícího do určitého století, ale nikde není ucelen do jednoho historického celku.

Další část práce se pak zabývá osudy velkopřemyslnického rytířského rodu Bartoňů z Dobenína v 19. a 20. století a podchycení vývoje jeho majetkové držby.

Ve východních Čechách se začíná mapovat a vyvíjet jeden rod, prvopočátky spadají někam do začátku 16. století, který se později zapíše do historie tohoto významného kraje. Tento rod, o kterém bych chtěla ve své práci pohovořit, se jmenuje rod Bartoňů, který byl v roce 1912 povýšen do rytířského stavu s predikátem z Dobenína jako uznání za celoživotní dílo Josefa Bartoně. Po několik generací budeme svědky rozvoje u nás dosud nevídané činnosti z oblasti textilního průmyslu, který jakoby dospěl do neobyčejných rozměrů. Zjistíme i některé stránky běžného v té době každodenního života, abychom si dokázali představit, v jakém prostředí se tenkrát žilo a mohli i srovnat, co se změnilo a co naopak zůstalo zachováno až do dnešních časů. Během dlouhých let tento rod, měl i své smutnější období svého každodenního života, ať už to bylo například menší sourozenecké neshody, nebo vyhoření či jiná přírodní živelná pohroma, která zasáhla do osudu této rodiny. Nevyjímaje ani tragický osud a to úmrtí některého člena v rodině, jak v období nejútlejšího dětství, tak i v pozdním věku. Pořád tyto události představovaly tragickou ránu, kterou si nesli po zbytek svého života.

Jaké jsou detaily a příčiny těchto neštěstí, ale i radostí, o tom jsou následující kapitoly.

Základním pramenem pro zpracování rodu Bartoňů je rodinná kronika¹ od Jaroslava Charváta a pro hlavní část zabývající se již zmíněného zámku Nové Hrady jsem použila několik publikací.² Nejvíce jsem se opírala o informace z děl Augusta Sedláčka s názvem Hrady, zámky a tvrze Království českého. I.díl. Chrudimsko. Zde je popisováno vlastnictví zámku do konce třicetileté války a to konkrétně do roku 1645, neméně významnou literaturou je i publikace s pojmenováním Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI.díl. Východní Čechy, kterou sepsal kolektiv autorů. Materiály ke zpracování této práce jsem našla i v různých archívech, byl to např. Státní oblastní archiv v Zámrsku, kde nalezneme malé množství příslušných materiálů pod označením „fond velkostatek Nové Hrady“, konkrétně v hospodářských účtech. Mimo jiné zde nalezneme i sepsaný dokument k roku 1959 pojednávající o celkové výměře velkostatku Nové Hrady, ostatní dokumenty se buď nedochovaly, nebo byly odvezeny rodem Harbuval de Chamaré zpět do Francie. Materiály poskytuje taktéž Národní archiv v Praze na Chodovci. Informace jsou k dispozici ve fondu Státní památkové správy – D a fondu Státního pozemkového úřadu - vlastnické soubory majitelů velkostatků. Zde nalezneme celou řadu protokolů, seznamů, pachtovní smlouvu, v neposlední řadě také rozvrhová usnesení a jiné dokumenty.

Empirická část se vztahovala ke vzpomínkám pamětníka, který byl spolu se svým bratrem Jiřím posledním majitelem zámku Nové Hrady, jeho maminka i on patřili do jedné z větví rodu Bartoňů z Dobenína. Zde vyplynou i určité skutečnosti se kterými se ozřejmí souvislosti již zmiňovaného zámku. Pro zpracování této části jsem zvolila kvalitativní metodu, zpracovanou technikou narativního rozhovoru, s využitím metod orální historie.

¹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato a Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. II.díl. - Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína.* Náchod. sine dato.

² Příslušná literatura je citovaná v úseku Literatura

1 ZÁMEK NOVÉ HRADY

Obec je poprvé zmiňována už v roce 1293 a původně se nazývala Boží Dům. Ves Nové Hradky byla roku 1347 majetkem litomyšlského biskupství. Toto označení se týkalo jen samotné vsi, protože v té době ještě nebyla existence hradu prokázána.³

Na místě, kde se dnes nacházejí Nové Hradky, stávala vesnice, označovaná Boží Dům. Tuto ves držel v 15. století klášter Podlažický (Podlažice jsou dnes vesnice ležící nedaleko městečka Chrast na Chrudimsku)⁴. Když byl tento klášter za husitských válek zbořen, nechal jej zapsat král Zikmund v roce 1436 (přesněji dne 21. září) na šestileté období Janu Pardusovi z Vratkova včetně všech majetků opatství patřících k Podlažickému klášteru. Pardus převedl po tomto časovém období již zmíněné Podlažické majetky na Zdeňka z Postupic. A od těchto časů drželi po celé století páni Kostkové Podlažické opatství i Boží Dům.⁵

Rod Kostků vlastnil Nové Hradky až do roku 1557.⁶ Král Jiří z Poděbrad připsal všechnu Podlažický majetek Zdeňkovi z Postupic někdy v roce 1460 za 1 000 kop grošů českých (tzv. jistinu odpovídající platu komornímu, který se dával z kláštera) za to, že tentýž Zdeňk z Postupic vyplatil hrad Potštejn a komorní plat Polický, zastavený Ješkovi z Boskovic. Zdeňk Kostka z Postupic nechal postavit nevelký hrad, který se původně také nazýval Boží Dům, jako již zmíněná obec. Ale díky obyvatelům, kteří mu začali říkat prostým označením zjednodušeně - Novým Hradem – dostalo se mu nového jména. Název se tak dobře ujal, že přešel i na podhradí. Asi mezi roky 1468 – 1471 byla Zdeňkovi z Postupic králem učiněna ta milost, že on i jeho dědicové Nového Hradu i majetku

³ David P. a Soukup V. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku. Velká cestovní kniha – Česká republika*. Praha. 2002 - 2003 . s 195

⁴ Ve zdech sedleckého kláštera byla uložena v Podlažicích sepsaná tzv. Ďáblova bible nebo-li Codex gigas s vyobrazením ďábla. Dnes je uložena ve Švédsku, kam se dostala jako válečná kořist na konci třicetileté války.

⁵ Sedláček A. *Hradky, zámky a tvrze království českého. I.díl. Chrudimsko*. Praha. 1993. s 191

⁶ Kolektiv autorů. *Hradky, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI.díl. Východní Čechy*. Praha. 1989. s 327

Podlažického neměli splácet dotud, dokud Litomyšlské biskupství všechno společně nebude vyplaceno.⁷

Když Zdeněk Kostka z Postupic padl v roce 1468 v boji u vsi Zvole, přešel majetek na jeho mladšího bratra Albrechta Kostku z Postupic.⁸ A od této doby je o hradu první zmínka i v pramenech. Albrecht Kostka z Postupic nějaký čas věrně sloužil králi Jiřímu z Poděbrad (1485 - 1471).⁹ Proto se mu dostalo nových milostí na majetku, který mu byla zapsán. Albrecht Kostka z Postupic však byl zaneprázdněn vysokými zemskými úřady a měl i majetky na Moravě. Neujal se proto všech majetků po nebožtíku bratrovi. Z těchto důvodů postupuje majetky svému synovci Zdeňkovi z Postupic. Albrecht Kostka z Postupic se zdržoval nejvíce na Moravě, kde v roce 1477 také zemřel.¹⁰ Nové Hrady jsou plně ustanoveny jako název hradu až za života jeho synovce Zdeňka Kostky v roce 1495. Lidové tradice ukazují na existenci dalšího panského sídla v Nových Hradech – na renesanční zámek v podhradí, ale přímé doklady pro jeho potvrzení chybí.¹¹ Zdeněk Kostka z Postupic vládl také na Kolodějích (dnešní část Prahy 9, upravena pro vládní účely), ale nejvíce je spojován s pobýváním na Nových Hradech. Měl čtyři syny, a to Viléma, Zdeňka, Jana a Bohuše.

Dnešní název obce se jednoznačně ujal až v 16.století. Nejstarším synem Zdeňka Kostky z Postupic byl Vilém. Ten byl nejprve pánem na Litomyšli. Ostatní tři bratři brali odtud jisté důchody. Od něho jsou zastaveny Nové Hrady s některými vesnicemi za 3 800 kop grošů Burjanovi Špetlovi z Janovic. Událost je datována rokem 1516 na Nových Hradech. Tento pán se již dříve zdržoval v Litomyšli. Otázkou zůstává, zdali byl v důvěrném vztahu přátelství s Vilémem Kostkou. Odpověď se asi již nikdy nedovíme. Burjanov Špetlov z Janovic si koupil roku 1511 dům na horním městě v Litomyšli, který předtím patřil Martinovi Kabátníkovi. Dne 6. října roku 1518 si rozdělili bratři svá dědictví. Nejmladší tři bratři dostali Litomyšl, Heřmanice, zámek Nové Hrady a klášter Podlažice se vším

⁷ Sedláček A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. I.díl. Chrudimsko.* Praha. 1993. s 191

⁸ Sedláček A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. I.díl. Chrudimsko.* Praha. 1993. s 191

⁹ Čornej P. a kolektiv. *Panovníci českých zemí.* Praha. 1992. s 38, letopočet jeho vlády

¹⁰ Sedláček A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. I.díl. Chrudimsko.* Praha. 1993. s 192

¹¹ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI.díl. Východní Čechy.* Praha. 1989. s 327

príslušenstvím. Bratři Zdeněk, Jan a Bohuš se rozhodli, že sami Nové Hrady a všechn majetek, který byl zastaven, vyplatí a určité dluhy vezmou na sebe. Po vyplacení všech Novohradských majetků je drželi všichni tři společně. Tím, že postupně umírali, zůstal Bohuš jediným držitelem Nového Hradu. Bohuš pak svěřil řízení v letech 1536 až 1539 úředníkovi Mikulášovi ze Zásbuk.¹²

Za Bohuše Kostky se začalo Podlažické panství značně ztenčovat. Ten také roku 1535 prodal dvůr pod Novými Hrady s jistými grunty rychtáři Jírovi Borovskému, a to pod roční plat. Dále podstoupil Šroubovice v roce 1539 Mikuláši ze Zásbuk. V tomto roce rovněž prodal Michalovi Hlavatě z Chlumu Podlažický dvůr a klášter, městečko Chrast a několik vesnic. V této době dále prodává Hory Čelakovské¹³ s několika vesnicemi panu Václavovi Okrouhlickému z Kněžic.¹⁴

Po smrti Zdeňkova syna Bohuše Kostky v roce 1577 připadlo novohradské panství královské komoře, protože se Bohuš Kostka v letech 1546 - 1547 zúčastnil protihabsburského povstání. Proto jako trest mu novohradské panství bylo změněno v manství a ponecháno až do konce života. V roce 1557 k panství patřilo kromě hradu a dvora Nového Hradu také městečko Proseč a 23 vsí.¹⁵

1.1 STRUČNÉ DĚJINY RODU ŽATECKÝCH

Královská koruna prodala v roce 1559 panství v Nových Hradech už jako dědičný statek žateckému měšťanovi Janu Žateckému z Weikersdorfu (zemřel v roce 1561). Za Žateckých začíná zcela nová epocha života na Novém Hradě, ale i v městečku pod ním. Jan Žatecký pocházel z rodiny erbovní Žatecké. Bydlel však obyčejně v Praze. Býval ve službách krále Ferdinanda I. Habsburského (1526 – 1564).¹⁶ Držel také některé vesnice kláštera Břevnovského a nějakou dobu i Pátek. Odkázal statek svému synovi Vojtěchovi, aby svým sestrám - Anežce

¹² Sedláček A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. I.díl. Chrudimsko*. Praha. 1993. s 192

¹³ URL: < <http://www.chata.cz/zelezne-hory/vcelakov/pruvodce-hajovna-CZ1399.html> > [cit. 2010-07-07].

¹⁴ Sedláček A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. I.díl. Chrudimsko*. Praha. 1993. s 192

¹⁵ Vsi Chotovice, Olšany, Novou ves, Boží dům, Příluku, Suchou Lhotu, Zábory, Předměstí, Zderaz, Bor, Leštín, Doubravice, Libejcin, Dvořiště, Javorník, Podhořany, Rybníček, Mokrý Lhota, Řepníky, Třemošnice, Zádolí, Džbánovice a Žestoce

¹⁶ Čornej P. a kolektiv. *Panovníci českých zemí*. Praha. 1992. s 42, letopočet jeho vlády

a Anně - vyplatil po 5 000 tolarech. Jan Žatecký zemřel roku 1561. Jeho syn ho dlouho nepřechkal. Oženil se s Annou ze Sulevic, které zapsal 2 125 kop věna na Nových Hradech.¹⁷ Dva dny před věnováním (dne 5. května roku 1561) napsal poslední vůli, kdy odkazuje Nové Hrady svým sestřím. Nezapomněl však na svoji choť a slušně ji zaopatřil. Mohl tak učinit jednoduše, protože měl po otci dostatek financí, jistot a dluhových zápisů. Velikou sumu napsanou na Pardubské panství získal od krále Ferdinanda I. Habsburského. Tyto peníze z velké části odkázal své manželce. Dne 8. září roku 1563 po smrti syna Vojtěcha se jeho sestry Anežka a Anna rozdělily o zděděné majetky otce a bratra, přičemž Nové Hrady připadly Anně. Anežka dostala dům na Malé Straně v Praze, dům v Žatci, vinice při Žatci, místo na Pražském Hradě a vsi Pšany a Žiželice (nacházející se dnes asi 4 km severně od Žatce).¹⁸ Její sestra Anna z Weikersdorfu zůstala nějaký čas svobodná, pak se provdala za Ferdinanda Švihovského z Rýzmburku. Odchodem Vojtěcha končí po meči bohatá rodina Žateckých. Ta nepřekročila ani do třetího kolena.¹⁹

Dalšími významnými majiteli byli Ferdinand Švihovský z Rýzmburka, manžel Anny, rozené Žatecké z Weikersdorfu. Ten záhy nabývá panství kláštera sv. Prokopa. Jeho manželka mu v roce 1574 podstoupila polovinu zámku Nové Hrady se dvorem a polovinu všeho majetku. Když pak Anna zemřela, podstoupil dne 5. února 1580 asi z důvodu dluhu 7 000 kop grošů českých zámeček Nové Hrady se všemi vesnicemi Mikulášovi z Lobkovic. Mikuláš, který byl J.M.C. radou a hejtmanem Starého Města v Praze, koupil roku 1583 statek Hrochův Týnec, se kterým sloučil Bezděkovský statek zakoupený v roce 1584. O čtyři roky později, tedy v roce 1588, zemřel.²⁰ Po smrti Mikuláše z Lobkovic v roce 1588 zdědily Nové Hrady jeho děti - Jan Viktorin, Mikuláš a dcera Anna.²¹ Jelikož dědicové nebyli ve věku, kdy by se mohli starat o vedení všech statků, ujal se správy jejich strýc Ladislav z Lobkovic. Snažil se bratrovy dluhy pokud možno zaplatit, aby statky zachoval pro jeho nezletilé děti. Proto si v roce 1592 vypůjčil od své manželky Mandaleny ze Salmu 6 150 kop (pravděpodobně grošů, ale neuvádí se měna). Takto

¹⁷ Sedláček A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. I.díl. Chrudimsko*. Praha. 1993. s 193

¹⁸ Fábry O. a Hede A. Mikroregion Žatecko [citováno 8.července 2010]. Dostupný Z <http://www.mikroregion-zatecko.cz/pages/zizelice.htm>.

¹⁹ Sedláček A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. I.díl. Chrudimsko*. Praha. 1993. s 193 -194

²⁰ Sedláček A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. I.díl. Chrudimsko*. Praha. 1993. s 194

²¹ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI.díl. Východní Čechy*. Praha. 1989. s 327

zadluženého statku se ujal nejstarší syn Jan Viktorin a pod jeho jménem se začaly opět zapisovat dluhy, které jsou datovány ke dni 10. ledna 1594. A to i přesto, že ještě ze svého dílu nedostal dědictví. Proto se o další dluhy začala starat jeho teta paní hraběnka Mandalena ze Salmu. A to pravděpodobně v čase, kdy se oba bratři (Jan Viktorin a Mikuláš) dohodli, co kdo získá. Jan Viktorin získal tvrz Hrochův Týnec a Mikuláš zámek Nové Hradky. Jejich teta chtěla stále získat to, na co měla dle svého úsudku právo. Proto se synovec Mikuláš postavil na odpor proti své tetě a žádal císaře, aby jí toto právo bylo pozastaveno. Spory se vlekly až do roku 1595 a byly zakončeny v té době obyčejnými smírnými námluvami. Mikuláš se stal J.M.C. nejvyšším komorníkem nad stříbrem. V roce 1597 prodal dne 30. června ves Džbánov obci Vysokému Mýtu. Zemřel bez potomků v roce 1599. Jeho sestra Anna si hned vyžádala od úřadu komorníka, který na panství sepsal všechny majetky. Záhy nato se sama stala novou paní Nových Hradů.²² Vlastnila je od roku 1599 až do roku 1604 (v tomto roce zesnula), pak toto panství přechází na jejího manžela Pavla Sixta z Trautsonu. Jeho osobnost je spjata s celou řadou významných titulů. Byl hrabě na Falkensteině, dědičný maršálek knížecího hrabství Tyrolu, dále rytíř Tovaryšstva zlatého rouna a místodržící „Nižší země Rakouské“. V roce 1615 odváděl sbírky a daně z Novohradska společně s krajem chrudimským. Trautson zemřel v roce 1620. Pavel Sixt z Trautsonu a ani další příslušníci tohoto dolnorakouského rodu v Nových Hradech nepřebývali a panství spravovali hejtmani. Z nich asi jako nejbezohlednější ke svým poddaným proslul Matyáš Cyril Hein z Heinberga, který spravoval panství v letech 1629 - 1653. Další pozoruhodný muž patřící do této větve, který je svázán s Novými Hradky, byl Ludvík z Trautsonu. Zmínka jen uvádí, že po smrti hraběte Ludvíka z Trautsonu, který byl kapitánem u pluku Khevenhüllerovského, připadlo panství třem jeho bratrům, a to Vilémovi, Josefovi a Janovi. Poslední z bratrů Jan (arcibiskup vídeňský) Nové Hradky později i sám držel.²³ V roce 1645 za Jana Františka Trautsona byl hrad v Nových Hradech vydrancován oddílem švédského vojska a přitom také vážně poškozen. Byl sice záhy prozatímně opraven, ale nebyl téměř obýván.²⁴

²² Sedláček A. *Hradky, zámky a tvrze království českého. I.díl. Chrudimsko*. Praha. 1993. s 194

²³ Kolektiv autorů. *Hradky, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI.díl. Východní Čechy*. Praha. 1989. s 327

²⁴ Kolektiv autorů. *Hradky, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI.díl. Východní Čechy*. Praha. 1989. s 327

Dne 2. ledna v roce 1750 prodal hrabě Josef z Trautsonu majetek Anně Barboře Harbuval - Chamaré, vdově po Janu Ludvíkovi Harbuval - Chamaré, rozené Saunigové, a to nejen hrad, ale i dvůr, pivovar, městečka a 20 vsí,²⁵ k tomuto panství náležejících. Za její vlády v roce 1767 byla vybudována na jihozápadní straně hradního návrší barokní křížová cesta. Ale oprava hradu provedena nebyla. V roce 1773 převzal panství v Nových Hradech její syn Jan Antonín Harbuval - Chamaré, za něhož došlo po roce 1773 k demolici hradu a získaný materiál byl použit k výstavbě nového zámku v Nových Hradech. Jan Antonín Harbuval – Chamaré zemřel v roce 1808. Po něm následovaly tři nedospělé děti Jan Antonín, Jan Ludvík a Marie Anna, za ně spravovala panství ovdovělá paní Marie Anna jako otcovská poručnice. Pak po konečném rozdělení panství je dne 18. března v roce 1826 převzal druhý syn Jan Ludvík v ceně 161 928 zlatých²⁶ a 28 krejcarů. Na konci 30. let 20. století dochází k poslednímu zásahu do tohoto hradu, kdy Cyril Bartoň z Dobenína nechal celé hradní návrší předělat. Týkalo se to především tamějšího parku a zároveň také byly zřízeny nové cesty, které zcela rozrušily původní přístupovou komunikaci k hradu.²⁷

1.2 CHARAKTERISTIKA RODU HARBUVAL - CHAMARÉ

Rod Chamaré byla podnikatelská šlechta, ale také starý lotrinský rod.²⁸ Tento rod přišel v polovině 18. století do Čech ve službách Habsburků přes Slezsko. Jednalo se původně o francouzský rod, pocházející z oblasti Artois. Harbuval deChamaré zakoupil nejprve potštejnské, a poté i novohradské panství.²⁹

²⁵ 20 vsí - Záboří, Podměstí, Zderaz, Bor, Chotovice, Olšany, Nová Ves, Proluka, Suchá Lhota, Leština, Doubravice, Dvořiště, Podhořany, Rybníček, Mokrý Lhota, Javorníček, Nový Hrad, ves sv. Kateřiny, Martinice a Paseka

²⁶ V dobových publikacích se nejčastěji setkáváme s označením měn ve zkratkách. V tomto případě je zlatý označován jako fl., tedy z latiny florenus. Francouzsky florin nebo také floren. Německy pak gulden.- Kašpar J. *Kronika města Čelákovice I.*. Městské muzeum v Čelákovících. 1857 – 1939. s 12

²⁷ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI.díl Východní Čechy.* Praha . 1989. s 327

²⁸ Řeháček J. Zámek Nové Hrady - rokokový unikát [citováno 8.července 2010]. Dostupný z <http://www.kraj.iipardubice.cz/arch/1200574619-zamek-nove-hrady-rokokovy-unikat.php>.

²⁹ Řeháček J. Zámek Nové Hrady.[citováno 8.července 2010]. Dostupný z <http://www.cestopisy.net/63-zamek-nove-hrady.php>.

„Tehdy v Nových Hradech na vyvýšeném vrchu stál starý zámek, původně rodu Kostků z Postupic, který později sloužil jako hospodářská správa novohradského panství. Harbuval de Chamaré se v roce 1774 rozhodl, že tento původní zámek renovovat nebude, ale pro své sídlo si postaví zámek nový. Tak vznikl dnešní novohradský zámek. Na rozdíl od jiných památek nebyl nikdy přestavován, takže se zachoval v původní podobě dodnes," upřesnil v rozhovoru jeho nynější majitel pan Mgr. P.Kučera, který současně přiznal, že i díky tomu nebyl nikterak náročný problém vrátit zámku při rekonstrukci původní podobu. Z tohoto důvodu jsou Nové Hrady zámekem relativně mladým. Jako jediný zámek u nás byly Nové Hrady postaveny v čistě rokokovém stylu. Bylo to dáno tím, že stavitelem byl francouzský hrabě Harbuval de Chamaré.

Další neméně známou postavou figurující v dějinách zámku v Nových Hradech, ale i na Potštejně, byl Jan Ludvík Harbuval de Chamaré. Roku 1746 koupil hrad Potštejn. Postava známá z literární tvorby, nazývána též jménem Chamaré z Jiráskova Pokladu, není totožná s Janem Ludvíkem Chamaré - jde o jeho syna Jana Antonína. I když i tento hrabě měl řadu zájmů, byl zřejmě výtvarně nadaný a věnoval se též mapování a zhotovování plánů hradu Potštejna a jeho okolí. Údajně vytvořil, nebo se podílel, na architektonických plánech zámku Nové Hrady na Chrudimsku, který nechal postavit. Měl i zájem o četbu, především z fondů zmíněné zámecké knihovny na Potštejně.

Pravděpodobně v letech 1749 - 1755 (údaje v historických pramenech se podstatně liší, někde je uváděno zahájení stavby zámku v roce 1747) dal postavit v městečku Potštejně (tehdy Potštýně) barokní zámek jako panské obydlí. Údajně podle svých plánů a představ, jméno stavitele se v dostupných pramenech nedochovalo, protože tamní hrad již byl dlouhou dobu neobyvatelnou, až majestátní zříceninou. Osobnost tohoto muže, který by z dnešního hlediska patřil k předním představitelům průmyslového managementu v domácím prostředí, přispěla výrazně k rozvoji nejen regionu Rychnovska, Chrudimska, ale i samotného městečka Potštejna. Hrabě též výrazně pomohl i zprůmyslnění tehdejšího Rakouska. Jan Ludvík Harbuval-Chamaré zavedl do českých zemí plátenictví a vybudoval v Potštejně plátenickou manufakturu, ale i potřebná bělidla a školu pro vzdělávání

odborníků. Hrabě výrazně přispěl k pozitivním změnám na potštejském panství, zvláště k nárůstu ekonomiky, v historii rodu se však již nikdy vlastně neopakovaly.

Hrabě Jan Ludvík Harbuval de Chamaré mimo rozličné podnikatelské a politické aktivity byl též spisovatelem. S největší pravděpodobností on zahájil psaní svědectví o své době a životě v podobě zajímavých pamětí, ve kterých pokračoval jeho syn Jan Antonín. Paměti zahrnují období 1747 - 1786 a až do roku 1945 se uchovaly v knižním fondu již zaniklé zámecké knihovny Dobřenských na Potštejně.

Jan Antonín Harbuval de Chamaré byl synem Jana Ludvíka Harbuval de Chamaré a Anny Barbory Harbuval de Chamaré, rozené Saunigové. A tento muž se zapsal asi nejvíce do života zámku v Nových Hradech. V polovině 19. století se jeho pravnučka Alžběta Harbuval - Chamaré roku 1851 provdala za barona, Prokopa Dobřenského a od té doby splynula část majetku rodu Chamaré s panstvím Dobřenských. Mezi posledními potomky rodu Dobřenských je zmiňována Mary Dobřenská.³⁰

Hrabě Antonín Harbuval – Chamaré prodal velkostatek v roce 1904 Štěpánu Bergerovi. Štěpán Berger prodal velkostatek v roce 1905 Václavu Beckingovi, který zemřel v roce 1908. A velkostatek tak přechází do vlastnictví jeho manželky Markéty Beckingové, která se později provdala za Schirndigera. Tato poslední vlastnice zemřela dne 16. ledna 1926. Jako následní dědicové přicházejí v úvahu Theodor Becking, Dr. Vilém Becking a paní Marie Thallerová. Marie Thallerová byla manželka herce státní opery ve Vídni.³¹ Výnosem ze dne 5. července 1919 uvalilo ministerstvo zemědělství na velkostatek Nové Hradky vnučenou správu a jmenovalo vnučeným správcem Václava Myšku.³² Polní hospodářství bylo vesměs pronajaté. Celková výměra obnášela celkem 150 ha 9154 m². Lesní hospodářství v celkové výměře mělo 451 ha 5630 m². K velkostatku náležel pivovar zřízený na roční výrobu asi 3000 hl a pila. Oba dva podniky byly pronajaty. Kým,

³⁰ Spáčil J. Hraběnka Mary Dobřenská – Wenckheim [citováno 8.července 2010]. Dostupný z <http://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/13--rocnik-odborne-konference/clanek/hrabenka-mary-dobrenska-wenckheim/#fn2>.

³¹ Národní archiv (dále jen NA), fond Státní pozemkový úřad – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, Praha. (dále jen SPÚ - MV), karton č. (dále jen ka) 4 256, Dokument ze dne 25. března 1935

³² NA, fond SPÚ - MV, Praha, ka 4 256, Protokol ze dne 12. července 1919

to se neví, listiny se nedochovaly. V čele správního úřadu v Nových Hradech stál nadlesní Antonín Keischl. Dále byl na panství zaměstnán hajný František Macák. Syn majitelky Markéty Schirndinger–Beckingové pan Dr. Vilém Becking protestoval proti uvalení vnučené správy.³³ Teodor Becking jako plnomocník a kurátor své matky Markéty Schirndingerové dne 14. září 1922 prodal s podmínkou³⁴ panu doktorovi Ing. Zdenkovi Zástěrovi z Vinohrad velkostatek Nové Hrady. Částka činila 1 200 000 Kč. A kupující se zavazuje, že zaplatí ze svého veškeré poplatky týkající se koupě, dále dávku z majetku a přírůstku na majetku. V neposlední řadě i dávku zemskou z příslušné hodnoty.³⁵ Markéta podává ke dni 26. března 1923 Státnímu pozemkovému úřadu v Praze ohražení. A to z důvodu, že v měsíci září 1922, kdy byla kupní smlouva předběžně ujednána, nebyla úplně svépravnou a nemohla se zavázat k prodeji velkostatku Nové Hrady. Dalším ohražením bylo, že pan Dr. Zástěra velice často a před svědky prohlašoval, že zmíněný velkostatek Nové Hrady nekoupí. Také se mu tato částka (1 200 000 Kč) zdála příliš vysoká. Navrhoval jí, aby se poohlédla po jiném lepším kupci, takže odstoupil od koupě velkostatku Nové Hrady. Proto nebylo divu, že Markéta Schirndingerová ztratila k panu Dr. Zástěrovi důvěru, že veškeré podmínky smlouvy splní. Tyto podmínky vedly Markétu Schirndingerovou k tomu, aby Státní pozemkový úřad v Praze nepovolil schválení předběžné kupní smlouvy.³⁶ Zdali došlo či nedošlo ke schválení, se dá jen stěží usuzovat.

Dne 30. ledna 1931 došlo k exekuci ve věci Agrární banky v Praze, vymáhající věřitelky, proti dlužnici, pozůstalosti Markéty Schindingerové z Nových Hradů. Zástupci přihlášenými dědici byl Dr. Vilém Schirndinger-Becking, Theodor Becking v Nových Hradech a paní Marie Thallerová. Při dražbě velkostatku v Nových Hradech byla podána nejvyšší částka 3 670 000 Kč. Tento velkostatek byl vydražen panem Jiřím Švangerou, továrníkem v Kostelci nad Orlicí. Uvedená částka plně stačila na úhradu všech knihovních břemen a pohledávek i s příslušenstvím. Zejména simultánní hypotéky jsou tímto obnosem kryty. Jako pohledávka berního úřadu ve Vysokém Mýtě se dle přihlášky určuje daň

³³ NA, fond SPÚ - MV, Praha, ka 4 256. Protokol ze dne 12.července 1919

³⁴ Podmínka zahrnovala jen, že jej schválí Státní pozemkový úřad v Praze

³⁵ NA, fond SPÚ - MV, Praha, ka 4 256, Ohražení ke 26.března 1923

³⁶ NA, fond SPÚ -MV, Praha, ka 4 256, Ohražení ke 26.března 1923

pozemková za rok 1929 na 8 513 Kč a 95 h, daň domovní za rok 1929 na 3 665 Kč a 95 h. (řadila se sem i daň pozemková a domovní za 1 pololetí 1930, a to částkou 4 257 Kč a 95 h; 3 609 Kč a 95 h., poplatek dědický z pozůstalosti po Markétě Schirndingerové částkou 98 981 Kč a 30 h, 7% úroky z prodlení z něho za dobu 20/10 1929 do dne dražby za 5 101 Kč a 30 h a 5% úroky odškodňovací z téhož dědického poplatku od 16.července 1926 do 19. října 1929 za 16 125 Kč a 68 h). Celkem tato částka byla 140 256 Kč a 08 h. Obratová daň berním úřadem za rok 1929 a 1930 účtovanou částkou 4 126 Kč se nepřikazovala.³⁷

V roce 1935 koupil velkostatek Nové Hradý za nezletilého Jiřího Švangeru jeho poručník Jan Rejna. Dlouho se však z nabytého majetku neradoval. Zemřel ještě téhož roku a velkostatek přechází na jeho ženu Markétu. Ta neměla dostatek finančních prostředků pro chod a udržení velkostatku Nových Hradů. Ještě za života jejího manžela dochází dle jeho žádosti k propuštění velkostatku ze záboru³⁸, a to konkrétně ke dni 7. května 1935. Celkem výměra půdy činila 499 ha 58 a 58 m². Z toho výměra zemědělské půdy činila 122 ha 70 a 53 m² jiné půdy 376 ha 88 a 05 m². Mimo půdy byly panu Jiřímu Švangerovi jako vlastníku velkostatku Nové Hradý propuštěny ze záboru tyto nemovitosti jako vesnice Bor, Leština, Pustina a Nové Hradý. Plocha čítala 79 ha 25 a 16 m². Musely být ovšem dodrženy jisté podmínky, uvádí se i jako určitá omezení dle příslušného zákona, stanovená v dohodě s ministerstvem školství a národní osvěty. Jako příklad lze uvést, že se zde smějí dělat vykopávky pro vědecká bádání, která budou prováděna jen se souhlasem státního archeologického ústavu v Praze. Tomuto ústavu a jeho orgánům bude kdykoliv dovoleno nerušeně konat potřebné vykopávky k vědeckému bádání. Jiné omezení nalezneme pod bodem jedna, a to zní, že musí být v lesích řádné hospodaření s náležitým ohledem na povahu půdy, klimatické poměry a lesní estetiku. Návštěva lesní oblasti musí být povolena veřejnosti

³⁷ NA, fond SPÚ – MV, Praha, ka. 4 256. Usnesení rozvrhové č.821/24 ke dni 30.ledna 1932

³⁸ Na jaře 1919 byl vydán záborový zákon, který postihoval velkostatky s výměrou nad 150 ha zemědělské půdy nebo 250 ha veškeré půdy. Podle zákona zabraná půda tvořila téměř 28% výměry půdy Československa. O způsobu rozdělení zabrané půdy pojednával přídělový zákon z ledna 1920. Půdu mohly získat nejen fyzické osoby, ale i stát, obce, družstva a podobně. Přídělový zákon doplňoval náhradový zákon, který určoval výši odškodnění původním majitelům. Za půdu se tedy platilo, a ne málo. Akce trvala téměř celé meziválečné období, a přesto nebyla dovedena do konce. Pozemkový úřad však vytvořil 2 500 tzv. zbytkových velkostatků s celkovou výměrou 230 000 ha nejlepších půdy, kterou získaly zčásti osoby či společnosti spřízněné s agrární stranou. Ta držela celou akci pevně v rukou.

v co největší míře, přičemž se muselo dbát na všechny předpisy na ochranu lesů, chov zvířete, provozování honitby³⁹ a jiné.⁴⁰ Nové Hrady jsou dány k prodeji. V roce 1936 je kupují Bartoňové–Dobenín.

1.3 HISTORIE ZÁMKU

Historie tohoto architektonického skvostu se podle mínění některých oblastních historiků začala psát již ve 2. polovině 16. století. Předpokládaným rodem buď byli Weikersdorfové nebo Lobkovicové. Zámek v Nových Hradech stával někde v sousedství dnešního zámku.⁴¹

Rokokový zámek Nové Hrady, který se zachoval do dnešních časů, je stavba vybudovaná v letech 1774 – 1777 hrabětem Janem Antoním Harbuvaalem de Chamaré. A to ve stylu francouzských letních sídel podle stavebního návrhu Josefa Jägra.⁴² Písemné prameny však už o tomto zámku poprvé bezpečně hovoří a je doložen k roku 1773.⁴³

Zámek vznikl na svahu pod původním starým zámkem, na jehož místě dříve stával gotický hrad. Materiál z původního hradu byl použit při budování rokokového zámku. Roku 1779 byl přistaven pozdně barokní špýchar a v západním křídle zámku vystavěna zámecká kaple s hlavním oltářem (z roku 1777) od řezbáře J. J. Procházky z Chrudimi.⁴⁴

Patrová hlavní budova má mansardovou střechu a bohatou zdobenou přední fasádu. V rámci rekonstrukce na přelomu 20. století byla obnovena její bohatá

³⁹ Honitba je pozemek, na kterém se smí vykonávat právo myslivecké. Jedna honitba může obsahovat více pozemků od různých vlastníků.

⁴⁰ NA, fond SPÚ - MV, Praha, ka 4 256, Propuštění velkostatku ze záborů ke dni 7.května 1935

⁴¹ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI.díl Východní Čechy*. Praha. 1989. s 328

⁴² Autor neuveden. Vítejte na zámku Nové Hrady. [citováno 21. ledna 2010]. Dostupný z <http://www.nove-hrady.cz/zamek/index.php>.

⁴³ Autor neuveden. Zámek Nové Hrady – Historie objektu. [citováno 4. února 2010]. Dostupný z <http://www.castles.cz/zamek-nove-hrady/historie.html>, Písemnými prameny však existence zámku v Nových Hradech není doložena před rokem 1773, kdy po smrti své matky Anny Barbory, rozené Saunigové, zdědil novohradské panství Jan Antonín Harbuval -Chamaré

⁴⁴ Pražák. Zámek Nové Hrady (okres Ústí nad Orlicí). [citováno 21. ledna 2010]. Dostupný z [http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1mek_Nov%C3%A9_Hrady_\(okres_%C3%9Ast%C3%AD_nad_Orlic%C3%AD\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1mek_Nov%C3%A9_Hrady_(okres_%C3%9Ast%C3%AD_nad_Orlic%C3%AD)).

reliéfní štuková a kamenná sochařská výzdoba. Z obou konců průčelí vystupují dvakrát odstupňovaná boční křídla (rizality). Mezi nimi probíhá terasa s členitou balustrádou, která je uprostřed otevřena širokou vstupní rampou. Do zámku se vstupuje rozlehlou trojlodní halou s křížovými klenbami. Z haly vede do každého zámeckého křídla samostatné schodiště. V prvním patře nad vstupní halou je reprezentační rokokový hlavní sál s bohatou štukovou výzdobou. Jelikož zabírá celou hloubku stavby, má každé křídlo zámku vlastní dvouramenné schodiště.⁴⁵ Interiéry zámku jsou vybaveny rokokovým a klasicistním nábytkem, obrazy a četnými drobnými uměleckými předměty. V přízemí západního křídla se nachází zámecká kaple sv. Aloise s rokokovým oltářem od Josefa Procházky z Chrudimi (1777) a oltářním obrazem od Jana Nivelta (1778).⁴⁶

V nově vybudované horní zahradě se nalézá přírodní amfiteátr. Návrší za zámek pokrývá anglický park. Pískovcová křížová cesta, vedoucí parkem k pozůstatkům původního gotického hradu, pochází z roku 1767.⁴⁷ Zámek postavili Harbuvalové de Chamaré, kteří panství koupili roku 1750. Někteří badatelé usuzují, že stavbu zahájil už hrabě Jan Ludvík Harbuval de Chamaré, a to okamžitě po získání panství, přičemž se odvolávají na žádost vikáře o povolení sloužit mše v nově vystavěném zámku v zámecké kapli sv. Aloisia.⁴⁸

Jan Ludvík hrabě Harbuval de Chamaré pozoruhodným způsobem zasáhl do zámeckých staveb třetí čtvrtiny 18. století jako laický architekt. Na vlastním panství v Potštejně navrhl nejen přestavbu středověkého hradu a kostelíka, ale pod jeho vedením došlo i výstavbě nového zámku. Také na svém dalším zámku, a to i v Nových Hradech na Chrudimsku, navrhl zámeckou budovu. I když vlastní plány stavby, které probíhaly v letech 1774 – 78, vypracoval architekt Josef Jäger. Stavebník se zhlédl ve starším vzoru, císařském Horním Belvedéru ve Vídni. Spojitosti nalezneme nejen ve vstupním trojosém rizalitu s bohatě zprohýbaným štítem, ale i v celkovém řešení. Složitý půdorysný rozvrh a terasovitě uspořádaný

⁴⁵ Řeháček J. *Vlastivědné listy Pardubického kraje*. Pardubice. 2005. s 10

⁴⁶ Pražák. Zámek Nové Hrady (okres Ústí nad Orlicí). [citováno 21. ledna 2010]. Dostupný z [http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1mek_Nov%C3%A9_Hrady_\(okres_%C3%A9Ast%C3%AD_nad_Orlic%C3%AD\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1mek_Nov%C3%A9_Hrady_(okres_%C3%A9Ast%C3%AD_nad_Orlic%C3%AD)).

⁴⁷ Autor neuveden. Vítejte na zámku Nové Hrady. [citováno 21. ledna 2010]. Dostupný z <http://www.nove-hrady.cz/zamek/index.php>.

⁴⁸ Autor neuveden. Zámek Nové Hrady – Historie objektu. [citováno 4. února 2010]. Dostupný z <http://www.castles.cz/zamek-nove-hrady/historie.html>.

čestný dvůr je přece jen na svou dobu opožděný. Samostatná tvorba Josefa Jägra, dalšího v Čechách zdomácnělého Tyrolana, zůstala na pomezí mezi rokokem a pozdním barokem. Je to zvláště patrné v dispozici uzavřených blokových staveb, které navrhoval.⁴⁹

V roce 1777 byla dokončena hlavní trojkřídlá jednopatrová zámecká budova. Největší pozornost byla věnována úpravě jejího jižního vstupního průčelí. V přízemí rizalitu je vstupní portál, který nese letopočet dokončení stavby, a to rok 1777. Nad portálem můžeme vidět balkon nesený dvěma štíhlými toskánskými sloupy. Střední rizalit vrcholí štítem zdobeným plastickým erbem rodu Harbuval - Chamaré. Původně prý nad tímto štítem byla ještě věžička s hodinami. Severní průčelí zámku je prostší. Většina sochařské výzdoby terasy i rampy, podobně jako zámeckých interiérů, je dílem sochaře Jana Mělnického.⁵⁰

V letech 1778 - 1783 byl vybudován čestný dvůr před jižním průčelím zámecké budovy. Jako první byly postaveny v roce 1778 přízemní budovy, které souvisejí s bočními křídly hlavní zámecké budovy. Tyto budovy uzavřely východní a západní stranu čestného dvora. Nacházely se v nich kanceláře panství a byty úředníků. V roce 1783 byla také dokončena vstupní brána a zeď na jižní straně dvora. Tato vstupní brána, která byla tvořena hlavní bránou a dvěma postranními brankami, byla rampami spojena s podzámčím. Brána, ohradní zeď i balustrády ramp mají bohatou sochařskou výzdobu, která je dílem sochaře Víta Čermáka z Chrastí a kameníka Ignáce Vícha z Potštejna.

Výstavba novohradského zámeckého areálu byla dokončena v letech 1786 - 1804 úpravou prostranství severně od hlavní zámecké budovy. Zde můžeme také nalézt půlkruhové nádvoří, ohraničené zdí, které vzniklo v letech 1786 až 1787. V jeho středu je brána vedoucí do zámecké zahrady. Na této bráně jsou umístěné alegorické sochy, nazývané Léto a Podzim, díla královéhradeckého sochaře Karla Devotiho. V návaznosti na severní zámecké nádvoří byla založena v letech 1800 -

⁴⁹ Vlček P. *Encyklopedie českých zámků*. Praha. 2006. s 90 - 91

⁵⁰ Dudák, V. a kol.. *Encyklopedie světové architektury*. Praha. 2002. s. 801

Slovo rizalit znamená označení pro středovou nebo boční část stavby vystupující po celé výšce z líce průčelí až o hloubce jedné okenní osy

1804 francouzská zahrada. Jan Antonín Harbuval de Chamaré zemřel roku 1808 a jeho potomci pak vlastnili Nové Hrady až do roku 1903.⁵¹

Pozornost je třeba věnovat také baroknímu kostelu sv. Jakuba z roku 1724, dále patrové hranolové zvonici s branou z roku 1739 a barokní faře z roku 1766.⁵² Celkový rozsah statku v roce 1837 byl 4 765 jiter dominikálu a 6 099 jiter rustikálu, tedy celkem 10 864 jiter. Výměra statku ještě v roce 1886 byla 2 023 ha veškeré půdy, z toho 1 558 ha lesů. K hospodářství náležely 4 dvory, cukrovar, pila a cihelna, vesměs propachtované, a 3 lesní revíry.⁵³

Ve druhé polovině 19. století zde již tento rod Harbuval de Chamaré téměř nepobýval a zámek Nové Hrady začal postupně chátrat. V roce 1903 prodal Leonard Harbuval - Chamaré zámek s velkostatkem pražskému obchodníkovi Štěpánu Bergerovi. Tento nový vlastník se o zámek příliš nestaral, stavba chátrala, což se týkalo především interiérů. Oprav se chopil architekt Otakar Fierlinger.⁵⁴ Posledními soukromými vlastníky zámku se stali dne 22. května 1936 Bartoňové z Dobenína.

⁵¹ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI.díl Východní Čechy*. Praha. 1989. s 328

⁵² David P. a Soukup V. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku. Velká cestovní kniha - Česká republika*. Praha . 2002/2003. s 195

⁵³ Státní oblastní archív v Zámrsku.fond Velkostatek Nové Hrady, Inventář statku Nové Hrady, v Opočně v červnu 1959

⁵⁴ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI.díl Východní Čechy*. Praha. 1989. s 329

Zahradní architekt Otakar Fierlinger (1888–1941), který se chopil návrhu na dokončení vily Hany a Eduarda Beneše, byl bratr Zdeňka Fierlingera, československého premiéra (1891 - 1967). Mezi jeho další významné zahradní památky patří i Černínský palác na Loretánském náměstí v Praze, sídlo Ministerstva zahraničních věcí České republiky.

2 ZÁMEK ZA DOBY RODU BARTOŇŮ Z DOBENÍNA

2.1 PŮVOD RODU BARTOŇŮ

Prvním historicky doloženým a tím i prokazatelným předkem Bartoňů byl Staněk. Jméno vzniklo zřejmě zkrácením osobního křestního jména Stanislav. K němu byl připojován rozlišovací doplněk Poláček a mnohdy ještě i druhý, který byl nejspíše vzat z jeho povolání: vrátný. Výklad obou těchto jmenných doplňků není zcela uspokojivý a ponechává prostor různých dohadům.⁵⁵

Jméno Staňkova syna je pak názorným dokladem toho, že příjmení byla v té době ještě individuální a že se nedědila. Jmenoval se totiž Bartoň nebo také Bartoš, což jsou pouze dva různé tvary křestního jména Bartoloměj. Od jiných Bartolomějů je rozlišován jménem otce, takže jeho celé jméno zní Bartoň / Bartoš Staňků. Podobně i Bartoňův / Bartošův syn Jiří, aby se odlišil od všech ostatních Jiřích, přijímá jako doplněk otcovo jméno a nazývá se Jiřík Bartoňův. Takto by se dalo pokračovat - Jiříkův syn Václav přibere jako rozlišovací doplněk jméno otce a bude se jmenovat Václav Jírův. V první polovině 17. století se rozlišovacím jménem stává osobní jméno dědovo, nikoliv otcovo, takže on a jeho bratr již mají za svým jménem doplněk - Bartoňové. Tím však ještě nebylo definitivně rozhodnuto o tom, zdali si i jeho potomci toto přízvisko ponechají, protože tento Václav Bartoň je v pramenech zmiňován také jako pan Jahelka. Ze souboje obou těchto doplňků vyšlo však vítězně jméno Bartoň, takže počínaje Václavovým synem Janem, který žil v letech 1653 až 1690, se jmenují všichni další potomci rodu Bartoňové. A rozlišovací doplněk, chcete-li přízvisko, se stalo příjmením.⁵⁶

Staněk Polák, Staněk Vrátný, nebo jen Staněk, se narodil někdy v první čtvrtině šestnáctého století a zemřel kolem roku 1577. Byl poddaným sedlákem ve vsi Nížká Srbská, která tehdy patřila k náchodskému panství. Byla to vesnice

⁵⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1.díl.* Náchod. sine dato.s.10

⁵⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1.díl.* Náchod. sine dato.s.10 -11, srv. Česka. 2001. s 16

ležící v údolí potoka Trnky nebo Trnávky a sousedila těsně s městečkem Machovem. Takže úřady obě obce vedly jako jednu. Staněk, který tu držel jeden z největších gruntů, byl postupně poddaným sedmi, respektive osmi vrchností.⁵⁷

O Bartoňovi Staňků toho víme stejně málo jako o jeho otci. Bartoň Staňků zemřel v letech 1593 - 1594. Lidmila nebyla vdovou dlouho a znovu se provdala, tentokrát za Jakuba Kulhánka. Zemřela roku 1602. Manželství Bartoně Staňků a Lidmily umožnilo, aby se někdy ve třetí čtvrtině šestnáctého století narodil syn Jiřík.

Čas ubíhal a během této doby se vystřídaly dvě generace. Jakousi stabilizaci v rodu Bartoňů znamená Jan, narozený roku 1635. Nejenom proto, že jeho osobou se ustanovuje v rodině rodové příjmení Bartoň, ale také proto, že po obchodech a majetkových ziscích svého otce, děda a praděda spokojuje se Jan Bartoň zděděným majetkem. Hospodařil na něm bez velkých životních vzruchů až do své smrti v roce 1690. Jeho manželka Salomena mu dala osm dětí: Tobiáše, Jana, Mariannu, Václava, Matěje, Michala, Annu a Dorotu. Z nich Tobiáš jako nejstarší převzal otcovský grunt a také vyplácení podílů svých sourozenců.⁵⁸

Posledními významnými představiteli tohoto rodu, patřícími do této epochy, o nichž je nutno se zmínit více, byli následující: Josef Bartoň, narozený manželům Bartoňovým Václavovi a Anně dne 16. prosince 1779. Nebyl jediným dítětem z tohoto manželství. Po něm následovali ještě Antonín, Jan, Alžbeta a Marianna. Právě Josefem Bartoněm nastal v rodové historii obrat. Josef Bartoň se nespokojil hospodařením na otcově gruntě. Dne 13. prosince roku 1808 koupil od svého tchána Martina Kimra chalupu ve Žďárkách. Roku 1815 prodal chalupu po otci svému bratru Antonínovi, ale už neměl mnoho času na to, aby částku získanou prodejem využil k dalšímu rozmnožení majetku.⁵⁹

Zemřel po šesti letech poté v poměrně mladém věku dvaadvaceti let (20. března 1821). Našetřené peníze přešly větším dílem na jeho druhorozeného syna Josefa. V jeho rukou se staly základem k novému, ve svých důsledcích

⁵⁷ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1.díl.* Náchod. sine dato. s 12

⁵⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1.díl.* Náchod. sine dato. s 19

⁵⁹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1.díl.* Náchod. sine dato. s 21

opravdu velkolepému hospodářskému rozmachu rodu. Josef Bartoň zanechal po sobě čtyři děti: Václava, Josefa, Jana a Evu. Václav, který se narodil 17. listopadu roku 1800, prožil a dožil většinu svých let daleko od rodných Žďárek. Po mnohaleté vojenské službě se oženil a žil s početnou rodinou nějaký čas v Broumově. Hmotné starosti ho přiměly k odvážnému kroku: 8. listopadu 1840 se vypravil pěšky do Vídně, aby si u císaře Ferdinanda vymohl audienci a požádal o „provizi“. Jeho žádost o nějaké místo měla malou naději, protože na vojně nedosloužil předepsanou desetiletou dobu. Nicméně Václavovi se přes všechny překážky podařilo ještě s jinými žadateli k císaři dostat a přednést svoji prosbu. Od panovníka se mu dostalo ujištění, že na něj nezapomene. A opravdu po nějaké době mu bylo propůjčeno místo vězeňského dozorce v Nitře v Uhrách, kde také 13. srpna 1857 zemřel. S rodinou v Čechách však styky neztratil. Nejen že si při návštěvě rodného kraje v roce 1851 odvezl svoji matku do Nitry, vzal s sebou ale i svého synovce Josefa. Toho dal zapsat do tamního gymnázia. Oběma svým osiřelým synovcům byl otcovským rádcem, na něhož se obraceli v závažných životních rozhodnutích.⁶⁰

Mladší sourozenci Josefovi - Jan a Eva - zemřeli poměrně záhy a dědicem jejich otcovských podílů se stal Josef. Josef Bartoň se narodil 23. března 1803 ve Žďárkách (okres Náchod).⁶¹ Měl katolické vyznání, ale i přesto se oženil 24. února 1829 s evangeličkou Veronikou Kubečkovou ze Žďárek, narozenou tamtéž 14. února 1804. Nové období, které tímto sňatkem v jeho životě nastalo, mínil ještě zdůraznit důležitějším krokem. Po vzoru jiných podnikavců se chtěl usadit a zařídit si tkalcovskou výrobu v dnešním polském městě Lodži. Zde se začal rozmáhat a strojově zařizovat textilní průmysl. Jeho žádost, aby mu bylo dovoleno se tam usadit, vyřídil 22. března 1829 purkmistrovský úřad v Lodži kladně. S vyřízením byl zároveň dán pokyn policejnímu úřadu, aby se Josefovi Bartoňovi vystavil vystěhovalecký pas. Zřejmě na domluvu své rodiny však Josef Bartoň upustil od tohoto úmyslu, protože se roku 1835 ujal otcovské chalupy ve Žďárkách. Znamenalo to, že se konečně smířil s životem v rodném kraji. Nemusel snad nikdy litovat tohoto rozhodnutí. I zde mohl uplatnit a opravdu také uplatňoval svou podnikavost. Nikoliv ve výhodných majetkových převodech nebo ve stupňování

⁶⁰ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína. I. díl*. Náchod. sine dato. s 21 - 22

⁶¹ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava. 2003. s 31

hospodářského výnosu zděděné chalupy, ale právě v tom odvětví lidské činnosti, které vedle polních prací bylo odedávna hlavním zdrojem obživy horského obyvatelstva: v tkalcovství.⁶²

Josef Bartoň se stejně jako generace Bartoňů před ním zabýval tkalcovstvím a časem bystře vycítil, jaké zboží si trh žádá. V otcovském stavení začal na dvou stavech vyrábět kanafasy a prodával je v okolních městech. Kvalita výrobků zvyšovala poptávku po nich tak, že ji brzy nestačil uspokojit vlastním zbožím a musel požádat o výpomoc i jiné tkalce.⁶³

Docílený hospodářský zisk podnítil Josefa Bartoně k tomu, aby uvažoval o dalším rozšíření výroby zařízením vlastního bělidla a barvírny. Otcova chalupa již nedostačovala. V sousedství, na katastru obce Vysoká Srbská, stálo však malé, tzv. Sejdlovské bělidlo, původně selský grunt. Josef Bartoň koupil bělidlo roku 1842. Jakmile jej opravil, najal si běličce Antonína Kocho a s jeho pomocí začal bělit. Brzy však poznal, že ve svých úvahách o prosperitě bělidla zapomněl počítat s malým množstvím vody v nepatrném potůčku, a tedy mu z tohoto podnikání nepoplyne valný užitek. Tento částečný nezdar nepodlomil, ale naopak znásobil jeho podnikatelské úsilí. Šestadvacetiletý Josef Bartoň neměl dost odvahy, aby se zbavil citových pout, která ho svazovala s jeho prostředím. Léty však dozrál a tím tíživěji pociťoval bezvýchlednost života, jaký vedly generace jeho předků a jaký byl údělem většiny jejich vrstevníků a sousedů. Rodové vlohy, které od Jiříka a Václava Bartoně byly po dvě stě let tlumeny okolnostmi, se uplatnily opět po tolika generacích u Josefa Bartoně. V něm jako by ožila odvaha a chuť postavit se protivenstvím a tím usilovněji budovat život podle svých představ. Dvaadvacetiletý Josef Bartoň pochopil, že sezením za stavem nezmění svůj život. Je třeba vyjít z rodného údolí zastiňovaného milými, nicméně obzor omezujícími vrchy, a nebojácně vkročit do světa. Odvážil se toho.⁶⁴

Na podzim roku 1845 navázal styk s firmou Franz Balzar v Dolních Kounicích na jižní Moravě. S panem Balzarem, vlastníkem středně velké barvírny a tiskárny, uzavřel 10. listopadu téhož roku obchodní smlouvu. Podle ní se Josef

⁶² Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1. díl*. Náchod. sine dato. s 22 - 23

⁶³ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1. díl*. Náchod. sine dato. s 23 - 24

⁶⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1. díl*. Náchod. sine dato. s 24

Bartoň zavázal zpracovávat na kartouny⁶⁵ bavlnu, kterou mu bude Balzar posílat. Hotové zboží, jehož kvalita byla přesně určena, měl posílat každých čtrnáct dní na Moravu na náklady firmy Balzar. Ta platila i dopravu potřebného materiálu. Naproti tomu ručil Josef Bartoň za kvalitu hotového zboží a za přesné dodržování čtrnáctidenních lhůt. V případě, že by nedostal oběma těmito smluvními podmínkami, mohl Balzar žádat po panu Bartoňovi penále. O dodávkách suroviny i hotového zboží se vedla zvláštní účetní kniha. Platby se uzavíraly každých čtrnáct dní. Účetní kniha byla také podkladem, na kterém se čtvrtletně uzavíral obchod.⁶⁶

Josef Bartoň plnil podmínky smlouvy s takovým předstihem, že od dodávky materiálu do vypravení hotového zboží zpět uplynul zhruba týden, nikoliv čtrnáct dní. Rozšiřoval výrobu kanafasů a pláten ve vlastní režii. Zaměstnával někdy až 300 domácích tkalců.⁶⁷ Každý týden se ze dvora bělidla ve Vysoké Srbské vypravovaly vozy se dvěma vysoko naloženými hromadami, které byly tažené vlastními Bartoňovými koňmi na dalekou cestu na Moravu.⁶⁸

Morava, která nejen pro Josefa Bartoně, ale i pro žďárecké tkalce znamenala styk se světem, se v jeho životě a podnikání významně uplatnila ještě jednou. V roce 1847 převzal zastoupení nové továrny pro firmu Dominik Kněžek v Místku na Moravě (dnes se toto město jmenuje Frýdek – Místek).⁶⁹ To byl Josef Bartoň již majitelem barvírny, tiskárny a mandlu, které zřídil nákladem několika tisíc zlatých při původním bělidle.⁷⁰ Protože nebyl sám odborníkem, zaměstnával barvířského mistra Seidenberka, známějšího pod přezdívkou Fuchloch, dále také formaře na zhotovování vzorků a ručních tiskařských forem.⁷¹

Hospodářské úspěchy, kterých Josef Bartoň dosáhl, jej vedly k úvaze. Ta spočívala k přenesení jeho podnikání z odlehlého komunikačně nevýhodného

⁶⁵ Označení kartoun – bavlnářská řídká hladká tkanina střední hmotnosti, tkaná v plátnové vazbě, většinou ze středně hrubých přízí. Na trh se dostává v mnoha typech a potiscích. Používá se na levné dětské a dámské šaty, zástěry, dekorační účely a prapory. Někdy bývá také mylně označován jako koton.

⁶⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1. díl*. Náchod. sine dato. s 24 - 25

⁶⁷ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava. 2003. s 31

⁶⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1. díl*. Náchod. sine dato. s 25

⁶⁹ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava. 2003. s 32

⁷⁰ Sejdlovské bělidlo ve Vysoké Srbské

⁷¹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1. díl*. Náchod. sine dato. s 25

venkova do některého města. Utkvěla mu v mysli především Police nad Metují, v níž se konaly trhy na přízi i zboží, hojně navštěvované zájemci z celého okolí. K uskutečnění plánu však nedošlo. A naopak Josef Bartoň podnikal nákladné opravy selského statku, který si nově v roce 1847 v rodných Žďárkách koupil. Téměř po celý rok 1848 trvaly úpravy budov a okolí statku, které měly odpovídat všem požadavkům vzrůstající výroby.⁷² Do této úpravy investoval značné částky.⁷³

Sotva se však nastěhoval do nového bydliště, stihla ho krutá rána: 3. listopadu téhož roku zemřela po dlouhé nemoci jeho manželka Veronika. Ztráta milované ženy se dotkla Josefa Bartoně tak, že onemocněl a kolem Vánoc ulehl a více nevstal. Dne 12. ledna 1849 Josef Bartoň zemřel. O den později za velké účasti sousedů a známých z celého kraje byl pohřben vedle své manželky na hronovském hřbitově. Josef Bartoň se svou ženou prožil necelých dvacet let. Spoutalo to však oba tak těsným svazkem, že ani smrt jej nemohla přerušit. Tento tragický závěr jen potvrdil jejich harmonický život. Z tohoto šťastného manželství se narodily děti: Marie, František a Josef.⁷⁴

Marie, která se narodila v roce 1830, předešla smrtí své rodiče. Zemřela v šestnácti letech, roku 1846. Byla ušetřena tíhy sirotka, která na oba bratry, Františka, který se narodil roku 1832, a Josefa, narozeného 28. prosince 1838, dopadla plnou vahou. Oba hoši ztratili rodiče ve věku, kdy rodičovskou péči potřebovali nejvíce. Navíc otcova smrt úplně rozvrátila kvetoucí obchod. A oprávněné byly i obavy o majetek, který po sobě zanechal svým synům.⁷⁵

Byl značný, což se při množství podnikatelských úspěchů Josefa Bartoně dalo očekávat. Z kvetoucího obchodu Josefa Bartoně nezbylo nic. Faktorství Balzarovy továrny mu přebral žďárecký rychtář Josef Seydl, už když Josef Bartoň ležel na smrtelné posteli. Napsal firmě, že po Bartoňovi je nemá kdo převzít. Měl vlastně pravdu. Josefem Bartoněm ustanovení poručníci František Rutter, Karel Kubeček ze Žďárek a Jan Ducháč ze Lhoty u Machova, nemohli při nejlepší vůli

⁷² Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1. díl*. Náchod. sine dato. s 25 - 26

⁷³ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava. 2003. s 32

⁷⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1. díl*. Náchod. sine dato. s 26 - 27

⁷⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína 1. díl*. Náchod. sine dato. s 27

vést dále obchod a provoz barvírny a bělidla. Slibný náběh Josefa Bartoně skončil jeho předčasnou smrtí.⁷⁶

2.2 NOVÝ SVĚT

Mezi tím se svět, v němž žily generace Bartoňů, podstatně změnil. Historie Země koruny české byla dosti složitá. To si uvědomoval i desetiletý Josef Bartoň. Pobýval tehdy v Broumově, kde přirozeně všechny události měly okázalejší odezvu než na odloučeném bělidle v lučnaté horské úžlabině. Zde se mimo jiné díval na průvody, které oslavovaly zrušení roboty.⁷⁷

2.2.1 ŽIVOTNÍ OSUDY JOSEFA BARTONĚ

Josef Bartoň se narodil 28. prosince roku 1838 ve Vysoké Srbské. V roce 1844, kdy mu bylo šest let, ho jeho maminka vedla poprvé do školy. Škola byla ve Vysoké Srbské až přes půl druhého kilometru od jejich bělidla. Navštěvoval ji čtyři roky. Byla to nízká dřevěná chalupa, kde v jedné místnosti byla školní světnice a ve druhé učitelova rodina. Učitel Jan Zelinka, dobrý známý Bartoňovy rodiny, učil malého Josefa také hrát na housle. Po prázdninách v roce 1848 jej odvezl otec do Broumova. Nalezl mu byt u řezbáře Wolkeho, v domě řezníka Zwontzckeho. Josef Bartoň se stal žákem II. třídy německé školy, kde působil učitel Růžička. Počáteční stísněnost způsobená cizím prostředím povolna mizela a Josef si začal zvykat na odloučení od staršího bratra Františka, moudrého otce a laskavé maminky či ostatních kamarádů. Co jej utěšovalo, bylo pomyslení, jak těm všem bude vyprávět o tom, co viděl a zažil.⁷⁸

Nemohl ovšem tušit, že jeho první návrat domů se bude tolik lišit od jeho představ. Jednoho podzimního dne mu přišel vzkaz od posla jeho otce, aby se ihned vydal domů, jelikož jeho matka, možná již umírající, by ho ještě ráda viděla. Byla to smutná cesta. Takové shledání s maminkou si nepředstavoval. Když se s ní loučil

⁷⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod, sine dato. s 27 - 29

⁷⁷ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 30 a 32

⁷⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s. 32

před odchodem do Broumova, byla již churavá. Matku zastihl naživu, ale jako desetiletému mu bylo jasné, že se mu maminka neuzdraví. Musel se však vrátit do školy. To objetí, kterým ho jeho maminka při loučení slabě sevřela, bylo poslední. Za několik dní potom, 3. listopadu, zemřela. A malý Josef již po druhé tento rok konal cestu z Broumova do Žďárek. Tentokrát ještě smutnější. A to na poslední rozloučení s jeho maminkou.⁷⁹

Za nedlouho měl znovu poznat tragický osud lidského života. Přišel domů na vánoční svátky, nejradostnější svátky v roce. Jeho tatínek, jenž byl zlomen smrtí své manželky, ležel těžce nemocen a už nevstal. Dne 12. ledna 1849 Josef Bartoň zemřel. Bartoňovi chlapi se stali úplnými sirotky. Měli sice babičku, měli lhotskou tetu a nitranského strýce Václava, měli i spolehlivé poručníky. Ztratili však rodiče, jež by právě teď byli potřebovali nejvíce. Přišli o to nejdůležitější, o co jen člověk může přijít - o vliv rodinného prostředí, které by podporovalo žádoucí a potíralo nežádoucí stránky jejich povahy. Nyní byli vystaveni přímým nárazům života. Byla to osudová zkouška. Ta měla prokázat, v kterém z obou bratrů se příznivě sloučily vlohové předpoklady rodičů. Zda vývoj určitého sociálního typu, jenž se již začal rýsovat v životě Josefa Bartoně otce a Josefa Bartoně děda, potvrdí Josef nebo František.⁸⁰

Desetiletý Josef Bartoň se po otcově pohřbu vrátil do Broumova a dokončil tu II. třídu německé školy. Po prázdninách, které strávil u babičky, ho poručníci dali do Radvanic, kde předtím byl jeho bratr František. Ten zde chodil do školy. Zde se měl Josef doučit německy. Druhý školní rok bydlel Josef v rodině učitele Františka Brata. Byl to hodný člověk a svědomitý učitel, který si musel ubohý plat učitelského pomocníka doplňovat vyhráváním na muzikách, svatbách a pohřbech. Dalo se to těžko sloučit s učitelskými povinnostmi a škola to odnášela. Za jeho časté nepřítomnosti ho zastupoval téměř devadesátiletý kantor Püschl. Pro své historické záliby dovedl nadchnout i své svěřence. Püschl napsal i dějiny města Trutnova. Dovedl také zvlášť poutavě vyprávět o císařovně Marii Terezií, kterou osobně poznal. Josef Bartoň měl rád staříčkého Püschele i učitele Brata, jenž

⁷⁹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 33

⁸⁰ Tamtéž

ho vyučoval mimo jiné i ke hře na klavír a na housle. Z jeho vděčné paměti mu nevytizeli ani dlouho potom, kdy už byl z Radvanic dávno pryč.⁸¹

To se stalo v září roku 1851, kdy s vysvědčením vykazujícím velmi dobrý prospěch téměř ve všech předmětech vykonal zkoušku v Hradci Králové z III. třídy hlavní školy, která byla tehdy podmínkou k přijetí na nižší reálku v Náchodě, na kterou chtěl vstoupit. Zkoušku složil Josef s vyznamenáním, jak ukazuje vysvědčení vystavené 18. září 1851 v Hradci Králové. Z jejího výsledku se však nedalo jednoznačně říci, jaký bude jeho další prospěch na nové škole, tak odlišné svou osnovou od těch, které dosud navštěvoval. Ukazuje se to již v nedostatečné přípravě hlavně v kreslení, která způsobila, že Josefovi na reálce učení nešlo tak hladce. Ředitelem nižší reálky, která zanikla, jakmile v šedesátých letech byla zřízena městská škola, byl známý děkan Regner. Pozdějším náchodským děkanem se stal Mach. Profesory byli Koutecký, Friedrich, Tuček a další, kteří učili ještě syny a vnuky Josefa Bartoně.⁸²

Snad právě to, že Josef měl potíže v reálných předmětech, způsobilo, že když přijel do Žďárek na návštěvu nitranský strýc Václav Bartoň, odjel Josef s ním a s babičkou do Nitry. Na tamějším gymnáziu pokračoval ve svých studiích. V Náchodě, který měl v jeho životě hrát tak důležitou roli, ani neukončil školní rok. Gymnázium uherského typu, jež zdůrazňovalo znalost latiny, a ještě naprostá neznalost maďarštiny nesnáze studia ještě zvyšovaly. Nebylo proto divu, že prospěch Josefa Bartoně se zařadil mezi třiceti spolužáky na osmadvacátou prospěchovou příčku. A tak po skončení zimního semestru 1851-52 skončila i jeho další návštěva nitranského gymnázia. Tím končí školní docházka vůbec.⁸³

V Nitře jedinými světlými stránkami byl pobyt v početné strýčkově rodině a vzpomínka na zjev císaře Františka Josefa I., který tehdy Nitru navštívil. Když se opět vrátil do Žďárek, byl na žádost svých poručníků zproštěn povinné školní docházky. Doba školní přípravy byla uzavřena. Nyní nastala příprava na praktický život. Zesnulý otec, který ve svém podnikání těžce pociťoval to, že nebyl odborníkem – barvířem, si přál, aby jeho syn byl vyučen v barvířském řemesle.

⁸¹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 34

⁸² Tamtéž

⁸³ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 35

Proto jeho poručníci dbali tohoto odkazu a dali čtrnáctiletého Josefa do Českých Verněřovic (dnes se tato obec nazývá už jen Verněřovice, okres Náchod) k barvířskému mistru Janu Exnerovi do učení. Začalo se 22. listopadu roku 1851. Mělo trvat dva roky dle znění smlouvy o učení uzavřené a sepsané Josefovým bratrem Františkem. Během této doby se měl nastupující učedník dokonale vyučit ve všech odvětvích barvířského řemesla. Mistr Exner zaručoval a zároveň se zavazoval, že učedníku poskytne byt, stravu a prádlo. Za to od něj požadoval poslušnost, věrnost, pilnost a řádné chování a od poručníků 100 zlatých splatných ve dvou lhůtách. Volba Josefových poručníků nemohla opravdu padnout na vhodnější osobu. Exner, Čech rodilý z České Skalice, byl šikovný barvíř, zhotovující dobré modré zboží jak hladké, tak i tisknuté. Kromě toho byl také výjimkou mezi barvířskými mistry, kteří žárlivě střežili svá výrobní tajemství, postup v barvení, manipulaci s drahým indigem apod. Exner však před učněm nic neskrýval, ba dokonce mu dovolil, aby si mohl opsat různé recepty, návody a pokyny z jeho vlastní barvířské knihy. Takže po dvou letech učení se učeň lišil od mistra jen věkem a zkušenostmi, nikoliv však odbornými vědomostmi.⁸⁴

S výučním listem, který byl vystaven v Českých Verneřicích (okres Náchod) 23. listopadu 1854, se vrátil Josef do Žďárek k bratrovi a babičce. Zde přes zimu vypomáhal v domácnosti, aby se mohl na jaře vydat na vandr, což bylo téměř nezbytnou součástí řemeslného školení. Vypravil se na něj 10. března 1855. Společně s kamarádem Josefem Benešem, který byl vyučený kolář, vyšli ze Žďárek a přes Zámorsk se dostali do Hradce Králové, odkud jeli vlakem do Brna. Z Brna zase přes Kounice pěšky do Vídně. Cestou se poptávali, každý u mistrů svého řemesla, zda nepotřebují tovaryše. Byli přijati, museli zvládnout určitý sled tradičních pokynů a jiných společenských konvencí oné doby, jako byla například úprava svého zevnějšku, německá seznamovací formule, vyřizování pozdravů od všech mistrů svého řemesla a podobně.⁸⁵

Josef Beneš „zakotvil“ ve Wolkersdorfu v Dolních Rakousích, zatímco Josef Bartoň šel až do Vídně, kam dorazil 19. března. Byl přijat u barvíře Karla Micka. Práce byla těžká a zcela odlišná od té, kterou znal: místo kusového zboží se tu barvila bavlna ve štěničkách. Josef Bartoň se však nedal odradit a přiučil

⁸⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 35 - 36

⁸⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 36 - 37

se i tomuto způsobu barvení. Asi po čtrnácti dnech odtud odešel a zamířil ke strýci do Nitry, kde ho ihned zaměstnal barvíř Gasparik.⁸⁶

2.2.2 ZAČÁTEK TEXTILNÍ VÝROBY JOSEFA BARTONĚ

Po sedmi letech strávených většinou u cizích lidí se vrátil do Žďárek ke své babičce a bratrovi, nikoliv jako vyjevený klouček, ale jako vytáhlý, statný mladík. Stálý pobyt mezi cizími lidmi ho brzy naučil znát rozdíl mezi lidskými řečmi a skutky, dále také nerozhlašovat hned závěry, k nimž tímto pozorováním došel. Jeho bystrý zrak neulpíval jen na povrchu věcí, nýbrž se snažil dohlédnout jejich podstaty. To, co se zpočátku zdálo být pro chlapce výhradně neštěstím - ztráta rodičů, mělo ve svých důsledcích i pozitivní dopad. Neměl možnosti, aby mohl přejímat od rodičů ustálené názory o lidech a životě, nýbrž se k nim musel propracovat sám. Proto se musel ve všem spoléhat sám na sebe, na své smysly a na své usuzovací schopnosti. Osíření uspíšilo jeho dospívání a zralost. Přísloví „není nic zlého, aby to nebylo pro něco dobré“, které se stalo později téměř Josefovým životním heslem, se poprvé v jeho životě uplatnilo.⁸⁷

Bratrovi Františkovi sedlačení však nepřirostlo k srdci. Proto se obrátil na svého strýce Václava do Nitry, aby mu zaopatřil nějaké místo ve státní službě. To se strýci opravdu podařilo. A kdyby se byla mimořádně neopozdila Františkova odpověď, byl by František nastoupil jako diurnista (v překladu písař za denní plat) u komitátního úřadu v Nitře s platem 75 krejcarů denně. František se dále snažil prodat svůj statek a odkoupit od Josefa bělidlo. Ale ani tento druhý plán o únik z protivného sedlačení se mu nepodařil. Josef, který se vrátil z vandru, chtěl na svém bělidle vybudovat svoji existenci. Záhy na to se oženil s tamní dcerou Jana Kosinky - Annou, která byla menší postavy a sličné tváře, jak uvádí kronika rodu Bartoňů. Nežli se oženil, obrátil se o radu k nejbližším lidem, kterým bezpodmínečně důvěřoval, tj. poručníkovi Kubečkovi a nitranskému strýci Václavovi. Oba dva brali v úvahu jeho mladý věk a radili mu, aby se oženil a stal se tak samostatným hospodářem. Domnívali se, že ho jeho řemeslo plně neuživí,

⁸⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl. Náchod. sine dato. s 37*

⁸⁷ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl. Náchod. sine dato. s 38*

a navíc poukazovali na fakt, že v rodičích Anny najde dobré rádce a hospodáře. Když ani nevěstini rodičové nenamítali nic proti mladičkému ženichovi, a když ani jeho bratr František neměl nic proti sňatku, slavil necelých osmnáct let starý ženich s jednadvacetiletou nevěstou 7. října 1856 v náhodském kostele svatbu. Oddával je kaplan Václav Černý a za svědky měli Matěje Nývltu, sedláka z Fysikova, a Pavla Kubičku ze Žďárek.⁸⁸

Mladí manželé se zatím nastěhovali do bratrova statku ve Žďárkách, kde se jim 22. června 1857 narodilo první dítě - dcera Žofie. Po vypršení nájmu bělidla se přestěhovali do svého, do Vysoké Srbské. Byl to vysoký obytný dům s vysokou střechou, kamenným zápražím, chlívem, obklopený ovocným sadem, stojící v lučnaté úžlabině mezi vesnicemi Žďárky a Vysokou Srbskou. Sem přivedl Josef Bartoň svoji Aninku. Na ni, která byla z domova zvyklá rušnému styku s lidmi, působila tichá samota a odloučenost tísnivě. Naštěstí jí její povinnosti matky, hospodyně a mužovy pomocnice nedávaly dostatek času na to, aby se v ní rozrostl pocit trpké nespokojenosti s novým prostředím. A kromě toho na ni její manžel Josef spoléhal.⁸⁹

Jelikož byl vyučen barvířem, rozhodl se, že raději opraví bělidlo a bude provozovat běličskou živnost. Na tuto myšlenku ho přivedla úvaha, že barvíří Šrůtkovi, jeho nájemci, se tu valně nedařilo. V březnu roku 1858 začal Josef Bartoň provozovat živnost v bělidle. Ale po šesti letech došel ke stejnému přesvědčení jako jeho zemřelý otec: Řemeslu tu chybělo dostatečné množství tekoucí vody. Josef Bartoň se tedy rozhodl, že začne s barvířstvím. Roku 1864 pronajal bělidlo Janu Umlafovi z Hronova a pro sebe si zařídil menší barvírnu. Domníval se, že prorazí aspoň tímto řemeslem, v němž byl odborníkem. Snad mu tanul na mysli příklad otce, který také přenesl hlavní váhu vlastní výroby na barvení. Otcův podnikatelský rozmach byl však především způsoben faktorstvím. Josef Bartoň - otec si byl dobře vědom všech nepříznivých okolností, které se jeho vlastní výrobě kladly v cestu, například nedostatku vody, špatným komunikacím a vzdáleností od města. A tyto nedostatky byly po dvaceti letech všestranného technického pokroku pociťovány ještě tíživěji.

⁸⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 39 - 40

⁸⁹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 40 - 41

Josef Bartoň se musel vyrovnat ještě se dvěma pohromami. Ta první nastala v květnu roku 1865, kdy mu vyhořelo nepojištěné bělidlo. A druhá hned potom: Bratr František odešel s posledními plátny do Brna, aby je prodal. Nikdy více se už však nevrátil a jeho osud zůstal záhadou. Josefa však tato ztráta peněz přivedla téměř na mizinu, nemohl tedy dostát svým platebním závazkům. Bylo prodáno jeho bělidlo, které koupila v roce 1866 ještě před pruskou válkou trutnovská firma Alois Haas.⁹⁰

Tím byla přetržena poslední pouta, která ho vážala k Vysoké Srbské. Proto se Josef Bartoň spolu se svojí ženou Aninkou rozhodl, že přesídlí do místa, které by příznivějšími podmínkami umožňovalo rozvoj jeho činnosti. Vyhlédl si své budoucí působiště - Náchod. Náchod v té době bylo malé, horské městečko, ležící při soutoku Radechovky a Metuje. S předměstími Horským, Krajským a s židovským městem, Kramolnou, Novým Světem, Plhovem a zámeckým okrskem čítal něco přes 450 domů a žilo v něm něco přes 3 000 obyvatel. Josef nepřišel do tohoto města jen se svojí ženou a dcerou Žofií, ale i se synem Ladislavem Josefem narozeným 13. listopadu 1858, dvojčaty Annou a Františkou narozenými 17. července 1860 (z nichž Františka zemřela ve věku deseti měsíců, kdežto Anna se dožila 23 let). Dále k tomu s Josefem Bohumilem narozeným 8. června 1862, Cyrilem Adolfem narozeným 24. prosince 1863 a Františkem narozeným 1. října 1865.⁹¹

S málo penězi, ale s nadbytkem energie se pustil Josef Bartoň do práce. Mohl tušit, že nové životní období, které začínal se třemi káděmi na barvení indigového zboží, s několika stoly a formami na tisknutí vzorů, znovu a tentokrát velmi důrazně potvrdí pravdivost jeho hesla: „*Není nic zlého, aby to nebylo pro něco dobré.*“⁹² Na počátku pracoval Josef Bartoň v najaté dílně sám, s pomocí své ženy, odrostlejšími dětmi a zejména s nejstarší dcerou Žofií. Žofie, ještě dříve než dochodila školu, nabyla takovou zručnost v ovládání forem a tisknutí látek, že zastala skoro tovaryše. Brzy se ukázaly výsledky Bartoňovy pracovitosti a zvyšoval se odbyť výrobků, takže si mohl najmout dva tovaryše a dva učedníky. Zvláště rostla poptávka po jeho hladkomodrých plátnech a tisknutých modrých

⁹⁰ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů I.díl.* Náchod. sine dato. s.41 - 42

⁹¹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 42

⁹² Citováno dle: Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů I.díl.* Náchod. sine dato. s 43

šátcích v blízkém okolí, ale i v alpských zemích, v horních Rakousích, Štýrsku a Solnohradech. Zájem o jeho výrobky rostl. Josef Bartoň objížděl své staré i nové zákazníky. Zajížděl i za hranice do Ruska a neustále zpevňoval a zvětšoval svou odběratelskou síť. Nebylo tedy záhadou, že za důvěru ve vlastní síly a úspěšnost v dalším podnikání byla odměnou koupě domu. Dne 19. října 1869 uzavřel v Praze Josef Bartoň s Richterm kupní smlouvu na dům č. 10 na náhodském předměstí v Plhově. Dům byl opravdu pěkný. Jednalo se o bývalou hospodu, zděnou, s pěti velkými místnostmi v přízemí a rozsáhlým podkrovím, stojící ve velké ovocné zahradě s dvěma besídkami. V blízkosti zahrady byly dva potůčky, vytékající z Malého rybníka, jemuž se říkalo také Pilný. Jakmile byly opravy, bílení a malování dokončeny, přivedl sem na jaře roku 1870 Josef Bartoň svou rodinu. Ta se mezitím rozrostla o dva nové členy: Vincenta, který se narodil 25. října 1867, a v pátém roce života (4. května 1872) zemřel, a Arnošta, který se narodil 23. září 1869.⁹³

Se vzrůstajícím odbytem výrobků se postupně měnilo a zdokonalovalo vnitřní zařízení původní skromné řemeslnické dílny: koryto potoka upravil Josef Bartoň tak, aby se v něm mohly pohodlně máchat dlouhé, několikametrové kusy zboží. Vedle dřívějšího sušení zboží na plotech je sušil v nově vybudované sušárně s objemnými železnými rourami, umístěnými kolem zdi v podezdívce, kudy procházel žár z topeniště, umístěného venku v přístavku. Když zjistil, že by mohl snížit výrobní náklady, kdyby nemusel kupovat hotové režné tkaniny, přestal je odebírat. Nakupoval sám bavlněnou i lněnou přízi a dával z ní u menších tkalců tkát kusové zboží. Lněná plátna pro něj tkali na Pavlišově, v Radechové, v Rybníkách a ve Vysoké, bavlněná na Lipí, v Borové, v Sendraži a v Mezilesí.⁹⁴

2.2.3 NÁPLŇ PRACOVNÍHO NASAZENÍ V DOMĚ JOSEFA BARTONĚ

Pracovali nejen tovaryši a učedníci, ale pracovala celá rodina Bartoňova. Zvláště, když bývalo před velkými trhy na textilní zboží v Brně a v Plzni, kam Josef

⁹³ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 43 - 44

⁹⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 44 - 45

Bartoň jezdil se svými výrobky. V paní Bartoňové se pak práce zcela ztělesnila. Aninka už nebyla mladá, ale byla to rozšafná, rozložitější paní, která s úsměvem na sličné tváři vykonávala své povinnosti. Tyto povinnosti plynuly z jejího postavení matky, manželky úspěšného barvíře a paní rozlehlého domu. Bylo nutno poklidit a podojit dvě krávy, přichystat snídani až pro dvacet osob, vypravit pět - šest dětí do školy, chystat pro tolik lidí oběd, svačinu, večeři, opravovat neustále kupy dětských šatů, za manželovy nepřítomnosti vyjednávat s tkalci a se zákazníky. Nebylo proto divu, že následkem přepracování a námahy trpěla zvýšeným srdečním tepem. Léčila jej jako choroby svých dětí domácími prostředky. Její zákroky při dětských poraněních byly mnohdy malými operativními výkony. Neztrácela hlavu, když nakažlivá dětská nemoc, přinesená jedním dítětem, položila i ostatní na lůžka. Duchapřítomně zachránila pak i tvář svému nejstaršímu synu Ladislavovi, když vrazil hlavou do nádoby s kyselinou sírovou a ta mu polila obličej. Matka mu jej rychle omyla mlékem. Nebyla však jen výbornou matkou a hospodyní. Byla svému manželu věrnou pomocnicí a dobrou rádkyní ve věcech podnikání. S ní hovořil Josef Bartoň o zboží, o zákaznících, o výtěžku i ztrátách, a její úsudek si vyžadoval při každém důležitějším počínu. A neúnavná, nikdy na přemíru práce nenaříkající a z domu téměř nevycházející Anna Bartoňová poradila dobře. Právem mohla být hrdá na svou zdatnost, na svého manžela a své početné děti, které s ním zplodila. S pýchou se dívala za manželem a syny, když si vyšli v neděli odpoledne na procházku. Sama pak ve svátečně ztichlém domě rozevřela modlitební knihy a četla si z nich. To bylo její osvěžení a posílení, to byly její jediné hodiny zaslouženého odpočinku, kterých si dopřávala po celotýdenní námaze v domě na Plhově. Zde také darovala svému manželu ještě dvě dcery: Zdenu, narozenou 27. července 1871, a Augustu, která se narodila 19. února 1873.⁹⁵

Josef Bartoň první ústupek novému způsobu života učinil vlastně kvůli svému zdraví. Příznaky jakési zimnice, které pociťoval po přesídlení do Náchoda, lékaři přičítali blízkým bahnitým rybníkům. Proto Josef Bartoň začal každoročně využívat lázeňské léčby v Karlových Varech nebo v Mariánských Lázních. Později se jezdil také léčit k Severnímu moři, k Jadranu, do Merána, Arca apod. Až teprve koncem roku 1893 opustil svůj skromný byt na Plhově a nastěhoval

⁹⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 47

se do moderního, dvoupatrového rodinného domu s vodovodem, koupelnami a ústředním topením. Tento byt si nechal vystavět na místě starého dřevěného jednopatrového domu, bývalého známého hostince U Tří kaprů, koupeného od Jana Vacka. Ve starém domě na Plhově ještě prožil mnoho radostných i smutných rodinných událostí. Sem také došlo vyřízení městské náchodské rady, jímž mu bylo 30. března 1870 uděleno po zaplacení poplatku 30 zlatých právo měšťanské. Odtud 20. listopadu roku 1877 vydával svoji nejstarší dceru Žofii za Aloise Dintra, majitele úpravny a bělidla ve Velkém Pořící. Zde také slavily svatbu i ostatní jeho dcery. Dne 24. listopadu 1879 Anna s Eduardem Niedrem, hostinským v Plesu. O čtyři roky později, 30. ledna 1883, se provdala Františka za Antonína Havlíčka, obchodníka z Náchoda. Zdenka si vzala 17. srpna 1891 Ph. Mgr. Josefa Holzbacha, lékárníka v Náchodě. Odtud odjel na svatbu svému synovi Josefovi Bohumilovi, který byl 28. dubna 1891 oddán s Marií Zoufalovou, dcerou obchodníka z Jaroměře. Zde se dozvěděl, že je čtyřicetiletým dědečkem. V tomto domě jej zastihla 22. dubna 1883 zpráva o smrti třidvacetileté dcery Anny, provdané Niedrové. Na tomto místě se také zamyslel nad osudem osiřelých dětí po jeho nejstarší dceři Žofii Dintrové, která zemřela 16 listopadu 1891.⁹⁶

Tím byl Josef Bartoň pevně připoután k městu, jemuž mnoho let stál v čele, o jehož zájmy se staral a o jehož prospěch pečoval. Městu, ve kterém jeho rod vzrůstal. Při nejbližších volbách v roce 1873 se stal členem obecního zastupitelstva. To byl první krok do veřejné činnosti, nehledě k členství v různých prospěšných spolcích. Dne 1. dubna roku 1875 byl zastupitelstvem jmenován členem komise pro zkoumání stavu obecních lesů. Jako takový dovedl obhájit a prosadit svůj návrh, aby vedení lesního hospodářství bylo svěřeno odborně školenému lesníkovi. Byl velice činnorodý ve správě nově postaveného pivovaru. Po obecních volbách 1. března 1884 byl zvolen členem městské rady. Dne 2. července 1889 jej jmenovala c.k.⁹⁷ okresní školní rada v Novém Městě nad Metují dohlížečím na chlapecké škole v Náchodě, tuto funkci zastával až do roku 1897. Zasloužil

⁹⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 48 - 49

⁹⁷ C.k. je zkratka používaná z období dvojí monarchie Rakouska – Uherska v letech 1867 až 1918, císařsko – královský - používala se pro označení v titulu orgánů rakouské části monarchie

se i o založení městské spořitelny, kterou pak jako předseda ředitelství vedl po devatenáct let k jejímu prospěchu a znamenitému rozkvětu⁹⁸

V tomto plhovském domě pojal také Josef Bartoň smělý plán, že změní dosavadní menší barvířskou dílnu v dílnu mechanickou a že postaví továrnu, protože plhovský dům už nedostačoval zvýšenému odbytu. Chtěl-li vyhovět všem zakázkám, bylo bezpodmínečně nutné barvířnu rozšířit a celý závod zvětšit. Žádoucí zvětšení výroby nejvíce ztěžovala okolnost, že musel bavlňená a lněná plátna, modré kaliko, kartouny a různé jiné zboží, které barvil a tisknul, dávat mandlovat do cizích úpraven. Byl by si rád pořídil vlastní mandl, kde by mohl různou úpravou zboží zušlechtit. Jenže postavit mandl na parní pohon vedle již stojící barvířny nebylo výhodné, protože jeho nerovný, nestejnomyerný chod by byl rušil výkon ostatních strojů, zapojených rovněž na parní pohon. Všechny ostatní mandly byly poháněny vodními silami, hlavně vodním kolem. Proto Josef Bartoň uvažoval o přikoupení sousední chalupy Schrejber - Novákové, kde by mohl provést zamyšlené rozšíření závodu. Ale pro nedostatek vody v plhovském potoce od tohoto plánu upustil. Ale i přesto nepouštěl myšlenku na rozšíření dílny z hlavy. V tomto okamžiku k němu přišel Kopáček z Bražce se sdělením, že je na prodej spáleniště Kašparova mlýna. Bartoně tato zpráva velmi zaujala. Hlavně proto, že barvířna by byla u řeky, kde je stále dostatek vody. Mimo jiné se zde nachází i vydatná vodní síla, která by stačila k pohánění mandlu. V jeho představách se již rýsovaly siluety rozsáhlého podniku, vedle něhož vyrůstala i mechanická tkalcovna. Josef Bartoň již měl činné pomocníky ve svých dospělých třech synech. Nejstarší z nich byl Ladislav, který se narodil 13. listopadu 1858 ve Vysoké Srbské. Josef Bartoň hlavně usiloval o to, aby dosavadní výroba, z větší části řemeslná, byla přeměněna ve výrobu tovární, strojovou. Pátral po vhodném objektu a našel bývalý cukrovar ve Zdicích u Berouna. Zde se již dlouhou dobu nepracovalo. Ale plán zakoupit cukrovar ztroskotat pro nedostatek finančních prostředků a úvěru. Proto se také Josef Bartoň stále v myšlenkách vracel ke shořelému mlýnu v Bražci, který byl od plhovské barvířny vzdálen pouhé 4 km. Krok, který hodlal Josef Bartoň učinit, byl příliš závažný, protože znamenal nejen změnu dosavadní výroby, ale ve svých důsledcích i nové období celé rodiny Bartoňů. Proto nechtěl rozhodnout pouze sám a jako vždy i tentokrát se obrátil na bystrý úsudek,

⁹⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 49

který se již při nejrůznějších okolnostech skvěle osvědčil, a to na svoji ženu. A pak se dále radil i se svými syny Josefem Bohumilem a Cyrilem Adolfem, kteří rovněž uznali nutnost rozšíření závodu a účelnost nového místa.⁹⁹

Nenápadná prohlídka objektu definitivně rozhodla o realizaci plánu. Jednoho letního odpoledne roku 1884 si vyšel Josef Bartoň s oběma syny k bývalému Kašparovu mlýnu. Spáleniště na něj učinilo smutný dojem. Mimo zahrádky s několika ožehnutými ovocnými stromy nebylo zde nic, než zbytky zakouřených zdí se dvěma štíty, shořelý chlév a komora. Na ostrůvku stály zbytky bývalé pily a přes řeku byl prastarý, primitivní jez, zbudovaný z navalených, nerovných velkých kamenů, po nichž líně tekla voda. Výsledkem prohlídky byla koupě. O zámecké náhodské pouti Josef Bartoň s manželkou a synem Josefem Bohumilem zajel do Úpic k majiteli mlýna, Emanuelu Kašparovi. Smlouva byla uzavřena v Náchodě dne 7. září 1884. Josef Bartoň se tak stal majitelem spáleniště, tří a půl korce¹⁰⁰ luk a čtyř korců polí. Zaplatil za ně 5 000 zlatých.¹⁰¹ Jakmile se v rodinných poradách s konečnou platností rozhodlo, že se bude stavět na spáleništi, jak prosadil sám Josef Bartoň, začalo se ihned s přípravami. Syn Cyril Adolf načrtl plán na barvírnu, sušárnu, tiskárnu a tkalcovnu, který náhodský stavitel Josef Hakauf propracoval a zadal k úřednímu schválení. Ale dávno před tím, než bylo povolení uděleno (31. října 1885), se začalo už časně z jara roku 1885 se stavbou, jež se prováděla ve vlastní režii. Za nepřítomnosti Josefa Bartoně, který se léčil v Karlových Varech, položil jeho syn Cyril Adolf ve jménu Božím základní kámen pro hlavní budovu. Koncem června byly zdi stavby vyhnány až do výše oken v prvním poschodí. Také byl vyzděn základ pro sušárnu. Na podzim již celá továrna stála. V roce 1885 byl objekt postaven a na podzim byla zahájena výroba v barevně a tiskárně (zpočátku ruční, jako byla kdysi na Plhově). Koncem roku, kdy byly skromné zásoby přeneseny z Plhova do Bražce, se začalo s výrobou v továrně.¹⁰²

Byly to obtížné začátky. Především Josefa Bartoně tísnily peněžní starosti. Koncem roku 1884 měl podle bilance vedle obytného domu a dílny v Plhově 18 000 zlatých v obchodě a ve zboží. Stavba továrny se zařízením a stavebním pozemkem

⁹⁹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 50 - 51

¹⁰⁰ Korec je stará česká míra plošného obsahu

¹⁰¹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 51

¹⁰² Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století.* Ostrava. 2003. s 32

si vyžádala 26 000 zlatých nákladů. Prostavěl tudíž více, než měl provozovacího kapitálu. Bezpochyby, že spoléhal na možný zisk a počítal s tím, že to, co mu chybělo na investice, do roka nebo do dvou let vydělá. Nicméně nedostatek finančních prostředků by mohl zničit dílo sotva započaté a budované po tolik let s neutuchající pracovitostí a s mnišskou odříkavostí. Bylo nutné stůj co stůj sehnat úvěr. Jenže věc v této době nebyla vůbec snadná. Neexistovalo bankovního spojení, záložny na běžný účet nepůjčovaly, nebylo možné ani umístit dobré směnky, tzv. rimesy, u místních obchodníků. Potřeba hotových peněz na nákup příze a bavlny vedla k tomu, že Josef Bartoň zlevnil své zboží. To a pak příliš kvapné shánění peněz vyvolalo u dodavatelů nepříznivý dojem o solidnosti jeho podniku. Pouze houževnatá vytrvalost a pevná důvěra nejen ve vlastní síly, ale i podpora jeho syny, pomohly Josefu Bartoňovi překonat tyto finanční nesnáze, ale také usvědčit z nepravdy malověrné nedůvěřivce, pochybující o možnosti úspěchů českého podnikatele v textilním průmyslu. To bylo až dosud výsadní v oblasti německého a židovského podnikání. Obtíže se ukázaly v oblasti výrobní. Josef Bartoň se vyznal v barvířství. Horší to bylo s mechanickou tkalcovnou. Josef Bartoň se tu pustil cestou dosud málo vyšlapanou a domácím lidem takřka neznámou. Záleželo jen na jeho důvtipu a rozvaze, zda jí dojde k vytyčenému cíli. Aby si mohl prohlédnout některou pracující mechanickou tkalcovnu a těžil tak ze zkušenosti jiných, to nebylo také snadné. Nikdo svůj závod neukazoval a tím méně upřímně poradil. Ostatně v českých rukou tehdy bylo tak málo mechanických tkalcoven, že bychom je mohly na prstech spočítat. Josefu Bartoňovi prospělo, že se seznámil s továrníkem Josefem Menčíkem z Černého Dolu u Vrchlabí. Ten také rostl od píky a nyní vlastnil tkalcovnu asi o jednom stu mechanických stavů, s barvírnou a tiskárnou. Menčík koupil ze zrušené továrny v Praze stroje. Dohodnul se s Bartoněm, jenž mu odprodal 10. srpna 1885 dvacet šest mechanických strojů po 75 zlatých, soukací a snovací stroj, jež byly anglického původu. Josef Bartoň se musel současně postarat také o personál. Zručných továrních tkalců, kteří uměli pracovat na mechanických stavech, bylo tehdy málo. Zásadně chyběli řádně školení mistři. Konečně byly překonány všechny obtíže a na jaře roku 1886 začala tkalcovna pracovat.¹⁰³

¹⁰³ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 52 - 53

Houževnatost Josefa Bartoně a jeho synů nezbytnou pro empirii v mechanickém tkalcovství vystřídala postupně zkušenost. Zvláště když se pro opravy strojů a vůbec pro dozor nad závodním pohonem podařilo získat mladého, snaživého zámečníka Josefa Kudrnáče. Ten se později stal majitelem první české továrny na ucpávky a gumové předměty. A když tkalcovským mistrem se stal Roman Hejda, který rovněž jako Kudrnáč pobyl v Bartoňových závodech téměř třicet let (aby se nakonec osamostatnil a koupil si malou mechanickou tkalcovnu v Novém Hrádku), tehdy dokázaly Bartoňovy mechanické stavy maximum strojové výroby.¹⁰⁴

Současně poněkud polevily i finanční obtíže. Josefovi Bartoňovi se podařilo, zásahem jeho syna Josefa Bohumila, získat obchodní spojení s Živnostenskou bankou. Všestranné zlepšení situace nové továrny sejevilo především v rozšiřování výroby. V roce 1888 byla podniknuta první přestavba a v roce 1890 druhá. Původních 26 mechanických stavů vzrostlo roku 1888 na padesát šest a dva roky na to se jejich počet zvýšil na osmdesát šest. Neuvádělo je v chod již výlučně jen vodní kolo. Postavením parního kotle byl nyní závod poháněn kombinací vodní a parní síly. Zakoupení šlichtovacího stroje pak nejen snížilo výrobní náklady, ale také umožnilo připravit ve mzdě osnovy i pro jiné, menší tkalcovny. Stálý růst tkalcovny nezvolnil ani požár sušárny v polovině října 1889. Škoda vzniklá shořením krytu, veškerého vnitřního zařízení a více než dvou set kusů bělopřízného lněného a bavlněného zboží obnášela 6 000 zlatých a byla firmě uhrazena pojišťovnou. Práci v barvárně to však nepřerušilo. Bilance uzavřená k 31. prosinci 1889 ukazovala, že Josef Bartoň měl kromě domu a barvárny na Plhově a továrny v Bražci 44 489 zlatých 89 krejcarů ve zboží a v pohledávkách.¹⁰⁵

Josef Bartoň si byl ve věku dvaapadesáti let vědom, že o rozkvět závodu se zasloužili i jeho synové. Aby i navenek byl dán výraz rodinnému pracovnímu společenství, přijal 9. srpna 1890 svého syna Josefa Bohumila za veřejného společníka. Podstoupil mu jednu třetinu závodu. Nový název firmy byl Staroměstská mechanická tkalcovna, barvárna a tiskárna Josef Bartoň a syn. Toto označení se po třech letech změnilo v název Staroměstská mechanická tkalcovna,

¹⁰⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I. díl.* Náchod. sine dato. s 54

¹⁰⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I. díl.* Náchod. sine dato. s 55

barvírna a tiskárna Josef Bartoň a synové. Dne 23. února 1894 přijal totiž i druhého syna Cyrila Adolfa za veřejného společníka s další třetinou.¹⁰⁶

Poměr podílů nevyjadřoval však míru účasti na díle, které sám založil. Nezasahoval sice ani svým synům a zdatným nástupcům do obchodních a výrobních záležitostí, nicméně však nebylo kroku, o němž by se oni s ním neporadili. Spolupracovníkem a rádcem jim zůstal i tehdy, když jim podstoupil svůj dosavadní podíl. Stalo se tak postupnou smlouvou, uzavřenou v Náchodě dne 3. srpna 1902. Za cenu 113 512 korun a postupný měsíční důchod 550 korun se vzdal své třetiny na továrně a obchodě ve prospěch svých synů, Josefa Bohumila a Cyrila Adolfa. Oba bratři se stali plnoprávními majiteli závodů. Otec Josef Bartoň zůstal však nadále ve firmě, a to z důvodů, které byly ve smlouvě formulovány takto:“... *aby hlavně... jako její zakladatel více morálně než fyzicky činným byl.*“¹⁰⁷

Toto tiché společenství bylo uznáno i veřejností, a to i tehdy, kdy se Josef Bartoň začal už vzdalovat veřejnému životu. Viditelným projevem úcty k jeho zakladatelské práci i jeho textilnímu průkopnictví bylo čestné předsednictví, jímž ho 21. srpna 1910 poctily textilní skupiny Technického muzea v Království českém. Přestěhování z Plhova do nového rodinného domu v Náchodě a změna názvu firmy jako by ohlašovaly nové období v životě Josefa Bartoně. Dosud to byl neúnavný podnikatel, který všechnu energii dával do svého závodu. Nyní dospěl vytouženého cíle, o který usiloval: přeměnil řemeslnou výrobu v továrni. Továrnu postavil na pevný základ a poskytl jí všechny předpoklady k rozvoji. Ten měl být opět cílem jeho synů a nástupců. Josef Bartoň nepochyboval, že oni jej dosáhnou. I bez jeho pomoci. A proto povolil ve své intenzivní práci ve prospěch firmy. Svoji činnost obrátil jiným směrem. Věnoval se veřejné činnosti, jež byla z mnoha stran na něm žádána.¹⁰⁸

2.2.4 JOSEF BARTOŇ A JEHO PŘÍNOS PRO NÁCHOD

Na přelomu 18. a 19. století bylo přádelnictví a soukenictví po zemědělství druhým hlavním zaměstnáním obyvatelstva na Náchodsku. Hlavní přírodní

¹⁰⁶ Myška M. a kolektiv . *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava, 20003. s 32

¹⁰⁷ Citováno dle : Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 56

¹⁰⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 56

surovinou zpracovávanou v tomto kraji byl převážně len. Nová éra textilní výroby nastala s dovozem bavlny. Roku 1913 se továrna stala majetkem velkopodnikatele Ladislava Bartoně a roku 1946 se znárodnovacím dekretem dostala do rukou lidu.¹⁰⁹

Za těch pětadvacet let, která Josef Bartoň v závodě prožil, se Náchod podstatně změnil. Například železnice, která byla vystavěna v letech 1873 až 1875, spojovala Náchod přímo s ostatním světem. Do té doby se muselo chodit na dráhu do Starkoče a nebo do České Skalice. Rozvíjející se textilní výroba učinila z ospalého horského městečka živé průmyslové město, jež zdvojnásobilo počet obyvatel. V roce 1890 žilo v Náchodě 6 362 lidí, z toho bylo 6 051 Čechů, 215 Němců a jiných národností. Podle vyznání bylo 5 791 římských katolíků a 504 čili 8% Židů.¹¹⁰

Vzrostlé potřeby největšího města v severovýchodních Čechách, kterým se tehdy Náchod stal, ukládaly vedení města stále nové a nové úkoly. A Josef Bartoň, který byl členem městské rady a pak náměstkem starosty, se poctivě snažil, aby je řádně splnil. Nedostatky pociťoval především v oblasti školství, protože v Náchodě nebyla česká střední škola. Náchodská mládež, která se chtěla vzdělávat dál, musela navštěvovat gymnázium nebo reálku v Hradci Králové, německé gymnázium v Broumově či dokonce německou reálku v Trutnově. Josef Bartoň navrhl tedy ve schůzi městského zastupitelstva dne 20. ledna 1896 založení české obecné vyšší školy reálné. Návrh byl přijat a ve školním roce 1897 - 98 se začalo v reálce vyučovat. Byla zatím umístěna v chlapecké škole druhého obvodu. Josef Bartoň i přesto nepřestal usilovat, aby ústav měl svou vlastní budovu. Po čtyřech letech, v polovině září roku 1901, odevzdal jako starosta města řediteli reálky, Bedřichu Procházkovi, novou, rozlehlou budovu. Byla vystavena podle plánu architekta Vrat. Pacovského. Při slavnostním projevu vyslovil Josef Bartoň naději, že z tohoto ústavu budou vycházet muži pevných zásad, kteří si budou vědomi svých povinností k národu a vlasti. Přičiněním Josefa Bartoně byl v roce 1897 odstraněn druhý nedostatek, kterým průmyslové město trpělo. Náchod byl připojen na meziměstskou telefonní síť. Bartoňova všeobecně uznávaná svědomitost a obětavost způsobily, že byl zahrnován stále novými funkcemi. Byl znovu jmenován školním dohlížitelem na dívčí obecné a měšťanské škole prvního obvodu.

¹⁰⁹ Mühlstein L. a kolektiv. *Náchodsko*. Praha 1975. s 34

¹¹⁰ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s.56 - 57

Roku 1898 byl zvolen členem výboru pro postavení nového děkanského chrámu. Také téhož roku byl c.k.¹¹¹ zemským finančním ředitelstvím ustanoven členem odhadní komise pro osobní daň z příjmu pro novoměstský okres. A zanedlouho bylo jeho členství rozšířeno i na výdělkovou daň.¹¹²

Nejvýznamnější úřad však byl Josefu Bartoňovi svěřen 21. prosince 1899, kdy se po jednomyslném zvolení stal starostou města Náchoda. Bylo to viditelné uznání, které veřejnost vzdala jeho schopnostem. Za volání slávy, za střelby hmoždířů a vyhrávání kapely doprovázelo obecní zastupitelstvo svého nového představeného z radnice do jeho bytu na Kamenici. Jako starosta města se Josef Bartoň přičinil i o to, aby úřadovny městské správy byly ze zastaralých prostorů umístěny v nové, vyhovující budově. Místo pro reprezentační městský úřad, kanceláře městské spořitelny, po případě i jiné úřadovny, bylo vybráno na náměstí. A zde při položení základního kamene dne 11. září 1902 vložil starosta Bartoň do žulového kvádru měděnou schránku s pamětním spisem a doprovodil tento akt slovy: „*Nechť budova tato jest vlasti k oslavě, městu k obraně a národu českému tvrzí na pomezí českém.*“¹¹³

Dne 21. ledna 1904 byla vystavěna nová budova radnice podle návrhu architekta Františka Podhájského. Josef Bartoň ji slavnostně otevřel a odevzdal svému účelu. Při obecních volbách, jež se konaly téhož roku, byl Josef Bartoň znovu zvolen starostou města. Avšak již příštího roku, tedy 1905, se tohoto postu vzdal. Členem obecního zastupitelstva zůstal a ani v této funkci neustával ve své snaze prospívat i nadále městu Náchod. Když se 20. prosince 1906 o páté hodině večerní za koncertu městské kapely rozžaly obloukové lampy na náměstí a v ulicích města, uskutečnilo se tak dávné přání Náchodských. Josef Bartoň měl na jeho realizaci značný podíl. Tehdy kromě funkce školního dozorce a členství ve výboru pokračovací průmyslové školy a okresní školní rady, zastával místo daleko významnější, a to starostenství okresu. Okresním starostou byl zvolen jednomyslně v červnu téhož roku (1906) a volba byla 4. ledna 1907 potvrzena samotným císařem. Tímto úřadem vyvrcholila veřejná činnost Josefa Bartoně. A zároveň mu

¹¹¹ C.k. je zkratka používaná z období dvojí monarchie Rakouska – Uherska v letech 1867 až 1918, císařsko – královský - používala se pro označení v titulu orgánů rakouské části monarchie

¹¹² Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s.56 - 57

¹¹³ Citováno dle: Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 58

tato funkce poskytla příležitost, aby se zapsal do vděčné paměti nejen města, ale i celého náchodského okresu.¹¹⁴

Na jaře roku 1908, ve dnu, kdy mu bylo sedmdesát let, přišla k němu jakožto ke starostovi okresu skupina mluvčích se žádostí, aby podporoval založení okresního sirotčince. Ač Bartoňova štedrá lidumilnost a dobročinnost byly všeobecně známy, deputace užasla radostným překvapením, když starosta okresu odpověděl: „*Těší mne váš zájem, mnoho jsem o věci přemýšlel a mohu vám sdělit, že jsem se rozhodl postavit sirotčinec sám.*“¹¹⁵ Není proto divu, že se slavnostního projevu ujal s velikou vřelostí. Vždyť i on sám nejlépe věděl a zažil, jaké je to ztratit své rodiče, když je dítě nejvíce potřebuje. A ze dne na den se stal úplným sirotkem. A tímto činem jako by Josef Bartoň uzavíral svou veřejnou činnost. On, čestný náchodský měšťan, čestný občan rodných Žďárek, Starého Města nad Metují a Velkého Poříčí, majitel rytířského kříže rakouského řádu Františka Josefa I., který mu byl udělen 30. listopadu 1908, občan zahrnutý tolika veřejnými poctami, došel k poznání, z něhož vyvodil důsledky i ve vlastním závodě. K poznání, že je zase na mladších, aby pokračovali v jeho započatém díle. Na podzim roku 1909 se vzdal předsednictví a členství správní rady městské elektrárny. Dne 26. července 1910 vzala městská spořitelna v Náchodě s nejhlubším politováním na vědomí jeho rezignaci na předsednictví ředitelství a v srpnu téhož roku se vzdal starostenství okresu. Ponechal si jen členství v okresním výboru a ve správách, vztahujících se ke školství, jako v okresní školní radě apod.¹¹⁶

Školství vůbec bylo předmětem jeho stálé pozornosti a péče již od dob, kdy se začal zajímat o veřejný život. Ve prospěch školství vzorně vykonával funkce, které mu byly ve školské oblasti svěřeny. Josef Bartoň založil Spolek k podpoře chudých studujících v Náchodě, podporoval je dále soukromými peněžitými dary. Z jeho příspěvku byla hlavně založena ve Žďárkách veřejná knihovna, k jeho poctě nazvaná *Knihovnou Bartoňovou*. Ústřední matice školská ho právem řadila mezi své největší příznivce. Bartoňova štedrost se neomezovala pouze na školy, ale také ji poznaly obce, spolky, vědecké ústavy, humanitní instituce i jednotlivci. Ti všichni děkovnými dopisy projevovali svou vděčnost

¹¹⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 58 - 59

¹¹⁵ Citováno dle: Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 59

¹¹⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 60

Josefovi Bartoňovi, který se často vracíval ze svých procházek bez groše v kapse. Neboť vše, co měl u sebe, rozdal cestou chudým.¹¹⁷

A jaké byly jeho záliby? Rád si čítával z modlitební knížky evangelické církve, ač to byl katolík. Tato náklonnost k českobratrskému náboženství, to byl vliv jeho matky a dědictví po ní, stejně jako záliba v nábožensko - filozofických úvahách. Často si pročítal starou českobratrskou bibli, kterou rod vlastnil odedávna. Ale pročítal i německé knihy obsahující kapitoly, pojednávající o lásce k bližnímu a o důvěře v božskou Prozřetelnost. U jednotlivých kapitol si vždy poznamenával den, kdy je četl. Čtení nejen krásné literatury, ale hlavně děl historických a zeměpisných, bylo jeho oblíbenou zábavou. Nebojácně trval na svých zásadách, jak životních, které se vyznačovaly čestností a střídmostí, tak i politických: přesvědčením se klonil k Mladočechům. Ale vždy byl především vzorným a milovaným otcem, dědečkem, pradědečkem a manželem. Z manžela se však stal vdovcem.¹¹⁸

Po šestapadesáti a půl letech šťastného manželství mu zemřela dne 20. ledna 1913 jeho věrná choť, Anna Bartoňová z Dobenína. Zemřela dva dny po svých osmasedmdesátých narozeninách. Byla pohřbena 22. ledna 1913 za veliké účasti lidu v rodinné hrobce na staroměstském hřbitově. Ztrátu milované ženy, která celou jeho bytost tak vhodně doplňovala, pociťoval Josef Bartoň z Dobenína na každém kroku. Vzpomínka na ni ho provázela při každém jeho činu až do konce jeho dnů. Konečně však tíha let sklonila jeho vznosnou postavu a poněkud ochromila jeho paměť. Ohlašoval se konec tohoto mužného života. V neděli 12. prosince 1920, aniž by churavěl, v plném vědomí, smířen a vyrovnán s životem i Bohem, sedě v křesle, po náhlých slovech „já umírám“, vydechl naposledy.¹¹⁹

Na přání zástupců města Náchoda byly jeho pozůstatky vystaveny v zasedací síni v radnici. Pohřeb byl ustanoven na 13. prosince odpoledne na půl třetí hodinu. Jeho poslední putování ulicemi milovaného města Náchoda na staroměstský hřbitov bylo doprovázeno nespočtým zástupem občanů z blízka i z dále. Příval soustrastných projevů dokazoval, že odešel muž nevšední, vážený

¹¹⁷ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 60 - 61

¹¹⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 61 - 62

¹¹⁹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 63

a ctěný širokými vrstvami občanstva, muž, jenž zanechal po sobě nehynoucí památku. Ve své poslední vůli pamatoval tento člověk v první řadě na chudinu své rodné obce a města Náchoda, dále na školní mládež a humánní spolky. K uctění otcovy památky založili jeho synové, Ladislav, Josef Bohumil a Cyril Adolf nadace pro chudé živnostníky, dělníky a studenty v Náchodě, v Novém Městě nad Metují, v České Skalici, a na Zbraslavi.¹²⁰

Jedenáct dětí vzešlo z manželského svazku Josefa a Anny Bartoňových z Dobenína. Tedy kromě Františky, která zemřela ještě v kojeneckém věku ve Vysoké Srbské (1860) a Vincence, který však také nedorostl a zemřel jako pětiletý chlapec dne 4. května 1872. Otcova výroba na Plhově rostla a stávala se rok od roku výnosnější. Proto nebylo rozhodování jeho synů o jejich příštím povolání tak obtížné. Čím jiným by tedy hoši byli než barvíři, kteří by pak pracovali buď společně s otcem v jedné dílně nebo by se případně osamostatnili. Otcův příklad ukázal názorně, že toto řemeslo má ještě zlaté dno. Ovšem nestačí pouze technická zručnost, musí ji doplnit ještě obchodní zdatnost. Proto jakmile dochodili náhodskou měšťanku, všichni čtyři Bartoňovi hoši se začali učit barvířskému řemeslu. Ladislav, Josef Bohumil, Cyril Adolf i Arnošt. Tím však nikterak neskončila příprava k jejich budoucímu zaměstnání. Otec Bartoň si byl dobře vědom toho, že nová doba, přinášející v každém oboru nové pracovní metody, vyžaduje lidi, kteří by s nimi byli dokonale obeznámeni.¹²¹

Proto po vyučení poslal nejstaršího Ladislava do obchodní školy ve Vídni. Druhorozený Josef Bohumil navštěvoval nově zřízenou tkalcovskou školu v Náchodě. Aby se zdokonalil v němčině a i v řemesle, pracoval v letech 1879 až 1880 v barvírnách ve Chvalci u Trutnova, v Místku a jinde. Nejmladší Arnošt jel roku 1886 do Vídně, aby navštěvoval textilní školu s barvířským oddělením. Jelikož nebyla téhož roku otevřena, byl zapsán do dvouleté barvířské školy v Liberci. Pouze Cyrilovo Adolfovo další vzdělání šlo jinou cestou. Nakonec ho však přece přivedla k otcovskému řemeslu.¹²²

¹²⁰ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 64

¹²¹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 64 - 66

¹²² Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 66

2.3 ŽIVOTNÍ OSUDY CYRILA ADOLFA BARTONĚ

Narodil se 24. prosince roku 1863 ve Vysoké Srbské.¹²³ Jeho nejmilejším druhem od raného mládí mu byl jeho o půldruhého roku starší bratr Josef Bohumil. S ním si rozuměl, hrál si a vyrůstal, jako by byli jedna duše ve dvou bytostech.¹²⁴

Už jako šestiletý Cyril Adolf i přes pracovitost svého otce pocítil v tak útlém věku chudobu. Muselo se totiž počítat s každým krejcarem. Docílený zisk obracel Josef Bartoň ihned opět do výroby a někdy i nutné výlohy na domácnost musely počkat. Proto, i když měl Cyril Adolf děravé podrážky, nedostal okamžitě nové boty. V době nepohody, aby se dostal do školy, jej nosila nejstarší dvanáctiletá sestra Žofie. Když chtěl v roce 1880, tentokrát jako student na Vyšší hospodářské škole v Táboře, přijet domů na vánoční prázdniny, otec ho z finančních důvodů odmítl. Šlo jen o pouhých 15 zlatých, půlměsíční plat za byt a stravu po dobu nepřítomnosti, které Cyrilův Adolfův bytný nechtěl slevit. Ale v očích jeho otce to byla docela veliká částka. Konečně se dal uprosit a dovolil Cyrilovi Adolfovi přijet na Vánoce.¹²⁵

Cyril Adolf měl rád přírodu, pole, lesy a chtěl se stát lesníkem. A to tím více, když si začal uvědomovat, že otcův podnik je pro tři bratry přece jen příliš malý. Opodstatněnost těchto úvah uznal i jeho otec a nebránil mu v tom. Při pohledu na zapadlou myslivnu náhle jasně poznal, že to vlastně není ta cesta, po které by chtěl kráčet. Chtěl získávat široké a všestranné vědomosti. Vrátil se tedy domů. Oznámení v novinách, že se budou od 1. října 1880 přijímat posluchači na Vyšší hospodářsko - průmyslovou školu v Táboře, vzbudilo u něj dojem, že tato škola by vlastně ideálně splnila jeho stále ostřeji pocíťovanou touhu po vzdělání i naplnila jeho lásku k přírodě.¹²⁶

Vytrvalými prosbami, hlavně však na matčinu přímluvu, docílil, že začátkem října jej otec zavezl do Tábora. Nalezl mu tu byt u váženého zámečníka Jakuba Zenkla. Cyril Adolf prožil v Táboře tři šťastná, spokojená léta.

¹²³ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava, 2003 s. 33

¹²⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. II.díl - Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína*. Náchod. sine dato. s 6

¹²⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 47

¹²⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 66

Líbilo se mu ve městě a stále více se mu líbila škola, do níž byl v prvním semestru přijat jako mimořádný posluchač. Neměl absolvovanou ani nižší reálku, ani nižší gymnázium. Po doplňovací zkoušce, složené s dobrým prospěchem ke konci prvního semestru, se stal řádným posluchačem a na konci třetího ročníku byl, pokud se týkalo prospěchu, prvním ve třídě. Z Tábora si Cyril Adolf odnesl skutečně znamenitý základ pro budoucí život. Vedle přednášek čistě ekologických se tu učila technologie, chemie, vedení knih, zákonodárství, lesnictví, geometrie, zahradnictví, stavitelství a národohospodářství, jež Cyrila Adolfa upoutalo nejvíce. Profesorem tu byl i Karel Němec, syn významné české spisovatelky Boženy Němcové.¹²⁷

Cyril Adolf toužil se stát profesorem na hospodářské škole nebo se chtěl ucházet o místo hospodářského adjunkta (tedy úřednického pomocníka) na některém velkostatku. K profesuře však potřeboval hospodářskou praxi a odborné, vysokoškolské vzdělání. Tehdy nejlepší pověst měla univerzita v Halle nad Sálou (leží asi 40 km severozápadně od Lipska v Německu), a to hlavně kvůli vynikajícímu učitelskému sboru, v němž zvláště profesor agronomie, dr. Kühn, byl praktikem a teoretikem světového jména. Po dosažení otcova souhlasu se dal Cyril Adolf do této školy zapsat a na začátku dubna 1884 přijel do Halle. Z počátku měl potíže s němčinou, ale svou pílí překonal i tento nedostatek. Jakmile skončil hospodářskou praxi na velkostatku Artura Wagnera z Wallerstädtu v Hlušicích u Nového Bydžova, vrátil se Cyril Adolf domů, aby se mohl připravit ke zkoušce. Jenže Cyril Adolf už zkoušku neskládal. Přebudování dosavadní řemeslné výroby v továrni, které se uskutečnilo koupí bývalého mlýna v Bražci, upoutalo Cyrila Adolfa tak, že se zřekl plánu stát se profesorem nebo hospodářským úředníkem. Byl velice zaujat vyhlídkou, že by se mohl svými silami platně účastnit na budovatelském díle svého otce a svých bratří. Po pěti letech, jež ho vzdalovala tradičnímu rodinnému řemeslu, se dvaadvacetiletý Cyril Adolf opět k němu vrátil.¹²⁸

Otec jej uvítal s radostí. Práce bylo v továrně mnoho. Cyril Adolf nijak nepřicházel k hotovému. Ale činně se podílel na přípravných pracích k vybudování továrny. Vypracoval plán na stavbu továrny, kupoval stavební materiál, najímal pracovní síly a položil k budoucí továrně základní kámen. Na jaře roku 1886,

¹²⁷ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 67

¹²⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 67 - 68

kdy se tkalcovna rozběhla, byl již Cyril Adolf pevně začleněn v rodinném podniku k vybudování továrny. Jako každý člen v Bartoňově rodině měl v nově otevřené továrně své místo, a to místo nezastupitelné. Vedl učednictví a kalkulaci zboží, staral se o hospodárnou výrobu v tkalcovně a v barvárně a dohlížel na expedici zboží.¹²⁹

Mnozí lidé by se možná divili, jaké měl Cyril Adolf Bartoň nejednou problémy se svým jménem. Tato situace se vyhrtila, když mu bylo dvacet dva a půl roku. Až doposud byla jeho vysvědčení a jiné dokumenty vystavovány pod jménem Cyril. Jenže jednou při odvodu byl volán jménem Adolf. V matrice byl pokřtěn a zapsán jako Adolf Cyril. Jméno Cyril vybral jeho otec na památku tisíciletého jubilea slovanských apoštolů, které se právě v roce jeho narození (1863) oslavovalo. Tehdy z vlasteneckého citu si jeho otec předsevzal, že narodí-li se mu syn, dá mu jméno národního světce. Ale při zápisu na faře si spletli kmotři pořadí jmen, místo Cyril Adolf zapsali Adolf Cyril. Tím se stalo, že v seznamu branců, sestavovaném na základě matričních výtahů byl, uveden jménem Adolf Bartoň. Později, aby tato chyba byla napravena, zažádal o opravu. Místodržitelství nařídilo výnosem z 6. července 1917 a 7. ledna 1918 přepis v matrice z pořadí jmen Adolf Cyril na Cyril Adolf Bartoň. A jestli se ptáte, zdali byl odveden, odpověď zní, nikoliv. Vojákem se nikdy nestal. Sice při odvodech prošel, ale jeho otec měl již tenkrát dost známých, jejichž vlivem se dalo zakročit. Cyril Adolf byl spíše hubený, než svalnatý mladík. A tak posudek pánů vždy zněl vyhublý, vyzáblý či ochuzený. Z tohoto důvodu nebyl odveden.¹³⁰

2.4 OSAMOCENÍ LADISLAVA BARTONĚ

Po krátké době se tu objevuje otázka, zda závod není přece jen příliš malý pro tolik společníků. Ladislav se vydělil z rodinného společenství. Koncem roku 1886 se osamostatnil a se skromnou otcovskou finanční pomocí si zřídil v Praze sklad otcových výrobků.¹³¹ Dovedl dobře využít svých znalostí v jednání

¹²⁹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 68 - 69

¹³⁰ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. II.díl.- Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína.* Náchod. sine dato. s 26 - 27

¹³¹ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století.* Ostrava. 2003. s 33

s pražskými textilními obchodními domy a stal se tak postupně velkým odběratelem otcovských výrobků. Vedlo se mu při tom dobře. Takže již po třech letech, tedy 1889, pomýšlel na to, že si po otcově vzoru postaví někde v okolí Prahy vlastní tkalcovnu a barvírnu. Ze začátku se zajímal o pozemky v Holešovicích, které mu připadly příliš drahé. Zakoupil si tedy za 11 500 zlatých od Antonie Podholové mlýn v Šárce. Z koupě však sešlo. Nakonec se rozhodl pro Českou Skalici, kde roku 1892 vybudoval a uvedl do provozu parní barvírnu a tiskárnu. Zde zušlechťoval zboží kupované od firmy J. Bartoň, ale i od jiných tkalcoven.¹³² Vyráběl podobné zboží jako firma Josef Bartoň a syn. Nedohlížel však sám na výrobu, nýbrž se věnoval prodeji a bydlil v Praze. Brzy poznal nevýhody tohoto uspořádání, zrušil sklad v Praze a přestěhoval se do České Skalice. Řezné zboží pro svoji barvírnu kupoval od otcovy firmy, od J. Menčíka a z jiných tkalcoven. Ve Vídni zřídil sklad pro své tisknuté hotové zboží.¹³³ V roce 1893 byla firma zaprotokolována pod názvem Ladislav Bartoň, tkalcovna, parní barevna, úpravna a tiskárna v České Skalici.¹³⁴

Dva roky po Ladislavově sňatku s Marií Zahornovou, dcerou obchodníka v Opočně, který se konal 18. listopadu 1895, přivedla přírodní pohroma jeho podnik na pokraj zkázy. Řeka Úpa se rozvolnila a ničila záplavami vše, co jí přišlo do cesty. V České Skalici zaplavila továrnu i byt Ladislava Bartoně do výše jednoho metru. Stroje a zboží byly většinou zničeny, výroba znemožněna.¹³⁵

Ladislavův podnik byl vážně ohrožen. V této chvíli se projevila rodinná soudržnost, která je příznačným rysem Bartoňovy rodiny. Z porady Ladislavových bratrů, Josefa Bohumila a Cyrila Adolfa, s otcem, vzešlo rozhodnutí, aby bratr Josef Bohumil vstoupil do českoskalické firmy. Nejen svým vlivem a dobrým jménem jí poskytl mravní oporu, finanční podporu, ale i zdravou základnu. Z továrny Ladislav a Josef Bohumil Bartoň se stala firma bratrů Bartoňové, tkalcovna, parní barevna, úpravna a tiskárna v České Skalici¹³⁶, která přejala také všechna aktiva

¹³² Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava, 2003. s 33

¹³³ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 69

¹³⁴ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava, 2003. s 33

¹³⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 70

¹³⁶ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava, 2003. s 33

a pasiva. Záchrana a ozdravení podniku si vyžádaly tuhou práci. Josef Bohumil, který nepřestal pracovat ve vlastní továrně v Bražci, dojížděl denně z Náchoda do České Skalice a věnoval se hlavně obchodní stránce závodu. Ladislav pečoval o výrobu a dohlížel na ni. Byl vyměněn personál, vyprodány zásoby, zrušen sklad ve Vídni. Zdokonalena byla i výroba zakoupením nových i opravených strojů, zaveden nový druh zboží a podstatně zmenšena režie.¹³⁷

Po sedmi letech, roku 1903, bylo dílo obnovy skončeno. Josef Bohumil, jehož cílevědomá, vytrvalá a obětavá práce především zachránila závod, vystoupil ze skalické firmy. Zrušená firma (Bratří Bartoňové) přijala nyní nový název Ladislav Bartoň. Na takto bratrskou láskou bezpečně postaveném základě budoval Ladislav Bartoň samostatně dále svůj podnik. Úspěšné práce se vzdal až roku 1935, kdy neměl potomků. Prodal továrnu svým třem synovcům: ing. Čerychovi, Josefu Bartoňovi ml. z Dobenína a Aloisu Dintrovi.¹³⁸

Dne 20. března 1935 ji koupila společnost od Ladislavových synovců a zavázala se, že bude poskytovat Ladislavu Bartoňovi z Dobenína roční rentu 60 000 Kč, otop a světlo. Dále mu přislíbila, že mu bude vydržovat domovníka, zahradníka a volné auto. Nový název zněl „Českoskalická přádelna bavlny, mechanická tkalcovna a barvírna v České Skalici, s.r.o., dříve Ladislav Bartoň v České Skalici“. Bohužel, zasloužený odpočinek, který by byl Ladislavovi Bartoňovi z Dobenína dopřán po plodné, celoživotní práci, byl příliš krátký. Zemřel k hlubokému zármutku celé rodiny dne 20. listopadu 1939 ve věku 81 let v České Skalici.¹³⁹

Příklad Ladislavova Bartoně, který první odešel z rodinného společenství, následoval nejmladší Arnošt. Dosud cestoval pro firmu a v roce 1900, kdy také 5. června slavil sňatek s Marií Julišovou, dcerou obchodníka, vstoupil do spolku s Karlem Tučkem. Koupili společně menší továrnu s rozsáhlými pozemky od Arnoštova tchána Juliše v Hořicích v Podkrkonoší (okres Jičín).¹⁴⁰ V ní zařídili a koncem března uvedli v činnost mechanickou tkalcovnu pod názvem „Hořická

¹³⁷ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 70

¹³⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 70 - 71

¹³⁹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 71

¹⁴⁰ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Morava a Slezska do poloviny 20. století.* Ostrava. 2003. s 34

mechanická tkalcovna, šlichtovna a úpravna Tuček a Bartoň“. V roce 1902 se společníci rozešli a Arnošt Bartoň se usadil v Častolovicích.¹⁴¹ Krátká lhůta, která mu byla vyměřena osudem k žití, nedovolila, aby plně rozvinul své schopnosti. Zemřel v nedožitých 37 let, 5. prosince 1906.¹⁴²

2.5 JOSEF BOHUMIL BARTOŇ A CYRIL ADOLF BARTOŇ

V květnu roku 1895 se Cyril Adolf Bartoň s budapeštským zástupcem Jonášem účastnil exkurze do Cařihradu, kterou pořádala maďarská obchodní společnost. Výsledkem této cesty nebylo poznání tajuplných míst tohoto koutu světa, ale skutečné zvýšení textilního odbytu, který zprostředkovala Astro-Orientalische Handelsgesellschaft ve Vídni. Cyril Adolf a Josef Bohumil pak každoročně dojížděli do těchto míst, stejně jako do Istrie a Dalmácie, aby utvrzovali dosavadní a navazovali nové obchodní styky. Cyrilova Adolfova návštěva výstavy ve Stockholmu v srpnu 1897, při níž poznal mimo jiné Švédsko i Dánsko, měla na zřeteli prospěch výroby a obchodu.¹⁴³

Židovští textilní továrníci, kteří se závistí pozorovali vzrůst české firmy, se chtěli zbavit nepohodlné konkurence v textilní oblasti, kterou až dosud považovali za svou výhradní doménu. Štvanice německo - židovského tisku proti Bartoňům, novinářské zprávy o domnělé účasti Bartoňů na demonstracích jsou přehnané a nepravdivé, ale měly své důsledky. Mnozí židovští zákazníci od nich přestali kupovat. Dne 13. května 1899 jim byl vypovězen úvěr 10 000 zlatých u vídeňského ústavu.¹⁴⁴

Právě tento akt proti firmě Bartoňové utvrzovala Bartoně v tom, aby se český průmysl osvobodil ze závislosti na cizím kapitálu. Již v únoru roku 1899 ve Vývozním spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko navrhl Cyril Adolf, který se stal před dvěma lety členem jeho ústředního výboru, aby se zřídil český úvěrní

¹⁴¹ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století*. Ostrava, 2003. s 34

¹⁴² Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 71 - 72

¹⁴³ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 76

¹⁴⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 74 - 75

ústav. Cyrilův návrh byl přijat. On sám byl požádán, aby opatřil všechny formuláře vídeňské Diskont Gesellschaft a stal se členem zařizujícího komitétu “První české diskontní společnosti“, která se pak ustavila pod předsednictvím F.J. Materny, továrníka na laky a fermeže (napuštění dřeva pro jeho ochranu) v Praze. Společnost, aby se nemusela obracet o úvěr na banky, založila nový peněžní ústav, „Českou banku“, do jejíž správní rady byl zvolen také Cyril Adolf Bartoň. V téže době byl Cyril Adolf Bartoň povolán do významné rakouské instituce, do průmyslové rady ve Vídni.¹⁴⁵

Obchodnímu úsilí Josefa Bohumila a Cyrila Adolfa Bartoňových se podařilo, že více než jedna třetina výrobků, hladkomodrých a černých mollinos a keprů našla odbytiště v Orientě. V Cařihradě, Smyrně a Trapezuntu a v jiných velkých tržištích se Bartoňovy výrobky těšily veliké oblibě pro svoji pravou, indigovou barvu a osvědčenou kvalitu a obstály proto čestně v konkurenci s italským a holandským zbožím. Mnohdy výroba nestačila poptávce. Cyril Adolf Bartoň si byl rovněž vědom toho, že netoliko export, nýbrž i společenský postup českých textilních průmyslníků a vytvoření odborného sdružení mohou zvětšovat rozmach mladého českého textilního průmyslu. Na jeho návrh byl po několika poradách založen 30. ledna 1902 na ustávající hromadě “Spolek českých textilníků“, za jehož prvního a dlouholetého předsedu byl zvolen jeho bratr Josef Bohumil Bartoň.¹⁴⁶

Po dvaceti letech stáli jeho synové a pokračovatelé opět před podobným závažným rozhodnutím: Mají dále rozšiřovat svoji dosavadní výrobu a hledat pro ni nová stanoviště, nebo mají vkročit do jiného textilního odvětví? Rozhodování neulehčila ani koupě Šrůtkova statku ve Starém Městě. Před jejím uskutečněním měli bratři Bartoňové rovněž na vybranou ze dvou možností: Buď koupit tkalcovnu Antonína Kočnara v Náchodě o 280 stavech a postavit na sousedních pozemcích novou, moderní továrnu, případně tiskárnu bavlněných látek, které v Bražci tkali, anebo koupit právě již zmiňovaný Šrůtkův statek a na jeho čtyřkorcové zahradě postavit přádelnu. Po dlouhých úvahách a poté, co jednání o ceně Kočnarovy továrny nevedlo k žádnému konci, rozhodli se bratři těsně před zahájením dražby,

¹⁴⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl. Náchod. sine dato. s 75*

¹⁴⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl. Náchod. sine dato. s 76 - 77*

že budou dražit Šrůtkův statek. Tak se 22. prosince 1904 stalo, že byl statek přiklepnut Josefu Bohumilu a Cyrilovi Adolfovi Bartoňovým.¹⁴⁷

Ač v přádelnictví byly české firmy zastoupeny jen nepatrně, i přesto vyrostl v Čechách prvotřídní odborník v předení bavlny. A vděčil za své teoretické i praktické školení Bartoňům. Byl to František Moc, syn řídicího učitele v Náchodě. Absolvoval vyšší průmyslovou školu a chtěl se vzdělávat v přádelnictví. Bratři Bartoňové se mu snažili opatřit místo praktikanta v některé ze dvou českých přádelen. I sám Cyril Adolf Bartoň s ním zajel do závodů, ale bezvýsledně. Teprve v českoskalické přádelně Brüder Erich, od níž tehdy firma Bartoňova kupovala největší část příze, dosáhli svým vlivem, že snaživý hoch byl přijat. A v roce 1905 nastoupil jako volontér. Dnes bychom mohli říci - něco jako dobrovolný pracovník. Ředitelem tu byl známý teoretik i praktik Niess, považovaný v přádelnických kruzích za výtečného odborníka, který sám sepsal vynikající díla o zpracování bavlny. Po vykonané praxi a důsledné přípravě se odebral František Moc do Anglie, kde své vědomosti zdokonalil v největších továrnách na přádelnické stroje. Vyškolil se tak v oboru montáže. Tohoto odborníka získali Bartoňové pro svou příští přádelnu.¹⁴⁸

V únoru roku 1905 se začala bourat rozlehlá a úhledná obytná budova Šrůtkova statku na Novém Městě. Dříve, než se začalo se stavbou, byla přikoupena jedna parcela, sousedící se zahradou statku. Z koupě druhé parcely pro přemrštěné požadavky majitele sešlo. A nyní bratři Bartoňové, kteří chtěli mít do podzimu stavbu pod střechou, nasadili vražedné tempo. V rekordním čase dvou měsíců byly vykopány základy, takže 19. března 1905 na společné jmeniny otce, syna i vnuka mohl být v jejich přítomnosti položen základní kámen ke stavbě první velké české přádelny. Dnes bychom tuto tehdy tak významnou přádelnu našli v městě Náchod. V současné době je ale na prodej. Na paměť tohoto významného dne zasadili členové tří generací Bartoňů, nesoucí jméno Josef, lípu na nejvyšším místě mladého lesíka, založeného na polích, zakoupených od statku Hejzlarových ve Starém Městě. Bartoňova příze se vydala do světa. Získala si brzy největší oblibu, protože

¹⁴⁷ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 77

¹⁴⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 78

byla seříděna pomocí nejlepších technologických vymožeností a z nejlepší suroviny Goog midling (označení dobré střední jakosti pro suroviny).¹⁴⁹

Během tří let vybudovali bratři Bartoňové dílo, které jinde vyžadovalo řadu let a práci celých generací. Umlčeli tím nejen nedůvěřivce, kteří pochybovali o zdaru tohoto velkorysého podnikání, ale vyvrátili prognózu vynikajícího českého národohospodáře profesora Albína Bráfa, „že česká podnikavost se bude moci s úspěchem uplatnit jen v nových oborech průmyslových, že však nevydrží soutěž v takových oborech, které jsou už obsazeny starými osvědčenými firmami jiných národů.“¹⁵⁰ Vynutili si však dokonce Bráfovo uznání o svém díle, které dokázalo, že, „dá-li se do práce Čech odborně zdatný, solidní a vytrvalý, tak se udrží prosadí i v textilu, což je obor cizozemskou soutěží zvláště pevně obsazený.“¹⁵¹

Profesoru Bráfovi, stejně jako ostatním obdivovatelům Bartoňova díla, zůstávalo utajeno to, co bylo nejvlastnější vzpruhou jejich činnosti. Byla to bratrská láska a výjimečná bratrská shoda. O všem se, co si předsevzali, se vždy vzájemně radili, každý počín podnikali společnou vůlí, shodou a úsilím. Nebylo kroku v životě jednoho z nich, o němž by nevěděl druhý. Milující bratři, přátelsky ústupní jeden k druhému, se doplňovali v nejideálnější slova smyslu.¹⁵² Vypuknutím první světové války (1914) dochází k přerušení výroby po spotřebování přize ve vlastních závodech. Koncem roku 1915 přestaly Bartoňovy závody pracovat. Půldruhého roku odpočívala všechna vřetena v přádelně. Teprve v květnu roku 1917, kdy stranická Baumwollcentrála ve Vídni přidělila Bartoňům něco málo bavlny, se začalo pracovat. Ovšem s omezeným počtem vřeten. Téhož roku navštívili bratři Bartoňové Papiergewerbeausstellung (překlad tohoto německého slova zní výstavba papírového průmyslu) ve Vratislavi, zavedli výrobu papírového vlákna. Bartoňovy závody vydržely všechny těžkosti, které přinášela válka a jež mnohé textilní podniky přivedly na pokraj úpadku. Bartoňové podávali pomocnou ruku všude tam, kde šlo o české závody, jako například firmě Stanislav Hybler v Košťálově, které za předlužení hrozila likvidace, nebo firmě Florian Hendrych v Ústí nad Orlicí, největšímu českému textilníkovi, který byl nucen pro velké

¹⁴⁹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 79 - 80

¹⁵⁰ Citováno dle: Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 81 - 82

¹⁵¹ Tamtéž

¹⁵² Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 82

zadlužení proměnit své závody v akciovou společnost. Josef Bohumil Bartoň z Dobenína byl pak zvolen předsedou Libštátských závodů i společnosti. Ani skončení světové války (1918) a vytvoření samostatného československého státu neznamenal okamžité zlepšení situace v textilním průmyslu a plnou zaměstnanost Bartoňových závodů. Proto se jednotlivci museli sdružit, kvůli nedostatku této suroviny, za podpory vlády v „Nákupní a prodejní družstvo československých přádelen bavlny.“¹⁵³

Po únavné, déle než půl století trvající práci, odešli oba bratři z podniku. Odešli bez obav, protože ve svých nástupcích, prošlých jejich školou, měli záruku, že dílo jimi započaté bude zdárně vedeno dál. Odešli sebevědomě, protože přehlídka oněch padesáti let, která věnovali svým závodům, je naplňovala uspokojením. A nakonec odešli spokojeni, protože si získali zásluhy jak o podnik, tak o svoji rodinu.¹⁵⁴

2.5.1 RODINNÝ ŽIVOT JOSEFA BOHUMILA A CYRILA ADOLFA BARTOŇOVÝCH

Rodina. Což bylo vůbec v jejich životě silnější pouto nad ono, které je vzájemně vázalo, a také je spojovalo s jejich otcem, matkou a ostatními sourozenci? Připoutávalo je něžným citem i k jejich manželkám a dětem. Oba bratři byli již zralými třicátníky, když se ženili. Nejdříve slavil sňatek Josef Bohumil. Seznámil se s Marií, dcerou váženého kupce a měšťana A. P. Zouzala v Jaroměři. S ní byl oddán 28. dubna 1891.¹⁵⁵

Cyril Adolf se na popud matky a sestry seznámil s dcerou náchodského starosty, Marií Tichou. Byla to krásná dívka menší postavy, černých vlasů a ušlechtilých rysů, příjemná ve styku a vlídně sebevědomá. Studovala na učitelském ústavě a učitelské poslání také krátký čas vykonávala. Inteligence se u ní spojovala s dobrotou srdce a Cyrila Adolfa každé setkání s ní přesvědčovalo, že ona ztělesňuje představu, jakou si o své budoucí manželce učinil. Na jaře roku 1892 došlo z zasnoubení. Významným dnem těchto milencům se stal 31. leden

¹⁵³ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 82 - 83

¹⁵⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 85

¹⁵⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 85

1893, kdy v náhodském kostele bylo požehnáno jejich sňatku. Po roce, 14. března 1894, se jim narodilo první dítě, dcera Libuše. Manželé Bartoňovi žili v Bražci přes patnáct let. Zde se narodily ještě tři děti: 31. května 1896 dcera Jaroslava, 9. června 1897 syn Josef a 21. října 1902 dcera Marie.¹⁵⁶

Bražec býval od světa odříznut. Nepřibývalo zde domů a ani obyvatel jako ve Starém Městě. Nebyla tu škola, proto musely Bartoňovy děti chodit do vzdáleného Náchoda. Proto se v září roku 1908, kdy měla školu navštěvovat nejmladší dcera Marie, přestěhoval Cyril Adolf Bartoň i s rodinou do otcova domu v Náchodě na Kamenici. Šťastné dny rodinné pohody se začaly kalit obavami o zdraví paní Bartoňové. Ohlásily se již v roce 1907, který začal pro manžele Bartoňovy tak radostně. Na jeho začátku odjel Cyril Adolf Bartoň se svou chotí do Egypta. Cesta byla zaslouženou odměnou jak Cyrilovi Adolfovi, který právě dobudoval přádelnu, tak i jeho paní, která s účastí a porozuměním sdílela manželovo nervové napětí.¹⁵⁷

Vzpomínky na cestu ještě doznívaly, když bolesti, které přičítala přestálému potratu, paní Bartoňovou přiměly, aby těsně před Vánocemi odjela do Prahy nechat se vyšetřit profesorem Rubaškou. Nález vynikajícího odborníka ženských nemocí jí zděsil. Doporučil jí operaci. Když však po návratu domů nepozorovala zhoršení svého zdravotního stavu a když jí její domácí lékař, primář náhodské nemocnice ujistil, že věc není tak vážná, paní Bartoňová se značně uklidnila. Dopis profesora Rubešky, který zdůrazňoval naléhavost operace, také potvrdil diagnózu profesora Piřhy, což vedlo k tomu, že se paní Bartoňová podrobila operaci. Po šťastném průběhu operačního zákroku, provedeným profesorem Piřhou v Blochově sanatoriu a po jeho ujištění, že neozve-li se zákeřná nemoc znovu do dvou let, bude vyhráno, následovalo rychlé zotavování. Paní Bartoňová nabyla bývalé svěžesti a krásy.¹⁵⁸

Po čtyřech letech se znovu dostavily bolesti v kříži. Léčení v Karlových Varech, ani ujišťování lékařů, že jde jen o nervózu, nemohly zastavit postup nemoci a nesnesitelné bolesti. Teprve diagnóza profesorů Jedličky a Piřhy, že se jedná o rakovinu, ukončily konec iluzím a nadějím. Těch se trpící paní Bartoňová vzdala

¹⁵⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. II.díl - Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína*. Náchod. sine dato. s 41 - 42

¹⁵⁷ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 87

¹⁵⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 87 - 88

nejdříve. Po druhé operaci, dne 31. října 1912, zemřela o půl jedenácté v noci za přítomnosti svého zlomeného muže, v sanatoriu doktora Straníka v Náchodě. Splnila se její předtucha, kdy dávno při vycházce do lesa Montace, šli kolem nově postaveného sanatoria, pohlédla na ně jedním okem a pravila: *“Hled’, tam nahoře za tím oknem budu já první, která tam zemře.”*¹⁵⁹ A také skutečně v rohovém pokoji v I. patře stálo její úmrtní lože. Dne 3. listopadu byla pohřbena na staroměstském hřbitově v blízkosti svého otce, matky a sestry, které obě ji v témže roce předešly smrtí. Tisícová účast na pohřbu a útěsná slova nemohla zmírnit ztrátu, kterou jejím odchodem utrpěl manžel a děti. Na Cyrilovi Adolfovi Bartoňovi z Dobenína spočinula teď plnou vahou tíha starostí o rodinu. O dvě dospívající dcery, vzrostlého syna a desetiletou dcerušku Marii. Tu podle přání zesnulé odvezl na Nový rok 1913 do rodiny bratra Ladislava v České Skalici, kde strýc a hlavně teta se co nejpřímněji snažili, aby jí vynahradili rodiče. Cyrilovi Adolfovi Bartoňovi se opravdu ulevilo, když se mu na jaře 1913 podařilo najít pro ostatní děti znamenitou společnici a vychovatelku. Byla to paní Eleonora Züschauarová, vdova po centrálním řediteli Lobkowiczských panství, dáma všestranně vzdělaná, ovládající cizí řeči, skvělých vlastností, která se poctivě a nezištně starala o osiřelou domácnost.¹⁶⁰

Osmnáctiletá Libuše vlastně již dokončila své jazykové vzdělání, o které její rodiče začali pečovat velmi záhy. Poslali ji jako jedenáctiletou roku 1905 do blízkého Kladska na prázdniny, ale po týdnu nepřemožitelného stesku ji museli odvézt domů. Příštího roku 1906 pokus s Kladskem opakovali, tentokrát se zdarem. Ve spřátelené rodině pana Nentwiga, majitele velkého zahradnického podniku, jehož manželka Josefína ze Stürberů byla Češka, měla Libuška příjemné prostředí. Po prázdninách navštěvovala s dcerou hostitelky Gretl soukromou vyšší školu, kterou řídila velmi přísná, ale dobrá vychovatelka paní Kaiser. Zde si Libuše osvojila dokonalou znalost němčiny a nyní přišla na řadu francouzština. Po prázdninách 1907 byla dána do francouzsko-německého ústavu Sacre Coeur v Praze. Byl to velmi exkluzivní ústav, jehož chovanky v počtu padesáti byly většinou dcery německých aristokratických rodin. Češek z průmyslnických a velkostatkářských rodin bylo málo. Vyučovalo se německy a tak zvanou

¹⁵⁹ Citováno dle: Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. II.díl - Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína.* Náchod. sine dato. s 51

¹⁶⁰ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 88

Umgangssprache byla francouzština. Učitelky - jeptišky, většinou velmi ušlechtilé, jemné dámy, se chovankám věnovaly s vybranou péčí a starostlivostí. Libuše tu pobyla dva roky, do roku 1909. Jazykové vzdělání měla nyní dovršit angličtina. V dubnu 1910, přes Paříž a Londýn, odvezli rodiče šestnáctiletou Libuši do dívčího ústavu v Southportu, poblíž Liverpoolu (severozápadní Anglie). Cizí prostředí s odlišnými zvyky i jídlom na ni působilo zpočátku depresivně, ale s velkým úsilím přemáhala jak tyto překážky, tak počáteční stesk i jazykové obtíže. Léto, kdy ústav byl uzavřen, strávila v Goudhurstu, v rodině paní Wilksové, ve společnosti deseti či dvanácti Angličanek, dcer důstojníků, sloužících v Indii. Po prázdninách se zase vrátila do Southportu a po návratu odtud mluvila plynule anglicky. V listopadu téhož roku se vydala sama do Čech. Avšak již po půlroce odjížděla se sestrou Jaroslavou v otcově průvodu do Ženevy, aby se zdokonalily obě ve francouzštině. Na podzim, po létě stráveném ve vysokých horách v Diableret, se Libuše na matčino přání vrátila domů. Zažila ještě poslední dny spokojeného štěstí rodiny. Pak zemřela matka, která ji pozvolna zasvěcovala do vedení domácnosti a do povinností paní domu. A když bolest nad její smrtí přebolela, učinila Libuše první radostné kroky do společnosti. A pak přišla válka. V roce 1918 dne 15. ledna se Libuše provdala za Josefa Nováka, majitele tehdy jediného pražského obchodního domu a rozkošného velkostatku Tvoršovic. Ze šťastného a spokojeného manželství, které dne 24. prosince 1936 ukončila předčasná manželova smrt, se narodili tři synové: 26. června 1920 Josef, 29. června 1922 Cyril a 7. listopadu 1925 Jiří.¹⁶¹

A těm, na dědovo přání, aby bylo zachováno rodné jméno v rodě, byla rozhodnutím zemského úřadu ze dne 25. srpna 1938 povolena změna jména Novák na Bartoň-Dobenín.¹⁶² Cesta k tomuto cíli nebyla takto jednoduchá. Cyril Adolf Bartoň-Dobenín si uvědomoval, že z jeho devíti vnoučat je osm chlapců a žádný nemá jméno Bartoň-Dobenín. Tři z nich jsou Novákové, tři Steinský - Sehnoutkové a další dva Čerychové. Jediná synova dcera zamění své jméno jednou při provdání, a tak by se mohlo stát, že v mladší generaci jeho potomků by jméno Bartoň-Dobenín zcela vymizelo. Jemu z úcty ke jeho předkům velice záleželo na tom, aby se jméno udrželo. Když se zmenšovaly naděje, že jeho jediný syn bude mít

¹⁶¹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. II.díl – Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína*. Náchod. sine dato. s 53 - 55

¹⁶² Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 89 - 90

mužské potomky, přemýšlel tedy, jakým způsobem by rodné jméno v budoucích pokoleních udržel. Došel k závěru, že není-li možno zachovat posloupnost po meči, mohlo by se tak stát po přeslici. Že by synové některé dcery mohli přijmout její dívčí příjmení, čímž by jeho krev pod rodným jménem žila dál. Věděl, že zeťové Steinský - Sehnoutka a Čerych si změnu příjmení nepřáli, avšak zesnulý zeť Josef Novák nikdy proti tomuto úmyslu nebyl. Naopak, sám si přál, aby on a jeho rodina mohli nést Cyrilovo Adolfovo příjmení. Za jeho života nebyla však tato otázka tak naléhavá, proto bylo její řešení odkládáno. Nebylo také vyloučeno, že syn Josef bude mít ještě mužské potomky. Dospívající Novákovi synové i jejich matka Libuše však dychtili po změně příjmení na Bartoň-Dobenín. Cyril Adolf se nejednou radil s oběma svými bratry. Josef Bohumil nikdy nekladl námitek a souhlasil s jeho názorem o zachování jména. Také Ladislav uznával všechny důvody. I synu Josefovi jeho otec Cyril Adolf vyložil svůj zájem o udržení jejich rodného jména. U něho se však nesetkal s úplným souhlasem, neboť si dle otce Cyrila Adolfa jeho úmysl mylně vykládal. Měl za to, že chce Novákovy syny adoptovat. Vysvětloval mu však, že jde jen o úředně schválenou změnu jména, které by mohl kterýkoli z chlapců i bez jeho zákroku dosáhnout. V druhé polovině srpna 1938 navštívil Cyril Adolf Bartoň-Dobenín se svoji dcerou Libuší zemského prezidenta Dr. Sobotku a požádal ho, aby tuto změnu úřední cestou provedl. Doktor Sobotka jim poradil, aby ihned podali písemnou žádost na zemský úřad, a slíbil, že ji důkladně vyřídí, v době co možná nejkratší, aby mohli všichni tři Novákové býti zapsáni do dejvického gymnázia, do kterého přestoupili z jiných škol, již pod novým jménem. A skutečně v několika dnech vydal zemský úřad v Praze výnos (číslo 12830 - 1938 od. 9), podle něhož zemský prezident povolil rozhodnutím ze dne 25. srpna 1938, aby nezletilí synové Libuše Novákové a Josefa Nováka, Cyril Novák a Jiří Novák užívali jmen Josef Bartoň-Dobenín, Cyril Bartoň-Dobenín a Jiří Bartoň-Dobenín. Zároveň byla úřadem nařízena poznámka povolené změny v příslušných matrikách a na právních dokumentech. Libuše Nováková-Bartoňová oznámila pak svému bratru i strýcům kladný výsledek a uskutečnění svého dávného přání.¹⁶³

¹⁶³ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. II.díl - Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína*. Náchod. sine dato. s 89 – 90, v publikaci od Petra Maška. *Modrá krev - Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha. 2010. s 21., je uvedena adopce, což je sporné

Druhé dceři Jaroslavě bylo při matčině smrti šestnáct let. Její cesty ke vzdělávání byly obdobné jako u Libuše. Nicméně do vedení domácnosti, do které ji už nemohla zaučit maminka, ji zaváděla reprezentantka domu, paní Zürschauerová. Válka, těsně před jejímž vypuknutím se po půlročním pobytu v drážďanském pensionátu vrátila, překazila úmysl, aby dovršila své jazykové vzdělání ještě v Anglii. Na podzim roku 1916 se seznámila se svým pozdějším manželem, továrníkem Rudolfem Steinským. Za toho se v červnu 1919 provdala. Z manželství vzešli tři synové: nejstarší Jan se narodil 7. srpna 1920, druhý Rudolf 6. dubna 1922 a třetí Cyril 15. dubna 1924.¹⁶⁴

Nejmladší, desetiletá Marie, byla podle přání své matky dána na vychování ke strýci a tetě do České Skalice. Zde dokončila pátou třídu obecné a vychodila tři třídy měšťanské školy. Školní rok 1916 - 1917 strávila v klášteře Sacre Coeur v Pressbaumu u Vídně, kde z podvýživy onemocněla paratyfem a vředy. Na podzim roku 1917 byla tak jako obě její starší sestry poslána do pražského ústavu Sacre Coeur. Protože válka znemožnila další jazykové vzdělání přímo v cizině, snažil se její otec, aby alespoň vhodným výběrem společnic odstranil tento nedostatek. Od první společnice, slečny Čakrtové, která se po svízelné cestě vrátila z Ruska a později se stala reprezentantkou domu doktora Karla Kramáře, se naučila dobře rusky a francouzsky. Druhá její společnice, paní Zielecká, jež před tím byla společnicí sestry Jaroslavy, utvrdila její znalosti ve francouzském jazyce. Jakmile nesnáze prvních válečných let poněkud pominuly, odjela Marie v dubnu roku 1920 se strýcem Ladislavem a tetou do Paříže. Odtud ji bratr Josef odvezl do pensionátu Winterstorpe v Birkdale u Southportu, aby se naučila anglicky. Zde se nejen rozmnožil její jazykový fond, nýbrž jí pobyt prospěl i po stránce tělesné. S otcem, který pro ni přijel v prosinci 1920 do Liverpoolu, se vrátila ke strýci a tetě do České Skalice. Tetina laskavá péče ji pak zasvětila do znalostí vaření a domácích prací. Dne 5. listopadu 1924 bylo ve zbraslavském kostele požehnáno jejímu sňatku s Ing. Jiřím Čerychem, továrníkem v Mitrovicích a v Josefově. Z tohoto spojení se narodil dne 24. listopadu 1925 syn Ladislav a 31. ledna 1928 druhý syn Jiří.¹⁶⁵

Cyril Adolf Bartoň-Dobenín dbal při výchově svých dcer především na to, aby kromě všestranného vzdělání a dokonalého ovládnutí cizích řečí získaly i dobré

¹⁶⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 90

¹⁶⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 90 - 91

znalosti hospodyňské. Výchova jeho syna Josefa směřovala k jeho budoucímu povolání: šéfa Bartoňových závodů. Cesta k dosažení tohoto cíle nebyla u Josefa tak přímá, jako u jeho sester. Světová válka byla nejen retardačním momentem na této cestě, avšak mohla i přímo ohrozit osobu toho, který k cíli teprve šel, a tím i vlastní cíl.

V květnu roku 1915 byl Josef odveden ke konání vojenské povinnosti, ale ještě dříve vykonal maturitní zkoušku. Tu složil 6. července téhož roku. Až 28. října 1918 odjížděl z Vídně do Prahy k nové superarbitraci. K té se již nehlásil, ale přihlásil se ihned do tvořící se Československé armády, kde sloužil až do Vánoc. Teprve nyní mohla začít výchova Josefa Bartoně k jeho povolání, protože střední škola mu mohla dát jen všeobecné, nikoli odborné vzdělání. V březnu roku 1919 odjel do Paříže s Josefem starším, který tam jel na mírové jednání za textilní průmysl. Z Paříže měli jet do Anglie, aby tam Josef nastoupil praxi v textilních závodech. Nedostal k tomu však povolení ani jako volontér, takže se v srpnu 1921 vrátil domů. Po svém návratu nastoupil jako volontér u svého švagra, Rudolfa Steinského v Černošicích (dnes je tato oblast součástí Prahy - západ), kde také absolvoval praxi do 18. dubna 1922. Zde se ještě 20. března 1922 zasnoubil se slečnou Dinkou Stýblovou, s níž se pak 24. dubna 1923 oženil v Praze. Z jejich manželství se 27. listopadu 1928 narodila dceruška, které bylo dáno jméno po matce Dinka (Barbora). Pobytem u švagra v Černošicích skončila studijní léta Josefa Bartoně mladšího. Odešel do Bartoňových závodů v Náchodě a 1. ledna 1923 byl přijat za veřejného společníka firmy Josef Bartoň a synové. V roce 1935 se stal Josef Bartoň ml. se dvěma bratranci majitelem „Českoskalické přádelny bavlny, mechanické tkalcovny a barvírny“, která náležela jeho bezdětnému strýci Ladislavovi.¹⁶⁶

Na přání Josefa Bartoně z Dobenína staršího dne 24. dubna 1930 byl přijat jeho syn JUDr. Václav Bartoň–Dobenín (narozený 5. ledna 1909 v Praze a pravděpodobně nemanželský syn)¹⁶⁷ za veřejného společníka firmy Josef Bartoň a synové. Nový společník, kterému téhož dne byla udělena prokura,¹⁶⁸ studoval

¹⁶⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl. Náchod. sine dato. s 91 - 93*

¹⁶⁷ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století. Ostrava. 2003. s 34*

¹⁶⁸ Prokurou zmocňuje podnikatel prokuristu ke všem právním úkonům, k nimž dochází při provozu podniku, i když se k nim jinak nevyžaduje zvláštní plná moc.

po absolvování náchodského reálného gymnázia na právnické fakultě v Praze, kde byl 31. března 1933 prohlášen za doktora práv. Po vykonání vojenské služby strávil nějaký čas ve Francii a v Anglii. Po ročním pobytu v závodech se dne 7. července 1937 oženil s Danielou Werichovou, dcerou advokáta z Třeboně.¹⁶⁹ Po znárodnění žil s rodinou dále na zámku Nové Město nad Metují. Roku 1951 se rozhodl odejít do exilu. Zemřel v Kanadě v roce 1962. Z jeho dvou synů uplatnil po roce 1989 restituční nároky Josef, narozený 1942, kterému byly vráceny závody v Náchodě (přádelna bavlny a tkalcovna s úpravou). Založil novou firmu v Náchodě, která měla název Bartoň, textilní závody, a.s.¹⁷⁰

Obrna levé ruky a nohy, jež 4. února 1937 postihla senioršéfa firmy Josefa Bohumila Bartoně - Dobenína staršího, způsobila, že téhož roku 4. listopadu odevzdal svou polovinu továren, pozemků a domů synovi, doktoru Václavu Bartoňovi-Dobenínu. Totéž učinil již 20. února 1937 Cyril Adolf Bartoň-Dobenín, který postoupil svému synovi Josefovi svou polovinu továren v Náchodě se všemi budovami a pozemky.¹⁷¹

Tak po více než padesátileté neúnavné práci odešli ze závodu bratři Josef Bohumil Bartoň-Dobenín a Cyril Adolf Bartoň-Dobenín. Dílo svých rukou a hlav, dílo, které přijali od svého otce a dále na něm pracovali, odevzdali svým synům a nástupcům. Od nich očekávali, tak jako jejich otec očekával a dočkal se, že v něm budou zdárně pokračovat. Přísluší-li jejich otci, Josefovi Bartoňovi z Dobenína plným právem čestné označení "zakladatel", pak oni neméně oprávněně mohou nést jméno „budovatelů“.¹⁷²

2.5.2 NEMOVITÝ MAJETEK - NOVÉ MĚSTO NAD METUJÍ

Zámek v Novém Městě nad Metují se nachází v západním cípu městské památkové rezervace, který se rozkládá na opukovém ostrohu, ze tří stran obtékaném řekou Metují. Město spolu se zámkem je perlou, zasazenou do podhůří

¹⁶⁹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 94,

¹⁷⁰ Myška M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20. století.* Ostrava. 2003. s 34 -35

¹⁷¹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 94

¹⁷² Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 95

Orlických hor. Leží v blízkosti tzv. Zemské branky, tedy přechodu do sousedního Polska, kudy vedla již od dávnověku obchodní cesta.¹⁷³

Nová doba odzvonila feudálům a jejich šlechtickým sídlům. Ve zdech novoměstského zámku však nepřestával pulsovat život a stavební ruch. Nikoli starý šlechtický rod, ale česká velkopodnikatelská rodina Bartoňů vyšla na přelomu století z domácí barvírny a přádelen a zatoužila uložit kapitál, nastrojený z mozolné práce. Bartoňové si chtěli uskutečnit svůj dávný sen a zakoupit sídlo, které by se stalo jejich rodným domovem. Proto Josef Bohumil a Cyril Adolf Bartoňové po vzájemné domluvě s otcem a matkou koupili značně zpustlý novoměstský zámek. K jeho úpravě a obnově pozvali význačné české architekty, malíře, sochaře a dekoratéry. Musíme souhlasit, že při jejich volbě měli šťastnou ruku. Díky Dušanu Jurkovičovi, Pavlu Janákovi, Františku Kyselovi, Heleně Johnové, Marií Teinitzerové a dalším se stal novoměstský zámek, který byl citlivě renovovaný v duchu současných secesních uměleckých snah, bohatou pokladnicí českého umění jak před první světovou válkou, tak i v poválečných letech.¹⁷⁴

Novoměstské panství patřilo tehdy osmi dědicům, kteří měli nestejně podíly. Největším podílníkem byl hrabě Lamberg, bydlící v Pellau ve Štýrsku. Počátkem srpna 1908 se vydali bratři Bartoňové, provázeni novoměstským advokátem doktorem Vostřebalem, který jednání zprostředkoval, za hrabětem. Ostřílený pětadesátiletý praktik sice podotkl, že má od ostatních podílníků plnou moc, on sám však s prodejem panství, které se mu líbilo, nikterak nespěchá. O ceně, která se Bartoňům zdála vysoká, se měli dohodnout při příští návštěvě hraběte v Novém Městě nad Metují. Ta se uskutečnila kupodivu již po čtyřech dnech. Dne 10. srpna byli bratři Bartoňové telefonicky vyzváni, aby se dostavili večer o půl sedmé do novoměstského zámku. Zde je už hrabě Lamberg očekával. Po tříapůlhodinovém jednání, při kterém prodávající i kupující uváděli všechny okolnosti, mluvící pro jejich rozdílné nabídky, se obě strany konečně dohodly. Platební podmínka zněla: hotově při podepisování kontraktu. V deset hodin večer se stali bratři Bartoňové pány panství a majiteli zámku, vybudovaného na počátku šestnáctého století Janem Černčickým z Kácova. Byli však pevně odhodláni, že i když se stali velkostatkáři, neopustí své původní zaměstnání, a to svůj textilní průmysl, který až

¹⁷³ Češka I. a kolektiv. *Zámek Nové Město nad Metují*. Nové Město nad Metují. 2001. s 2

¹⁷⁴ Mühlstein L. a kolektiv. *Náchodsko*. Praha 1975. s 75 - 76

doposud vyplňoval jejich život radostí a štěstím a byl zdrojem jejich vzestupu i síly.¹⁷⁵

Dne 1. října 1908 měl už hrabě Lamberk potvrzení od vídeňské banky, že je zde pro něj složena celá částka, přijel tedy k podpisu smlouvy do Nového Města nad Metují. Oficiální převzetí panství novými majiteli dalo novoměstskému obyvatelstvu popud k slavnostnímu uvítání. Bouřlivě je vítalo celé město. Mimo jiné zazněl v nádvoří chorál provedený zpěváckým spolkem a městská hudba zahrála “Kde domov můj?”. Členové spolku pak byli od překvapených majitelů, kteří darovali obcím přináležejícím k Novému Městu nad Metují i korporacím peněžité příspěvky, pohoštění v hostincích. Okázalé uvítání nových pánů zapůsobilo na odstupujícího hraběte Lamberka. Pochopil, že ze zámku nebude fabrika, ale sídlo rodu. V soukromém rozhovoru pak omlouval zchátralost zámku a staveb velkým počtem zchudlých spolumajitelů.¹⁷⁶

Stejně slavnostně byli uvítání Bartoňové dne 1. listopadu v Krčíně (část obce, města Nového Města nad Metují). Bylo jim uděleno čestné občanství. V nově založeném „Bartoňově parku“ zasadili oba bratři vlastnoručně dvě lípy a večer bylo uspořádáno divadelní představení a slavnostní osvětlení. Kromě jiných darů pamatovali Bartoňové na místní školní mládež věnováním 1 000 korun. Protože Josef Bohumil a Cyril Adolf se chtěli co nejdříve do zámku nastěhovat, obrátili se na architekta Dušana Jurkoviče, aby vypracoval plány na vnější úpravu i vnitřní zařízení zpustlé budovy. Byla znešvařena různými přístavky, vzácné fresky byly zabíleny, sály zely prázdnotou, nebo sloužily za skladiště obilí a nábytku, přechodně v nich bývali ubytováni různí řemeslníci. Zámecká zahrada byla rovněž zpustlá a hradní příkop byl zanesen hromadami odpadků a zarůstal kopřivami. Během oprav, které prováděl místní stavitel Ing. Ot. Nypl, když se mělo řešit rozdělení místností pro obě rodiny, došli oba bratři k názoru, že bude vhodnější, aby Josef Bohumil upravil zámecký byt jen pro sebe. Cyril Adolf ještě setrval nějaký čas v Náchodě a, až se mu naskytne příležitost zakoupit si sám jiný velkostatek.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl. Náchod. sine dato. s 95 - 96*

¹⁷⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl. Náchod. sine dato. s 97*

¹⁷⁷ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl. Náchod. sine dato. s 97 - 98*

Současným majitelem je Josef Marian Bartoň–Dobenín se svojí rodinou, syn JUDr.Václava Bartoně (1909–1982), narozený v roce 1942, prezident akciové společnosti Bartoň - textilní závody v Náchodě. Josef Marian Bartoň–Dobenín vystudoval anglickou vysokou školu, jeho oborem je český překlad z angličtiny, a to obchodní administrace zaměřená na letecké společnosti. Toto povolání vykonával celý život, kdy byl v Americe, přesněji v Kanadě.¹⁷⁸ Mezi další jím zastávané funkce patří členství v představenstvu Sdružení vlastníků soukromých a obecných lesů, je členem Vědecké rady Ministerstva kultury České republiky pro památkovou péči, majitelem firmy Statky Bartoň. V 90. letech 20. století převzal na základě restitučních nároků od státu zámek a ostatní rodinný majetek. Jeho syn Josef Michael Bartoň–Dobením, narozený 1970, je budoucím majitelem zámku. Nyní zastává různé úkoly ve firmách.¹⁷⁹

2.5.3 NEMOVITÝ MAJETEK - ZBRASLAV

Dříve samostatné město, dnes místní část Prahy 5, kterou někde také nalezneme pod označením Praha - Zbraslav, leží nedaleko soutoku Vltavy s Beroučkou pod nejsevernějšími výběžky Hřebenu.¹⁸⁰ Historie tohoto místa a zámeckého komplexu je dosti bohatá. Jako příklad lze uvést, že toto místo se stalo mimo jiné i posledním odpočinkem českých králů, a to posledních Přemyslovců, jenž tu na Zbraslavi měli nalézt pokojný odpočinek.¹⁸¹

Bartoňové nezapomněli na příznivý dojem, který v nich Zbraslav vzbudila a zanechala. V létě roku 1909 se začalo proslýchat, že panství je na prodej. Josef Bohumil Bartoň se tedy obrátil na právního zástupce velkostatku JUDr. Škardu o informace. Třebaže se proslýchalo, že majitel nemíní panství prodat, přece se o prodeji jednalo. Když se o tom Bartoňové v červenci 1910 dozvěděli, bylo již téměř pozdě. Z rozhovoru s centrálním ředitelem panství Hořejším na Zbraslavi, kamž se po této zprávě ihned rozjeli, vyrozuměli, že panství je téměř prodáno továrníku Václavu Součkovi z Mochova, ale že více by jim mohl říci právní

¹⁷⁸ Sebechlebský J. Skutečný život na zámku. Zámek Nové Město nad Metují. 1997

¹⁷⁹ Češka I. Zámek Nové Město nad Metují. Nové Město nad Metují. 2001. s 16

¹⁸⁰ David P. a Soukup V. Velká cestovní kniha. Česká republika. Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku. Praha. 2002 - 2003 s.38

¹⁸¹ Charvát J. Kronika rodu Bartoňů. II.díl - Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína. Náchod. sine dato. s 70 - 71

zástupce knížete Oettingen - Wallersteina, Dr. Pipes. Ten jim oznámil, že Souček velkostatek sice koupil, ale že však on sám má pochybnosti, zda Souček do stanoveného data sežene tak veliký obnos na hotovosti. Poradil však Bartoňům, aby podali stejnou nabídku jako Souček, a když souhlasili, byla nabídka hned v jeho kanceláři napsána.¹⁸²

Po dvou měsících, 21. září, jim Dr. Pipes prostřednictvím doktora Jaroslava Preise, jemuž se Bartoňovi svěřili s úmyslem koupit Zbraslav, oznámil, že by s nimi Souček rád jednal o postoupení svého práva na koupi panství. Jednání se rozbilo o Součkův přemrštěný požadavek odstupného. Teprve po měsíci, 21. října, když nemohl sehnat do stanovené lhůty hotové peníze, se Souček umoudřil a za odstupné postoupil bratrům Bartoňovým své zákupní právo. Po souhlasu knížete, kterému Dr. Pipes oznámil tento převod, byla sepsána kupní smlouva, kterou Josef Bohumil a Cyril Adolf Bartoňové podepsali 9. prosince 1910 a kníže Karel Oettingen - Wallerstein ji stvrdil svým podpisem až 2. ledna 1911.¹⁸³

Cyril Adolf Bartoň se stal majitelem panství, které bylo majetkem českých králů a jehož krajinná krása přiměla zakladatele cisterciáckého konventu, Václava II., k téměř rouhavým slovům, že by Kristovi samému nebyl ten krásný kout země daroval, jen Bohorodičce že tak učinil. Osobní převzetí panství, k němuž došlo 19. prosince 1910, mělo okázale slavnostní rámeček. Na hranicích prapory vyzdobeného města byla postavena slavobrána, u níž ve špalíru se na jedné straně seřadila školní mládež a na druhé různé spolky a korporace. Když odpoledne kolem třetí hodiny vystoupili u slavobrány Josef Bohumil a Cyril Adolf Bartoňovi se svými dámami, byli uvítáni hymnou „Kde domov můj?“. Následovaly proslovy zástupce města a okresního starosty. Dámám byly podány školními dětmi kytice. Na zámeckém nádvoří pak uvítal nového majitele jménem všeho občanstva doktor Antonín Sobotka, bývalý ředitel panství Stárka k příkazu knížete, místní farář F. Vojta za shromážděné kněžstvo a nový ředitel panství Kandus, za zámecké úřednictvo a zřízence. O sedmé večerní hodině byl uspořádán lampiónový průvod do zámecké zahrady, kde členům Bartoňovy rodiny hrála při ohňostrojích hudba.¹⁸⁴

¹⁸² Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 98

¹⁸³ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 98

¹⁸⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 98 - 99

Když se Cyril Adolf Bartoň stal majitelem Zbraslavi, v níž její budovatel, Václav II. chtěl mít hrobku nejen svou, ale i své rodiny, pociťoval jako mravní a vlastenecký závazek postarat se o zbožné, uctivé uložení pozůstatků posledních Přemyslovců. Cyril Adolf Bartoň se po úsudku antropologa, profesora Matiegky, obrátil nejdříve na sochaře Myslbeka a po jeho smrti na Jana Štursu, aby vypracoval návrh na královskou hrobku. Štursa tak učinil a pomník inspirovaný renesančním oltářem v Havlíně byl vlastně jeho posledním dílem.¹⁸⁵

Také restauraci zbraslavského konventu, založeného s vrcholnou Magnificencí, která ještě v patnáctém století vzbuzovala obdiv cizinců, pokládal Cyril Adolf Bartoň z Dobenína za svoji povinnost. Opravy, které byly podniknuty v letech 1924 až 1926, zpustlý konvent zachránily a vrátily mu umělecké hodnoty. Prázdné síně však čekaly na vhodný obsah. Sbírký ruského muzea a výtvary Rusů emigrantů, které zaplňovaly tři sály v přízemí a dva v prvním patře, tou pravou náplní nebyly. Staly se jí umělecké sbírky Národní galerie, která si tu zřídila pobočku. Pro tento účel Cyril Adolf Bartoň z Dobenína ochotně propůjčil 13. září 1939 všechny sály konventu. Ruskému muzeu v náhradu zdarma propůjčil sedmipokojový byt v prvním patře východního křídla. Instalace obrazů a soch, provedená náměstkem ředitele Národní galerie, doktorem Vladimírem Novotným, byla do léta roku 1940 skončena a 1. července byla galerie otevřena. Konvent našel nové poslání.¹⁸⁶

2.6 BARTOŇOVÉ JAKO SPONZOŘI A MECENÁŠI

Tento rod se zapsal i do historie nejen svým umem významných českých zakladatelů textilního průmyslu, ale také jako rod, který slouží k rozvoji české pamětihodnosti, ať už v umění a kultuře, tak i v oblasti mnohem cennější, a to společenské solidaritě.

Ač by se mohlo zdát, že po udělení predikátu „z Dobenína“ a tím i povýšení do rytířského stavu dne 17. června roku 1912 se osobnostní vlastnosti Bartoňů změní, že zpychnou, budou namyšlení, či uzavření, opak se stal pravdou.

¹⁸⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. II .díl - Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína*. Náchod. sine dato. s 71

¹⁸⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 108

Cyril Adolf Bartoň z Dobenína, který se nikdy neucházel o spolkové a veřejné funkce, byl tak výraznou osobností, že se nemohl dobře vyhýbat účasti ve veřejném životě. Jeho členství v rakouské průmyslové radě, místopředsednictví ve Vývozním spolku v Praze, jeho iniciativa při založení České diskontní společnosti, České banky a Spolku českých průmyslníků textilních, to vše úzce souviselo s Cyrilovým Adolfovým životním posláním. Nicméně neušel a nemohl se vyhnout ani členství v některých korporacích. Stal se členem obecního zastupitelstva ve Starém Městě a v Náchodě, byl v okresním náchodském zastupitelstvu. Koncem roku 1920 byl zvolen do výboru městské spořitelny v Náchodě, rok na to do jejího ředitelství a roku 1924 musel přijmout funkci předsedy ředitelství, kterým byl až do roku 1933.

V městské náchodské spořitelně pokračoval Cyril Adolf Bartoň v díle, vybudovaném už jeho otcem Josefem Bartoněm z Dobenína. Ten byl spoluzakladatelem ústavu z roku 1891 a stál v jeho čele až do roku 1919. Cyrilova práce byla neméně záslužná. Za jeho úřadování zakoupila spořitelna čtyři staré domy na náchodském náměstí a na jejich místě postavila podle návrhu architekta P. Janáka palác, v němž mimo vlastních úřadoven byly umístěny veřejné lázně, čítárna a knihovna.¹⁸⁷

Stálým rozšiřováním výroby v Bražci a ve Starém Městě vzrostly obě obce a každým rokem přibývalo školáků, kteří museli docházet do náchodských škol, vzdálených 3 až 5 km. Chodily tak i děti Cyrila Adolfa Bartoně. Proto jakmile se po válce ustálily poměry, Josef Bohumil a Cyril Adolf Bartoňové se rozhodli, že postaví pro bražeckou a staroměstskou mládež vlastní, šestitřídní obecnou školu. V lednu 1922 schválil školní výbor plány budovy, které vypracoval ing. J. Hakauf a 7. ledna 1923 byla škola slavnostně otevřena. Ke školní budově přiléhala rozlehlá tělocvična, prostranný byt pro ředitele a velká zahrada, která v roce 1938 byla ještě rozšířena přikoupením louky od staroměstské obce. Vnitřním vybavením předčila i větší okolní školy, protože ji dárcové opatřili veškerým nábytkem, pedagogickými pomůckami a vším, čím se tehdy honosila vzorná škola. Proto je zcela přiléhavý stručný nápis v čele budovy: "Bartoňové mládeži". Staroměstská obec projevila vděčnost oběma bratrům tím, že jim věnovala stříbrnou sošku sv. Jiří s nápisem:

¹⁸⁷ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 101 - 102

“Pro zásluhy a rozkvět obce p.p. Josefa Bohumila a Cyrila Adolfa Bartoně-Dobenína čestnými občany z vděčnosti jmenuje obecní zastupitelstvo Starého Města nad Metují.“¹⁸⁸ Poznání, že ani Náchod, ani Nové Město nad Metují nemají útulku pro zestárlé, neduživé lidi, kteří nejsou schopni výdělků a bývají proto odkázáni na vrtkavou přízeň svých spoluobčanů, přivedlo bratry Bartoně k založení chorobinců. Už od roku 1925 naléhal zemský správní výbor na okresní správní komisi v Novém Městě nad Metují, aby zřídila chorobinec. Kromě ustanovení fondu pro jeho postavení se až do začátku roku 1928 vlastně nic nepodniklo. Když selhaly i pokusy o zřízení útulku adaptacemi určitých budov, téměř se zdálo, že ke zřízení chorobince v Novém Městě nad Metují již vůbec nedojde. Do skleslé nálady správní komise přišel 18. května 1928 dopis, ve kterém Josef Bohumil Bartoň z Dobenína oznamoval, že daruje okresu na stavbu a zřízení chorobince částku jednoho milionu korun a pozemky, které k tomuto účelu koupil. Černou beznadějí vystřídalo radostné ulehčení. V den 10. výročí Obnovení české samostatnosti, 28. října 1928, došlo k slavnostnímu položení základního kamene a při poklepu pronesl zakladatel ústavu slova: “Bud’ příjemným odpočinkem těm nejpotřebnějším.“ Chorobinec měl být dostavěn roku 1929, stavba se však vlekla a snad by budova nebyla ani dostavěna, kdyby Josef Bohumil Bartoň nedaroval druhý milion. Teprve v listopadu roku 1930 byly veškeré práce skončeny a 14. prosince byl ústav otevřen. Do studené oficiosnosti telegramů, dopisů a proslovů, marně se nutících najít opravdový vztah k lidské bídě, zazněla teplá, nehledaná slova zakladatele: “*Náš otec brzy osiřel. Oba rodiče mu zemřeli, když mu bylo deset let. Když jsem jezdíval z továrny domů, sem do Nového Města k obědu, a vídal u zdejšího kláštera ubohé chudé lidi, jak na chodbě i na ulici čekají na trochu teplé polévky, a když jsem slýchal, co ve zdejším klášteře je v ošetřování starých, chorých lidí, bylo mi jich velmi líto, a tu jsme si s bratrem Cyrilem řekli, že podle příkladů našeho otce, jenž v Náchodě postavil sirotčinec a daroval jej okresu, postavíme pro chudé a churavé spoluobčany obojího pohlaví a všech náboženských vyznání chorobinec, jeden zde a jeden v Náchodě, a darujeme je okresu, a chudobinec v Náchodě pro 150 osob. Dnes, kdy dílo jest hotovo, bude pomozeno alespoň těm nejpotřebnějším z potřebných.*“¹⁸⁹ Ta řeč byla slavností. To, co jí domněle propůjčovalo slavnostní ráz, ta účast zástupců vlády, země, okresu, obcí, spolků,

¹⁸⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 104 - 105

¹⁸⁹ Citováno dle: Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 106

korporací a organizací, to bylo jen bezvýrazným rámcem. V ten den, kdy byl v Novém Městě nad Metují kladen základní kámen ke stavbě chorobince, konala se stejná slavnost v Náchodě. Také zde Bartoňové věnovali pro vystavění chorobince pozemek a úpisy IV. Státní půjčky. Se stavbou se začalo na jaře roku 1929 a když se ukázalo, že věnovaná částka na stavbu a zařízení nepostačí, bratři Bartoňové novým darem umožnili dobudování ústavu. Dne 28. října 1931 byl chorobinec slavnostně otevřen a přijal první chovance.¹⁹⁰

V roce 1929 koupili bratři Bartoňové ze sbírek knížete Pálfyho vzácný tabulkový obraz a rozhodli se, že jej darují Jednotě pro dostavbu chrámu sv. Víta v Praze. Architekt a stavitel dómu K. Hilbert přijal s nadšením tento dar, který v něm okamžitě vyvolal představu vhodného oltářního obrazu v některé doposud prázdné kapli. Svůj nápad doprovodil přáním, aby dárcové ve své štědrosti věnovali i úpravu oltáře a uměleckou výplň chrámového okna v kapli. Když později bratři Bartoňové přislíbili, požádal je architekt Hilbert o souhlas, aby kaple, jimi vyzdobená, mohla nést jejich jméno. Tak vznikl plán učinit z první nové kaple v severní lodi „kapli Bartoňů“. Rozhodování o umělecké úpravě a výzdobě kaple ponechali Bartoňové uměleckému sboru Jednoty, který vypracováním návrhu pověřil profesora Umělecko-průmyslové školy Františka Kyselu. Jeho účinným pomocníkem a rádcem při motivech náboženských byl univerzitní profesor doktor Josef Cibulka. Návrhy byly předloženy a schváleny v roce 1933, ale úprava kaple trvala celých sedm let. Zasazením bronzové desky, kterou synové vděčně oslavují památku svého otce, byly v létě 1939 dokončeny práce v „kapli Bartoňů“.¹⁹¹

V roce 1932 byl Cyril Adolf Bartoň-Dobenín zvolen členem ředitelství Jednoty pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta na pražském hradě. Tato volba nebyla pouze uznáním jeho kladných lidských stránek, které mohly Jednotě účinně prospět v jejím záslužném díle, byla zároveň výrazem vděku. V roce 1935 byl Cyril Adolf Bartoň zvolen do výboru Národního muzea. Tento ústav, který podle zásad svých zakladatelů má svými sbírkami zobrazovat dějinný vývoj českého národa, se těšil dávno Cyrilově Adolfově hmotné přízni. Vždy rád přispěchal, aby svou podporou obohatil muzejní sbírky, ať již to bylo při koupi tolaru Viléma z Rožmberka, Šlikovského dvoutolaru, vzácné památky českého umění

¹⁹⁰ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 106

¹⁹¹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 103 - 104

iluminátorského, nebo subvencováním badatelských výzkumů zoologického oddělení.¹⁹²

Když tímto činem (přislíbili ze své štědrosti darovat určitý finanční obnos) bratři Bartoňové platně přispěli k dobudování katedrály, nebylo divu, že Jednota se chtěla roku 1940 Cyrilu Adolfovi odvděčit nabídnutím předsednického místa. Ale Cyril Adolf Bartoň, ač byl ujišťován důvěrou celého výboru a členstva a byl přemlouván, tuto funkci nepřijal a omluvil se vysokým věkem. Přesto se mu však dostalo jiné pocty. V únoru 1939 byl jmenován dopisujícím členem Státní hospodářské rady. Na jaře téhož roku obdržel nevšední vyznamenání i jeho starší bratr Josef Bohumil. Národohospodářský ústav při České akademii věd a umění v Praze mu udělil Karlíkovu cenu za jeho zásluhy v ohledu národním a hlavně v českém textilním průmyslu. Protože zdravotní stav nedovoloval, aby slavnostní akt byl vykonán v Praze, přijeli delegáti Národohospodářského ústavu, prezident Dr. Josef Jan Frič, dvaadevadesátiletý doktor inženýr Křížík, a odborový přednosta Jareš, 23. března do Nového Města nad Metují. V intimním rodinném kruhu byl proslav doktora Křížíka, ukončený podáním umělecky vypracované adresy, a díky Josefa Bohumila Bartoně tím působivější. Josef Bohumil Bartoň přijal Karlíkovu cenu v částce asi 100 000 korun, ale ihned ji věnoval Národohospodářskému ústavu, neboť bylo charakteristickou vlastností Bartoňů, že nepřijímali, nýbrž dávali. Dávali všude tam, kde uznali, že je to zapotřebí, nejen podpory jednotlivcům, ale i spolkům, školám a církvím. Věnovali dary, které mají trvalou hodnotu. Po vzoru svého otce, který založil náhodský sirotčinec, budovali bratři Bartoňové v rodném kraji všeobecně prospěšné ústavy.¹⁹³

Zbudováním okresních chorobinců v Novém Městě nad Metují a v Náchodě nebyla štědrost Bartoňů k rodnému kraji vyčerpána. Dříve než oba ústavy byly dostavěny, oznámili bratři Bartoňové městské radě náhodské, že hodlají postavit vlastním nákladem městský chudobinec, a žádali ji, aby sama určila stavební místo. Koupí vyhládnutého pozemku dary teprve začínaly. Jakmile po položení základního kamene - dne 28. října 1930 - započaly příštího jara stavební práce, složili bratři Bartoňové část slíbené podpory. Když však ani druhý darovaný milion nestačil na dokončení stavby, Bartoňové věnovali ještě jeden, třetí milion. Nový ústav,

¹⁹² Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 103

¹⁹³ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 104

pojmenovaný „Bartoňův městský domov“ byl na podzim roku 1934 dokončen a 2. prosince slavnostně otevřen. A protože okolí městského domova nebylo ještě ani v roce 1935 upraveno, Bartoňové provedli na svůj náklad také tuto úpravu.¹⁹⁴

Když se v roce 1935 vzdal předsednictví, prohlásil spořitelní výbor jednomyslně, že „*pan Cyril Bartoň-Dobenín se o spořitelnu městskou zasloužil*“.¹⁹⁵ A téhož roku u příležitosti jeho sedmdesátých narozenin vzdala mu správa městské spořitelny uznanou poctu vydáním nákladného, bohatě ilustrovaného sborníku „Náchodsko“. Cyril Adolf Bartoň jej přijal, ale podotkl, že „*překypuje nežádoucím oslavováním*“ Bartoňovy rodiny. On, který se tolik bránil všem osobním oslavám, byl ústřední postavou ještě jiné milé knihy. Vydal ji redaktor „Náchodských Listů“ F.K. Zachoval pod názvem „*Přátelé Cyrila Adolfa Bartoně-Dobenína k jeho šedesátým narozeninám*.“ V uznání zásluh a v pocitu vděčnosti jmenovaly mnohé obce Cyrila Adolfa i Josefa Bohumila Bartoně čestnými občany. Učinilo tak město Zbraslav v roce 1913 a pak 1923 Staré Město nad Metují, Bražec, Vysokov, Žďárky, Nové Město nad Metují a Náchod 1930. Také mnohé spolky vyznamenaly Cyrila Adolfa Bartoně z Dobenína čestným členstvím, mezi nimi i c.k. privilegovaný sbor granátníků městské rady, který ho v roce 1913 jmenoval čestným setníkem.¹⁹⁶

Další oblast, která se díky Cyrilu Adolfovi Bartoňovi dočkala renesance v pravém slova smyslu, bylo odvětví zvonařství. Všem patronátním kostelům, které přišly za války o zvony, pomohl pořídit nové, nebo jim je přímo daroval. Do zámecké věže ve Zbraslavi byly zavěšeny tři nové zvony v roce 1923. Svěcení se konalo 23. prosince téhož roku. Dva z nich byly zakoupeny ze sbírek osadníků, třetí, který dostal jméno Cyril, pořídil Cyril Adolf Bartoň–Dobenín sám. Kmotrou mu byla jeho nejstarší dcera Libuše. Na zvon, který Cyril Adolf Bartoň-Dobenín věnoval, složil profesor Dr. Cibulka následující nápis: „*V náhradu zvonů – zneužitých válkou - mne Cyrila věnoval - abych sloužil míru - Cyril Bartoň–Dobenín.*“¹⁹⁷ Dne 21. července roku 1935 byly zvlášť slavným způsobem za velké účasti věřících svěceny čtyři zvony do farního kostela v Třebotově. Stejně tomu

¹⁹⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 106 - 107

¹⁹⁵ Citováno dle: Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 102

¹⁹⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 102 - 103

¹⁹⁷ Citováno dle: Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. II.díl. – Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína.* Náchod. sine dato s .76

bylo i v Modřanech (1923) a v Mokropsech (1939). Nejen na svém patronátě, ale i v jiných místech měl příležitost poskytnout církevním svatyním hmotnou pomoc. Zejména v době, kdy si farnosti pořizovaly nové zvony. Cyril Adolf Bartoň – Dobeníň vyhovoval mnoha prosbám i z míst, která mu nebyla příliš známá. V roce 1936 věnovali spolu se svým bratrem Bohumilem Josefem a jeho synem Josefem Bartoněm–Dobenínem společně k počtě jejich zesnulé matky, respektive babičky, do nového kostela v jejím rodném Vysokově stříbrný kalich a monstranci (kromě peněžitého daru). V zbraslavském kostele sv. Jakuba uctili památku rodičů a choti věnováním tří oken s figurální výzdobou. Svou podporu Cyril Adolf Bartoň–Dobeníň neodepřel ani Sboru církve československé na Zbraslavi i jinde.¹⁹⁸

Humánnost nebyla a není Bartoňům projevem pomíjivého citového dojetí nad lidskou bídou a neštěstím. Je pro ně sociální povinností, je pro ně určitým závazkem, zděděným po otci, je pro ně programem. Netajili se tím a řekli to v různých obměnách mnohokrát. Nejlépe to však vyjádřili větou, kterou potvrdili milionový dar na dostavění náchodského okresního chorobince: “Tím plníme po našem otci zděděnou naši humánní povinnost.“ Právě humánnost se stává u Bartoňů dědičnou povahovou vlohou. Projevoval ji děd zakladatel, osvědčili ji synové - budovatelé a ukazuje se u vnuků - pokračovatelů. Stačí prožít jeden táborový oheň v údolí Opečenky na Dlouhém, kde Josef Bartoň ml. z Dobenína vybuďoval pro děti svých zaměstnanců letní ozdravovnu, abychom poznali humánnost třetí generace. Neboť každá generace Bartoňů byla humánní v té oblasti sociální péče, kterou si potřeby oné doby právě vynucovaly. Děd stavěl sirotčinec, vnuk buduje ozdravovnu.¹⁹⁹

Bartoňové si byli vědomi, že je v zájmu celku, aby byly zmírňovány jak bědy lidského údělu, tak aby byly zmnožovány jeho klady. V kultuře vůbec a ve výtvarném umění zvláště viděli právem nejvýznamnější projev pozitivního lidského úsilí. Podporovat je bylo stejně prospěšné jako budovat sociální ústavy. Nebyla to jen individuální podpora a objednávky uměleckých děl, byly to opravdové dary veřejností. Ta podnikavost nestárnoucí se změnami a odvažující se vstoupit směle tam, kam si vrstevníci nedovolí vyslat ani myšlenku

¹⁹⁸ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. II.díl. – Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína*. Náchod. sine dato 75 - 76

¹⁹⁹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 107

je dominantním znakem Bartoňů. Průbojná podnikavost, propůjčující Bartoňům téměř bojovnícký charakter, je provázena vlastností, které výskyt ve třech generacích propůjčuje už rys stálosti: účinným soucitem ke všem, kdo trpí. Soucítění, které usiluje o pomoc, je v těsné blízkosti hlubokého náboženského citu a částečně z něj vyrůstá. A ten mravním příkladem a vlohovým přínosem matky Josefa Bartoně - zakladatele, která byla evangeličkou, ještě zvroutněl.²⁰⁰

Rovněž češství Bartoňů, také již generacemi osvědčené, je vzdáleno prázdnému vlastenčení. Jím, stejně jako náboženským cítěním, stejně jako jejich humánností a podnikavostí, proniká poctivost. Poctivost, která je výrazným znakem Bartoňů v jejich psychickém utváření. Tak nepřehlédnutelným, jako ve fyzické podobě je jejich výška a vysoký věk.²⁰¹

2.7 NOBILITACE RODU BARTOŇŮ

Co předznamenalo povýšení do šlechtického stavu, je patrné z předcházející kapitoly. Rozhodným podnětem nepochybně zůstává jejich celoživotní činnost v textilní výrobě. Jednu z dalších rolí při uskutečnění tohoto slavnostního aktu sehrála značná finanční podpora opravy či rozvoje kulturních památek.

Predikát, jinými slovy přídavek ku jménu či šlechtický přídomek, označoval původ daného šlechtice. Časem, hlavně však v 15. - 16. století, docházelo k povýšení do šlechtického stavu, aniž by povýšená osoba či rod vlastnili nějaké konkrétní sídlo. A tak vznikají predikáty vymyšlené. Řada predikátů neoznačovala konkrétní místo lidského obydlí, ale například jistou lokalitu, vážící se k osobě či rodu, nebo jen náhodně vybranou. To i je případ rytířského titulu Bartoňů z Dobenína. Jejich predikát je odvozen od významného místa nedaleko Náchoda.²⁰²

V průběhu 19. století byla povinnost zaplacení povyšovacích tax stále častěji odpouštěna a naprostá většina šlechtických titulů byla císařem

²⁰⁰ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 107, 109

²⁰¹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 109

²⁰² Autor neuveden. V jejich erbů jsou člunky. [citováno 15.února 2009]. Dostupný z <http://druidova.mysteria.cz/HISTORIE/Tkalcovske_clunky/Z%2520%2520ZNAKY.html>

Františkem Josefem I. udělena zdarma. S těmito povyšovacími taxami nelze ale zaměňovat jiné poplatky, které se v žádném případě neodpouštěly. Šlo o taxy za predikát, čestný titul „šlechtic“ a za diplom. U všech šlechtických jmen platila v monarchii přísná pravidla a podle rakouských norem bylo dokonce neužívání šlechtických titulů v úředním styku podobným prohřeškem jako naopak neoprávněné používání. Podobu přídomku si každý volil sám, musel ale dodržet stanovená pravidla. Pokud se pro přijetí rozhodl, byl povinen předložit tři varianty návrhů, a to v pořadí od nejžádanějšího po nejméně žádaný.²⁰³

Zvláštní výjimku představoval rod rytířů Bartoňů z Dobenína. Josef Bartoň (1838-1920) velké finanční částky věnoval na dobročinnost. Roku 1908 koupil pozemek, na kterém vybudoval sirotčinec. Stavba přišla na peněžní částku 130 000 korun, ale sirotčinec byl dokončen během jediného roku. Díky těmto aktivitám se také dočkal uznání. Kromě udělení čestného občanství řady východočeských obcí byl roku 1908 vyznamenán rytířským křížem řádu Františka Josefa. Nejvyšší pocty se mu ale dostalo až v roce 1912. V této době se Josef Bartoň již pomalu vzdaloval veřejného života, přece se ale jeho osoba stala ještě jednou předmětem účastného zájmu. Císař (František Josef I.) Josefa Bartoně povýšil bez taxy do rytířského dědického stavu. Ten si této pocty nesmírně vážil, okamžitě po nejvyšším rozhodnutí (nobilitaci) požádal o vydání listiny a udělení přídomku „Lípa“, „Kácova“ nebo „Bartoňov.“ Není bez zajímavostí, že jako známý vlastenec sepsal svoji žádost českým jazykem. Měl na to samozřejmě právo, jenže v dějinách rakouských nobilitací jde o poměrně výjimečnou událost. Úředníci šlechtického odboru, měli bychom říci, že bez ohledu na jazyk, kterým byl dopis sepsán, jeho prosbu ale odmítli s tím, že jde ve všech třech případech o místní názvy. Novopečený rytíř proto požádal o predikát „Dobenín“. S tímto potvrzením však žádné problémy kupodivu nebyly, přestože se jednalo o jméno vrchu nedaleko Náchoda. I když nešlo o nějakou bezvýznamnou lokalitu, kterou by bylo možné snadno „přehlédnout“. Josef Bartoň ale právě o tento přídomek velmi stál a nakonec jej také bez jakýchkoli připomínek ze strany ministerstva vnitra získal.²⁰⁴

Podle testu rytířského diplomu mu byl udělen šlechtický predikát „z Dobenína“ a rytířský erb. Diplom je datován 17. června 1912. Rytířský erb

²⁰³ Županič J. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha. 2006. s 188 - 189

²⁰⁴ Županič J. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha. 2006. s 190

představoval čtvercový štít, v jehož pravém hoření modrém poli nad dvěma zkříženými stříbrnými tkalcovskými člunky leželo stříbrné větveno; ve druhém a ve třetím červeném poli stojí zlatý, vpravo obrácený lev s modrým vyplazeným jazykem a modrou zbrojí, držící v pravém pazouru kořen, z něhož vyrůstá do středu zahnutá, stříbrná leknínová lodyha, zakončená srdcovitými lístky; ve čtvrtém levém dolním stříbrném poli vyrůstá z dolního okraje stylizovaná hnědá lípa se zelenými lístky; na štítu spočívající dva k sobě obrácené otevřené, korunované kolčí helmy; koruna pravého helmu, obklopena modrým, stříbrně podšitým pokrývadlem, nese přední modrou a zadní stříbrnou zavřitou orlí perutí; z levé koruny, obklopené červeně - zlatým pokrývadlem, vyrůstá zlatý lev ze štítu.²⁰⁵

První zmínky o Dobenínu nalezneme v Kosmově kronice, a to již k roku 1068. Zde na místě zvaném Dobenín se konal zemský sněm k volbě nového pražského biskupa Jaromíra Přemyslovce.²⁰⁶ Dle archeologických nálezů tudy vedla česko - polská obchodní stezka, u které byly zakládány první osady, jako např. Staré Město nad Metují apod. Podobná osada se předpokládá i u kostelíka sv. Václava, který vznikl někdy na přelomu 13. a 14. století. V písemných pramenech se poprvé objevuje kostelík sv. Václava v roce 1359.²⁰⁷ Dnešní podobu kostel získal úpravou z roku 1925. V těsné blízkosti stojí kamenná zvonice.²⁰⁸

Na jihovýchodním svahu vrchu Dobenína, dnes nad obcí Václavicemi, kde kostelík sv. Václava stojí, dříve bývala osada Dobenín. Za husitských válek ji postihlo vypálení. Od Náchoda se jižním směrem nachází průsmyk Branka, odnepaměti tak nazývaný, ale také táhlý vrch Dobenín. Tudy procházela hlavní zemská stezka do Kladska. Obě místa byla v případě nebezpečí obsazována posádkou a spolu s provedenými záseky se tak mělo zabránit, aby nepřítel nevníkl do České země.²⁰⁹ Samotná obec Václavice byla založena roku 1786

²⁰⁵ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I. díl.* Náchod. sine dato. s. 61

²⁰⁶ Sládek M. Václavice - kostel se zvonící [citováno 18. srpna 2009]. Dostupný z <http://www.turistika.cz/turisticke-cile/detail/vaclavice-kostel-sv-vaclava-se-zvonici>.

²⁰⁷ Čaha M. Kostel sv. Václava. Václavice – Dobenín [citováno 20. května 2010]. Dostupný z <http://www.hrady.cz/index.php?OID=7564>.

²⁰⁸ Sládek M. Václavice - kostel se zvonící [citováno 18. srpna 2009]. Dostupný z <http://www.turistika.cz/turisticke-cile/detail/vaclavice-kostel-sv-vaclava-se-zvonici>.

²⁰⁹ Čaha M. Kostel sv. Václava. Václavice – Dobenín [citováno 20. května 2010]. Dostupný z <http://www.hrady.cz/index.php?OID=7564>.

a pojmenována byla právě dle kostela sv. Václava.²¹⁰ Významná minulost tohoto místa je pozoruhodná. Kolem kostela dnes prochází cyklotrasa KČT č. 4056.

Bartoňovo sebevědomí se posílilo již ve volbě predikátu a ještě více ve výběru erbovních znamení. Zdůrazňovala přináležitost a věrnost k rodnému kraji. Na nejčestnějším místě štítu se okázale uváděly zbraně, s nimiž on, člověk nového světa, bojoval se životem a zvítězil: tkalcovský člunek a vřeteno. Byl to dobrý znak dobrého muže, jenž mohl s hrdostí pohlížet na svůj celý život. Josef Bartoň byl příliš svůj, aby nemohl změnit jeho dosavadní způsob života šlechtický predikát.

Bartoňové, kteří se vždy snažili užívat dědičný predikát jen výjimečně a nikterak na něm nelpěli, používali jen příjmení Bartoňové a vynechávali z Dobenína. Ale protože byli i nadále svými známými oslovováni i predikátem z Dobenína, požádali tedy zemský úřad, aby jim bylo ponecháno ještě jméno Dobenín.²¹¹ Třebaže to, co bylo právě popsáno, vypadá velice přívětivě, musela se zde objevit i jakási ctižádostivost ponechat si získaný predikát, který do určité míry zavazoval k některým povinnostem a naznačoval jistá privilegia. Vždyť i dnes mnozí „šlechtici“ lpí na určitých tradicích. Dne 24. února 1936 tedy bylo ve prospěch rodu Bartoňů rozhodnuto, aby mohli používat i příjmení Bartoň-Dobenín. Zápis v matrikách byl pak na základě tohoto povolení změněn a opraven. Rytířský erb používali za republiky jen v čistě soukromých případech, šlo jen o historický doklad.²¹² Užívání erbů bylo zakázáno v roce 1939.

²¹⁰ Sládek M. Václavice - kostel se zvonící [citováno 18. srpna 2009]. Dostupný z <http://www.turistika.cz/turisticke-cile/detail/vaclavice-kostel-sv-vaclava-se-zvonici>.

²¹¹ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů II.díl -.Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína*.Náchod.sine dato. s 66 - 67

²¹² Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů II.díl -.Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína*.Náchod.sine dato. s 66 - 67

3 ZISK ZÁMKU NOVÉ HRADY, JEHO ÚPRAVY A REKONSTRUKCE

3.1 KOUPE ZÁMKU NOVÉ HRADY RODEM BARTOŇŮ– DOBENÍN

Poslední a tedy i třetí investicí bratrů Bartoňů z Dobenína do velkostatku byla koupě Nových Hradů. Cyril Adolf Bartoň uvažoval o koupi Nových Hradů již v roce 1908. V tomto roce měli Josef Bohumil a Cyril Adolf Bartoň v úmyslu si Nové Hrady u Vysokého Mýta, které byly v té době na prodej, prohlédnout. Po třídní jízdě v otevřené autodrožce po zaprášených silnicích byli oba bratři už tak unaveni, že od návštěvy Nových Hradů upustili, a to ve městě Zámrsku, nedaleko Vysokého Mýta. Odtud se dali odvézt do Chocně, aby se vlakem vrátili domů.²¹³

Po dlouhé době, asi po 28 letech, si oba bratři Bartoňové vzpomněli, že se jednou zajedou na Nové Hrady podívat, zjistit, jak poslední majitel opravil omšelý zámek, k němu vedoucí pobořený most a bortící se balustrády. Takový stísnující dojem všeobecného rozpadu si totiž odtud odnesl Josef Bohumil Bartoň, když tu byl někdy v roce 1910 na návštěvě.

Dne 1. dubna 1936 uskutečnili svůj plán. Počasí nebylo jejich dlouho připravovanému výletu zrovna nakloněno. Když přijeli do Nových Hradů, přšelo. To jen zdůrazňovalo nepříjemnou atmosféru této situace. Krásná rokoková zámecká budova, z části, avšak neodborně, restaurovaná, byla v ubohém stavu. Ochotný hospodářský správce, který znal oba bratry ještě z Bražce, jim nabídl prohlídku vnitřku zámku. Zde se také dozvěděli, že odpoledne právě odjela majitelka velkostatku do Vysokého Mýta, aby tam ve čtyři hodiny odpoledne podepsala smlouvu o prodeji Nových Hradů. Cena se zdála Bartoňům přiměřená, ba dokonce nízká. A proto se ze zvědavostí rozhodli, že se na zpáteční cestě zastaví ve Vysokém Mýtě, aby se dozvěděli, zda se prodávající s kupujícím nějak dohodli.²¹⁴

²¹³ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 99

²¹⁴ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.* Náchod. sine dato. s 99 - 100

Pro informace si zašli k řediteli městské spořitelny. Ten se rovněž, stejně jako novohradský správce, domníval, že Bartoňové mají v úmyslu koupit velkostatek. Litoval jen jejich pozdního příchodu. Vysvětlil jim dvacetiletou historii velkostatku a vřele jim doporučoval, aby oni sami koupili Nové Hrady v případě, že by se prodávající Švagerovi s kupujícím Ornstem nedohodli. Aby měl jistotu, jak jednání pokročí, zavolal telefonicky restauraci, kam se obě strany před chvílí odebraly. Novohradský správce vyzval majitele, aby přišli do spořitelny, není-li prodej ještě uzavřen. Řekl mu, že zde čekají dva páni, kteří by eventuelně panství koupili. Prodávající paní Švagerová a její nevlastní syn se ihned dostavili a prohlásili, že by velkostatek prodali. Po krátké poradě s bratrem Josefem jim Cyril Adolf Bartoň odpověděl: *“Nechte mi Nové Hrady do 14 dnů na ruce, do té doby vám dám závaznou odpověď.”*²¹⁵ Po slovním souhlasu se prodávající zavázali počkat po dobu dvou týdnů s prodejem a uvedenou cenu Bartoňům. Ani rychlost rozhodování, ani cena, ale otázka, pro které ze svých dětí by měl koupit tento velkostatek, tížila Cyrila Adolfa Bartoně-Dobenína, když se oba bratři vraceli z výletu domů. Koupě by změnila jeho dosavadní plán o rozdělení majetku. Cyril Adolf Bartoň-Dobenín se nakonec rozhodl, že budou-li se Nové Hrady líbit dceři Marii a zeti Čerychovi, koupí jim je pro jejich dva syny. Čerychovům, kteří se tam s Cyrilem Adolfem Bartoněm příštího dne rozjeli, se Nové Hrady líbily, a tak ještě dříve, než uplynula čtrnáctidenní lhůta, byla u místního advokáta sepsána kupní smlouva. Za částku, do níž byla zahrnuta kupní cena, převodní a darovací poplatky a veškerá vydání, se stali 22. května 1936 vnukové Cyrila Adolfa Bartoně-Dobenína, Ladislav a Jiří Čerychové, majitele velkostatku.²¹⁶

3.2 REKONSTRUKCE OBJEKTU

Slovo rekonstrukce má mnoho významů. Záleží na tom, z jaké vědní disciplíny se na tento pojem bude pohlížet. Ve stavebnictví a architektuře znamená rekonstrukce uvedení stavby do původního stavu, nebo také přestavbu staré stavby za účelem modernizace. Výjimku tvoří kulturní památky, kdy při rekonstrukci zůstává zachován vnější vzhled.²¹⁷

²¹⁵ Citováno dle: Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů I.díl*. Náchod. Sine dato. s 99

²¹⁶ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl*. Náchod. sine dato. s 99 - 100

²¹⁷ Autor neuveden. *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích M – Ž*. Praha. 2003. s 303

Zachování areálu zámku v Nových Hradech v původním architektonickém ztvárnění se nevztahuje jen na exteriér, ale i na interiér. Tato skutečnost je respektována právě v průběhu veliké opravy zámku ve 30. letech. V tomto období se postupně za dozorů majitelů opravovala střecha, fasády a sochařská výzdoba. Pokud se jedná o opravu interiérů, dá se říci, že jedinou podstatnější změnou byla modernizace sociálního zařízení, včetně vybudování koupelen v obytném 1. patře.²¹⁸

Cyril Bartoň-Dobenín nechal zámek v letech 1936 - 1939 opravit. Po tomto období celý areál chátral. Posledním majitelem zámku před znárodněním byl textilní továrník Josef Bartoň z Nového Města nad Metují.²¹⁹

Poslední rekonstrukce zámku Nové Hrady probíhala krátce, byla zastavena 2. světovou válkou. Zámek byl obsazen německou armádou, byly v něm jednotky SS, později Hitlerjugend.²²⁰ Tyto prameny také uvádějí, že v těchto letech probíhaly úpravy objektu pouze v jedné polovině zámku, protože v té druhé polovině se právě nacházela škola.²²¹

Po roce 1948 byl zámek vyvlastněn a i když byl 23. září 1949 převzat národní kulturní komisí a prohlášen za státní kulturní památku, byl nevhodně využíván a došlo k jeho postupné devastaci. Ta vyvrcholila v 50. letech, kdy byla do suterénu zámku umístěna výkrmna vepřů. Trnitá cesta obnovy zámku se začala pozvolna zlepšovat v roce 1955. Tento rok představuje jeden z kroků dílčích oprav budov, a to díky zřízení slohové expozice v západním křídle zámku. Nicméně nesmíme zapomínat, že havarijní stav se tím nezměnil. Z jednoho protokolu uloženého v Národním archívu v Praze je patrné, v jak zuboženém stavu tamější areál byl. Příkladem je bod 5), kde se uvádí, že u branky při vchodu do dvora je nutná oprava pilíře, omítnutí, ofasádování, očištění dřevěné dobové branky před nátěry a její dvojnásobné natření horkou fermeží. Dále se v tomto protokolu lze dočíst, že v dohledné době bude nutné pomýšlet na opravu všech fasád, a to v první řadě

²¹⁸ Řeháček J. *Vlastivědné listy Pardubického kraje*. Pardubice. 2005. s 10

²¹⁹ Pražák. Zámek Nové Hrady (okres Ústí nad Orlicí) [citováno 21. ledna 2010]. Dostupný z [http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1mek_Nov%C3%A9_Hrady_\(okres_%C3%9Ast%C3%AD_nad_Orlic%C3%AD\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1mek_Nov%C3%A9_Hrady_(okres_%C3%9Ast%C3%AD_nad_Orlic%C3%AD)), na tomto webovém zdroji mají chybu - zámek byl darován vnukům Cyrila Bartoně z Dobenína Ladislavovi a Jiřímu Čerychům.

²²⁰ Tyto informace získány při prohlídce zámku v Nových Hradech.

²²¹ Kolektiv autorů. *Hrady a zámky, sborník krátkých monografií o hradech a zámcích v českých krajích*. Praha. 1963. s 268

odstranění cementových postřiků, které začínají po obou stranách opadávat. Z bezpečnostních důvodů bylo naléhavě nutné, aby na hlavní budově byly namontovány řádné bleskosvody.²²² V případě ochrany zámku i přilehlého kulturního areálu pochybily i zodpovědné správní orgány. Byly zničeny hodnoty nebývalé hodnoty.

K rekonstrukci přistoupil až Státní ústav památkové péče ve druhé polovině 80. let. Bylo to v době, kdy hrozilo zřícení východního křídla zámku. Musela odtud být vystěhována škola. Do roku 1992, kdy byl objekt vrácen v restituci původním majitelům, bratrům Čerychovým, se uskutečnila jen částečná rekonstrukce východní části zámku. Například byl opraven krov a položena měděná šablonová krytina, dále byly zpevněny základové zdi a osazena nová okna v 1. patře. Jelikož bratři Čerychové neměli nevyčerpatelný zdroj příjmů a nákladná oprava stála nemalé finanční prostředky, začal zámek dále chátrat. Rozhodli se, že celý objekt prodají. Tak se také stalo v roce 1997. Zámek zakoupili manželé Kučerovi a přistoupili k jeho generální záchranné obnově.²²³ Celá rekonstrukce začala rok poté, tedy v roce 1998. Nejprve se začalo opravami střech včetně krovů, protože teklo do hlavního sálu, ale i do ostatních místností v západním křídle. Vyměněna byla i všechna okna. Pokračovalo se rekonstrukcí ústředního topení, elektřiny, následovalo i zavedení počítačových sítí. Byla provedena nová fasáda zámeckých budov, celoročně se upravují parky ve stylu francouzských zahrad, ale i anglického parčíku. Nově byly vysypány cestičky kolem objektu.²²⁴ V roce 2001 se tento zámek poprvé otevřel veřejnosti.

Zámek Nové Hrady, jak uvedl nynější majitel pan Kučera, na rozdíl od jiných památek nebyl nikdy přestavován, takže se zachoval v původní podobě dodnes. Současně pan Kučera přiznal, že i díky tomu nebyl nikterak náročný problém vrátit při rekonstrukci zámku jeho původní podobu.²²⁵

²²² Státní oblastní archiv v Praze, fond Státní pozemkové správy –D., Velkostatek Nové Hrady-Protokol ze dne 1 března 1960. s 4

²²³ Řeháček J. *Vlastivědné listy Pardubického kraje*. Pardubice. 2005. s 10

²²⁴ Řeháček J. *Vlastivědné listy Pardubického kraje* 3/2008. Pardubice. 2005. s 36

²²⁵ Řeháček J. *Vlastivědné listy Pardubického kraje*. Pardubice. 2005. s 10

4 ROD ČERYCHŮ

4.1 STRUČNÁ HISTORIE RODINY ČERYCHŮ

Za zakladatele tradice tohoto rodu lze považovat Antonína Čerycha (1839 - 1902).²²⁶ Narodil se 1. dubna v roce 1839 v Kunčicích a zemřel 1. května 1902 v Josefově. Stal se prvním městským starostou Nechanic (1864 -1868)²²⁷, později významným velkopodnikatelem a vlastníkem západočeské dráhy. Jeho cesta začala směřovat k podnikatelské činnosti, konkrétně založil cukrovar v Josefově a Černožicích. Jeho kroky následně vedly k textilnímu průmyslu. Tento rod měl továrny hlavně v Josefově a Jaroměři. Antonín Čerych byl v příbuzenském stavu (konkrétně dědečkem) k nynějším žijícím potomkům PhDr. Ladislavu Čerychovi a Jiřímu Čerychovi.

Další jméno spojené s tímto rodem je Oldřich Čerych. Ten se narodil 5. května 1866. Byl to strýc PhDr. Ladislava Čerycha a Jiřího Čerycha, tedy bratr Antonína Čerycha, český průmyslník, majitel tkalcovny nacházející se v Jaroměři. Později byl jedním ze zakladatelů Národohospodářského ústavu v Praze a od roku 1907 členem této instituce. Mimo jiné působil i v České Skalici.²²⁸

Muž, o kterém bude nyní řeč, je už zmiňován v kronice od Jaroslava Charváta. Jmenuje se Jiří Čerych. Narodil se v bývalé Jugoslávii. Zde také založil Antonín Čerych (jeho otec) továrnu na tanin²²⁹. Tuto továrnu přebírá syn Jiří po svém otci. Také se stává společníkem v továrně již zmiňovaného rodu Bartoňů. Poslední název této továrny byl Ladislav Bartoň a synové. Jednalo se o tkalcovnu,

²²⁶ ANTEE s.r.o . Nechanice. Mikroregion Nechanicko[citováno 27. ledna 2010]. Dostupný z <http://www.nechanice.cz/index.php?nid=692&lid=CZ&oid=30627>.

²²⁷ Pásztorová Ž. *Dějiny správy města Nechanic. 1867 – 1938*. Univerzita Pardubice.2009. s 16.

²²⁸ Touto větví se zabýval pan Kotalík, který našel v archívu dalšího pokračovatele tohoto rodu.

²²⁹ Používá se k činění kůží.

přádelnu a barvírnu. Dne 5. listopadu 1924 bylo ve zbraslavském kostele požehnáno sňatku Jiřího s Marií Bartoňovou.²³⁰

4.1.1 LADISLAV ČERYCH

Narodil se v zámožné rodině místního průmyslníka. Do obecné školy chodil Ladislav Čerych v České Skalici. Na reálné gymnázium docházel do okresního města Náchoda. V roce 1948 dostal Ladislav Čerych se štěstím povolení k výjezdu na studijní stáž, v srpnu tak legálně odjel do západního Německa. Dostudoval ve švýcarské Ženevě a na Evropské koleji v Bruggách, kde později i pracoval.

Na počátku padesátých let pracoval dva roky v české redakci Rádia Svobodná Evropa v Mnichově. Od šedesátých let žil v Paříži. Zde pracoval jako konzultant a výzkumný pracovník pro UNESCO a OECD a také jako ředitel malého výzkumného institutu. V devadesátých letech se vrátil do českých zemí, nikdy se však do Prahy natrvalo nepřestěhoval. Vždy si nechával svou druhou rezidenci v Paříži. Podle intenzity závazků žije střídavě v Praze i v Paříži.

Začal spolupracovat především s Pedagogickou fakultou Univerzity Karlovy. V roce 1994 stál při založení Střediska vzdělávací politiky PF UK. Pět let byl jeho ředitelem. Byl také zástupcem České republiky ve vzdělávacím výboru OECD. Ladislav Čerych se též účastnil jednání o Středoevropské univerzitě v Praze mezi českou vládou a finančníkem Georgem Dorosen.²³¹

4.1.2 JIŘÍ ČERYCH

Jiří Čerych se narodil jako druhý syn manželů Čerychových, a to Marii a Ing. Jiřímu Čerychům. Po absolvování gymnázia v Náchodě odešel roku 1947 studovat ekonomii do Švýcarska a od té doby se do rodné vily již nevrátil. Po úspěšném absolvování studií pracoval v textilní továrně svého otce v Maroku. Poté byl úředníkem ministerstva financí v Habeši a dále ekonomem rozsáhlé firmy

²³⁰ Charvát J. *Kronika rodu Bartoňů. I.díl.*Náchod. sine dato. s 91

²³¹ Autor neuveden. Dr. Ladislav Čerych (1925) – životopis. [citováno 18. srpna 2009]. Dostupný z http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/843?locale=cs_CZ

SIEMENS. Od roku 1971 až do svého odchodu na zasloužený odpočinek v roce 1992 pracoval ve Světové bance ve Washingtonu. Dnes žije Jiří Čerych se svojí rodinou ve Francii.²³²

4.2 VLASTNÍCI ZÁMKU NOVÉ HRADY LADISLAV A JIŘÍ ČERYCHOVI

V současné době jsou žijícími potomky Ladislav a Jiří Čerychovi, kteří byli syny Marie, nejmladší dcery Cyrila Bartoně z Dobenína. Se svojí rodinou se usadil na zámku a přilehlém panství ve Zbraslavi. Byli též posledními přímými potomky z jedné větve velkopřemyslnického rytířského rodu Bartoňů z Dobenína, kteří vlastnili již zmíněný zámek Nové Hrady nacházející se ve východních Čechách, vzdálené asi 10 km od Vysokého Mýta.

Dědeček Cyril Bartoň zakoupil zámek Nové Hrady v roce 1936 pro své dva vnuky. Protože nebyli v této době zletilí, stali se prozatímními majiteli poručníci spravující nemovitý majetek: jejich rodiče Marie a Ing. Jiří Čerychovi. Ti jej opatrovali až do plnoletosti svých synů.

Nemovitosti velkostatku Nové Hrady připadly do rukou vnuků Ladislava a Jiřího Čerycha. Dle zápisu do katastrální knihy ze dne 5.června 1936, č.d.1222, kdy podle smlouvy ze dne 22. května 1936 a usnesení tohoto soudu (míní se tím lidového) ve Vysokém Mýtě ze dne 12. dubna 1936, č.d.857, bylo vloženo právo vlastnické na polovinu Ladislavu a Jiřímu Čerychovi.²³³

Dne 16. září 1946 byla uzavřena pachtovní smlouva s nezletilým Jiřím a Ladislavem Čerychovými jako vlastníky velkostatku v Nových Hradech. Zastupitelským opatrovníkem jim byl otec Ing. Jiří Čerych. Na druhé straně jako pachtýři jsou v té době manželé Šponarovi. Josef Šponar měl funkci správce velkostatku v Nových Hradech. Jeho manželka Marie byla ženou v domácnosti. Bratři Čerychovi dávali do pachtu dvůr velkostatku Nové Hrady u Vysokého Mýta

²³² Míšek J. a Vrzáček M. Historie.Biografie Jiřího Čerycha [citováno 27. ledna 2009]. Dostupný z <http://www.vilacerych.cz/historie>.

²³³ Státní oblastní archív v Praze, fond Státní pozemkové správy – D., Velkostatek Nové Hrady, Katastrální kniha,Vysoké Mýto, 1936, vložka číslo 238

se všemi pozemky a budovami v celkové výměře 110 ha 37 a 71 m². Manželé Šponarovi tyto nemovitosti od nich pachtují na pachtovní dobu šesti let, začínající dnem 16. září 1946, do dne 15. září 1952 za podmínek obsažených v pachtovní smlouvě.²³⁴

Slovo pacht můžeme nalézt v právu. Je to konkrétně právní vztah blížíící se svým charakterem k nájmu, na rozdíl od něj však propachtovaná věc (zpravidla zemědělská půda) musí být určitým způsobem zpracovávána, tedy obdělávána. Pachtýř musí majiteli platit za užívání věci sjednanou úplatu.²³⁵

Mimo této nemovitosti získala rodina Čerychova - jako svatební dar od strýce Ladislava Bartoně z Dobenína - vilu, kterou dnes naleznete pod názvem „Vila Čerych“ v malebném severovýchodním městečku Česká Skalice v okrese Náchod. Zde oba bratři vyrůstali a trávili své dětství, prakticky až do svých 23 let, kdy budovu opustili s rodinou krátce po komunistickém puči v roce 1948. Od této doby byl objekt využíván jako sídlo krajské politické školy Svazu československé mládeže a později jako zdravotnické středisko. Pak vilu jako většinu našich památek čekalo necitlivé zacházení a různé manipulace. Výsledkem bylo pozvolné zdevastování a chátrání nejen oné budovy, ale i přilehlé zahrady. Ve stejné ulici, kde stojí tato dvoupatrová vila, nalezneme také textilní továrnu, která patřila rodu Bartoňů. Po navrácení tohoto sídla se oba bratři Čerychové na své náklady postarali o postupnou opravu budovy.

Od května roku 2001 získala Nadace rozvoje občanské společnosti, najdeme ji pod zkratkou (NROS), vilu darem od bratří Čerychů, jimiž byl dům s přilehlou zahradou vrácen v restituci.²³⁶ Jako poděkování Nadace rozvoje občanské společnosti a občanského sdružení Centrum rozvoje Česká Skalice se každoročně uděluje Cena Ladislava Čerycha. A to těm, kteří v uplynulém roce nejvíce pomohli Vile Čerych, její přilehlé zahradě, či Centru rozvoje Česká Skalice.

V tomto objektu se v současné době dle předlohy divadelní hry bývalého prezidenta a dramatika Václava Havla připravuje natáčení filmové verze Odcházení.

²³⁴ NA, SPÚ - MV, Praha, ka 4 256. Pachtovní smlouva. Ke dni 16.září 1946

²³⁵ Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích M – Ž. Pacht.Praha.2003. s 181

²³⁶ Míšek J. a Vrzáček M. Historie. Biografie Jiřího Čerycha [citováno 27. ledna 2009]. Dostupný z <http://www.vilacerych.cz/historie>

Filmaři je mají naplánováno do 21. srpna 2010, jak řekl ČTK producent filmu Jaroslav Bouček. "S natáčením začínáme dneska (1. července 2010), když všechno dobře dopadne, skončíme 21. srpna (2010). Kromě vily Čerych budeme natáčet u zámku v Ploskovicích," řekl Bouček. Mluvčí projektu Uljana Donátová již dříve uvedla, že premiéra snímku je naplánovaná na březen příštího roku.²³⁷

Dnes oba bratři žijí ve Francii. Pan PhDr. Ladislav Čerych, mimo francouzského občanství vlastní i české. Proto jej můžete při troše štěstí potkat v České republice, kdy se pohybuje mezi Českou Skalicí a hlavním městem Praha. Spoluúčastní se na organizaci seminářů v darované vile v České Skalici a spolupodílel se na vytvoření Fondu Čerych, který je zaměřen na podporu rozvoje občanské společnosti, místního a regionálního rozvoje a evropské spolupráce. Hlavními tématy jeho celoživotního zaměření a odbornou specializací jsou problémy a rozvoj evropské společnosti (včetně evropské politiky a otázek Evropské unie), další náplní jsou problémy a reformy vysokého školství, především ve srovnávací perspektivě.

²³⁷ Autor ČTK. Václav Havel začal natáčet v České Skalici novou hru Odcházení [citováno 10. července 2010]. Dostupný z http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/vaclav-havel-zacal-v-ceske-skalici-natacet-svou-hru-odchazeni/498689&id_seznam=341.

5 KONFISKACE ZÁMKU NOVÉ HRADY

Konfiskace nebo – li zestátnění - někde je také nalezneme pod označením vyvlastění - je převod soukromého majetku do veřejného, tj. především státního vlastnictví ve veřejném zájmu za náhradu v tržní ceně. Jde o úkon opačný k privatizaci. V jiném významu slova se používá jako synonymum konfiskaci. Konfiskace zámku proběhla dle zákona 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, ve znění pozdějších předpisů.

Zámek Nové Hrady byl získán do vlastnictví státu revisí I. pozemkové reformy, týkající se nemovitostí, které tvoří majetkovou podstatu státního zámku. Nemovitosti patřící k zámku v Nových Hradech byly tyto: parcelové číslo 15 stavební parcely, zámek čp.1, číslo 14 stavební parcely, domek čp.3, 13/1 stavební parcely, dům čp. 2, 15/2 stavební parcely, tzv. letohrádek. Dále k majetku náleží zahrada, rybník, les, cesta, pastviště. Veškeré podrobnosti lze nalézt v katastru nemovitostí spadajících do Pardubického kraje pod okres Ústí nad Orlicí. Tento rozsáhlý majetek byl převeden do správy Krajského vlastivědného ústavu v Pardubicích od Státní památkové správy v Praze. Ta byla v likvidaci a byla oprávněná nástupcem bývalé Národní kulturní komise.²³⁸ Tyto nemovitosti jsou pro Státní památkovou správu v likvidaci zapsány v knihovně vložce číslo 320 pozemkové knihy Katastrálního úřadu Nové Hrady (lidový soud ve Vysokém Mýtě). Převáděné nemovitosti jsou ohodnoceny v účetní evidenci Státní památkové správy v likvidaci následovně: stavební parcely částkou 7 929 Kčs, pozemkové parcely za 76 600 Kčs a budovy za 4 707 780 Kčs. Celková částka za převod činila 4 792 309 Kčs.²³⁹

²³⁸ Státní oblastní archív v Praze, fond Státní pozemkové správy – D, ka 94, inventární číslo 135. Protokol o převodu nemovitého majetku do správy Krajského vlastivědného ústavu v Pardubicích ke dni 1.března 1960, Nové Hrady, s 1

²³⁹ Státní oblastní archív v Praze, fond Státní pozemkové správy – D, ka 94, inventární číslo 135. Protokol o převodu nemovitého majetku do správy Krajského vlastivědného ústavu v Pardubicích ke dni 1.března 1960, Nové Hrady

Vlastníky Nových Hradů byli Ladislav a Jiří Čerychovi (v dokumentech Státní památkové správy se uvádí bývalí), pak přechází do rukou československého státu a spadá pod ministerstvo kultury. To jej předává do rukou Státní památkové správy v Praze. Té bylo přiděleno 90 vlastnictví ministerstvem kultury. Patřil sem mimo jiné státní zámek Rychnov nad Kněžnou, Sychrov či Červená Lhota v Jihočeském kraji. Za ministerstvo zemědělství ke dni 10. září 1948 je uváděn Ing. Havelka, který v tomto roku působil. Další osud směřuje na nabyvatele, československý stát, a posledním vlastníkem před restitucí byl Krajský vlastivědný ústav v Pardubicích.

V roce 1949 ke dni 10. listopadu najdeme v Národním archívu v Praze dokumenty, kde jsou uvedeny seznamy zapůjčených předmětů, například potřeby pro kuchyňské a stolovací účely.²⁴⁰ Zapůjčeny byly předměty i do dalších místností tamějšího zámku, například do ložnice (1 lustr skleněný se 16 rameny, s ozdobami na elektrické světlo za 1 000 Kčs,..). Seznam daných předmětů vyříděných ministerstvem školství, věd a umění byl evidován správou státního kulturního majetku podle zákona 137/1946 Sb., Zákona o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku.²⁴¹

V tomto období, konkrétně v letech 1952 – 1960, za správu státního zámku odpovídal Karel Bíl. Ten tu má také trvalou adresu ke dni 25. října 1953. V roce 1955 ke dni 24. května měly v katastrálním území Nové Hrady stavební a památkové parcely výměru 7 8554 ha. Tuto výměru předává Zemědělský odbor rady ONV²⁴² ve Vysokém Mýtě po svém usnesení Ministerstvu kultury – Státní památkové péči v Praze.²⁴³ V dokumentech můžeme nalézt i jméno Oldřicha Hrušky, později Rudolfa Krupky z Častolovic jako zmocněnitele – oblastního inspektora Státní památkové správy státního zámku Nové Hrady.²⁴⁴

²⁴⁰ Mosazný lustrík s lžárovkou za 50 Kčs, porcelánový škopek o dvou miskách či kredenc zasklený se čtyřmi zásuvkami

²⁴¹ Zákon začal platit 18.června 1946, Z fondu SPS - D, inventární číslo 135 a číslo kartonu 94. Zde naleznete seznamy předmětů zapůjčené zámku Nové Hrady u Vysokého Mýta.

²⁴² Zkratka ONV znamená Okresní národní výbor.

²⁴³ Janouch J. Rozhodnutí o přidělení k dispozici s nemovitostí katastrálního území Nové Hrady Ministerstvu kultury – Státní památkové péči v Praze. Vysoké Mýto. 1955

²⁴⁴ Státní oblastních archív v Praze, fond Státní pozemkové správy – D., Velkostatek Nové Hrady. Čeněk U. Rozhodnutí o zrušení národní správy nad vnitřním zařízením státního zámku Nové Hrady. Vysoké Mýto. 1958

5.1 DALŠÍ OSUDY ZÁMKU NOVÉ HRADY

V budově zámku byla umístěna škola, a to po skončení 2. světové války, nejen pro místní obecní, ale i měšťanskou školu. Tento proces zasáhl i do osudů zámku Nové Hrady.²⁴⁵ Škola tu vydržela až do roku 1986, kdy musela být z havarijních důvodů vystěhována. Nacházela se ve východním křídle zámku. Druhou polovinu zámku obhospodařovali po roce 1948 památkáři.²⁴⁶

Za komunistického režimu bylo se zámkem nakládáno zcela nevhodným a nedůstojným způsobem, takže v době restitucí po roce 1989 už byl značně sešlý.²⁴⁷

²⁴⁵ Řeháček J. *Vlastivědné listy Pardubického kraje*. Pardubice. 2005. s 10

²⁴⁶ Řeháček J. *Vlastivědné listy Pardubického kraje*. Pardubice. 3/2008. s 36

²⁴⁷ Řeháček J. *Vlastivědné listy Pardubického kraje*. Pardubice. 2005. s 10

6 SOUČASNOST ZÁMKU NOVÉ HRADY

Do roku 1992 byl zámek vrácen v restituci vnukům původního majitele – textilního továrníka Cyrila Bartoně, bratrům Čerychům. Ti jej také nabídli k prodeji.²⁴⁸ O vzornou restauraci objektu se postarali až na přelomu tisíciletí jeho současní majitelé, Mgr. Petr a Mgr. Magda Kučerovi z Prahy, kteří ho koupili v roce 1997. Od té doby (přesněji od roku 1998) prochází celý zámecký areál rozsáhlou rekonstrukcí a modernizací.²⁴⁹ Je zde i jedna rarita, se kterou se na jiném zámku nesetkáte. Návštěvníci mohou přímo nahlédnout do soukromí majitelů zámku a podívat se, i když jen přes šňůru, jak se na zámku žije. Mohou si prohlédnout jídelnu, kuchyň, apartmán a jednu z koupelen.

V zámku je umístěna stálá expozice historického nábytku (od baroka po kubismus) ze sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Ve špýcharu nalezne návštěvník první české muzeum věnované velocipedům. V hlavním rokokovém sále se konají svatební obřady. Bývalá kočárovna a konírna slouží k pořádání společenských i soukromých akcí.

V hospodářských křídlech zámku se nachází restaurace a cukrárna s minigalerií. K zámku patří též jezdecká stáj (otevřena od roku 2004; původně ovčín) a farma s chovem jelena lesního a daňka evropského.²⁵⁰

Ve velkém slavnostním rokokovém sále se konají přednášky, koncerty, recepce, a jedním z mnoha nezapomenutelných zážitků je uzavření sňatku na tomto romantickém zámku.²⁵¹ Na požádání mohou též probíhat v nově vysvěcené kapli sv.

²⁴⁸ Řeháček J. *Vlastivědné listy Pardubického kraje*. Pardubice. 2005. s 10

²⁴⁹ Autor neuveden. *Zámek Nové Hradky – Historie objektu* [citováno 4. února 2010]. Dostupný z <http://www.castles.cz/zamek-nove-hrady/historie.html>

²⁵⁰ Pražák. *Zámek Nové Hradky (okres Ústí nad Orlicí)* [citováno 21. ledna 2010]. Dostupný z [http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1mek_Nov%C3%A9_Hradky_\(okres_%C3%9Ast%C3%AD_nad_Orlic%C3%AD\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1mek_Nov%C3%A9_Hradky_(okres_%C3%9Ast%C3%AD_nad_Orlic%C3%AD))

²⁵¹ Zajímavostí je, že pořádání svateb bylo povoleno od 24. 12. 1949 na žádost státního zámku Nové Hradky u Vysokého Mýta. NK komise vyhověla žádosti o propůjčení místnosti v levém křídle zámku

Aloise nebo také ve venkovském barokním divadélku či ve klasicistním zahradním altánku. Je zde i možnost za poplatek si zapůjčit koňské spřežení, objednat si slavnostní fanfáry při vstupu na nádvoří do zámku, v předsálí před samotným svatebním obřadem, či jako novomanželé v dolním vestibulu zámku. Květinová výzdoba je součástí svatebního obřadu, pokud nemáte své vlastní požadavky na výběr květin, barev apod. Nadstandardním zážitkem může být také dojednání si ohňostroje, který slavnostní ráz této chvíle ještě umocní. Na internetových stránkách najdete širokou škálu nabídek od svatební hostiny až po svatební noci strávené na zámku.²⁵²

Slavnostní otevření zámku se konalo již v roce 2001. Na předním nádvoří byla nově vybudována rokoková zahrada s fontánami a broderiemi ze stříhaného zimozrátu, rekonstrukcí prošel barokní špýchar, kde je nyní umístěno již zmíněné První české muzeum cyklistiky, rekonstruován byl klasicistní zahradní altán i domek zahradníka, na druhém nádvoří zámku vznikla ukázka užitkové zeleninové zahrady, na terase před špýcharem je dnes barokní divadélko ze stříhané zeleně a zahrada s perenovými záhony. Ve výstavbě je zámecký hotel, budova oranžerie s rozsáhlým labyrintem, dokončuje se ustájení a výběhy pro koně a postupně se rozšiřuje farmový chov jelení a daňčí zvěře. V budoucnu by měl celý renovovaný zámecký komplex sloužit jako reprezentativní společenské, kulturní a turistické centrum a znovu nabýt pověsti jedné z nejvýznamnějších a nejatraktivnějších památek celého regionu.²⁵³

Zámek, který je neobyčejný již svým umístěním v tamější krajině, působí bezpochyby jako ojedinělá památka ze závěrečného období českého rokoka, v němž hravě nabývá tento sloh vlivem nastupujícího klasicismu monumentálních rysů.²⁵⁴

Pro svoji architektonickou jedinečnost a umístění v uměle vybudovaném přírodním areálu býval celý zámecký komplex nazýván "Malý Schönbrunn" nebo

v přízemí jako sítě pro uzavírání sňatku. A to prozatím, dokud se nenajdou jiné odpovídající prostory. Žádost byla schválena Národní kulturní komisí v Praze. Vyřídil oblastní inspektor NK komise, státního zámku Hrádek u Nechanic.

²⁵² Autor neuveden. Svatební informace [citováno 21. ledna 2010]. Dostupný z <http://www.nove-hrady.cz/zamek/index.php?nIDPage=svatbyinfo>

²⁵³ Autor neuveden. Vítejte na zámku Nové Hrady [citováno 21. ledna 2010]. Dostupný z <http://www.nove-hrady.cz/zamek/index.php>

²⁵⁴ Kolektiv autorů. *Hrady a zámky, sborník krátkých monografií o hradech a zámcích v českých krajích*. Praha. 1963. s 268

“České Versailles”.²⁵⁵ Ucelený rokokový areál obsahoval vstupní bránu a francouzskou zahradu se správními budovami, špýchar a anglický park s pískovcovou Křížovou cestou (1767), vedoucí k pozůstatkům původního gotického hradu.

²⁵⁵ Autor neuveden. Vítejte na zámku Nové Hrady [citováno 21.ledna 2010]. Dostupný z <http://www.nove-hrady.cz/zamek/index.php>

7 EMPIRICKÁ ČÁST

7.1 VYHODNOCENÍ KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní metodu, techniku narativního rozhovoru. Otázky položené prostřednictvím rozhovoru byly uspořádány do kategorií a ty byly sjednoceny do subkategorií.

Uskutečnila jsem rozhovor s potomkem přímé linie Cyrila Adolfa Bartoně, přesněji řečeno s vnukem Cyrila Adolfa Bartoně, s panem PhDr. Ladislavem Čerychem, mužem, který zastával řadu významných míst.

V rozhovoru s panem PhDr. Ladislavem Čerychem se ozřejmilo, že informace o vlastnictví tohoto zámku uváděné v odborné literatuře jsou dosti chybné. A to z toho důvodu, že se uvádí, že jej zakoupil tento rod Bartoňů z Dobenína, který jej na své náklady opravoval.

Struktura rozhovoru byla uspořádána do samovolného vyprávění příběhu, který se dělil do několika oblastí, o nichž jsem se chtěla něco dozvědět, a ujasnit si tak informace získané z prostudované literatury, především z kroniky rodu Bartoňů od Jaroslava Charváta.

Oblasti rozhovoru

Za první: **Publikace o rodu Bartoňů z Dobenína**

Za druhé: **Co si pamatujete z dětství?**

Za třetí: **Co pro vás znamenal rok 1948 a co následovalo potom (soukromí, vzdělání, lásky,..)?**

Za čtvrté: **Pamatujete si na své příbuzné z matčiny strany?**

Za páté: **Historie rodiny Čerychů**

Za šesté: **Současnost - Stýkáte se svými příbuznými, kteří jsou ještě naživu?**

Máte nějaké potomky?

Jelikož jsem chtěla zjistit, zdali existují další publikace pojednávající o rodu Bartoňů, nedalo mně to a při prvním setkáním jsem využila příležitosti se na toto zeptat. Otázka byla položena asi tímto způsobem: *“Existují nějaké publikace, popř. kronika o vašem příbuzenském rodě Bartoňů z Dobenína?”*

Dle slov pana Čerycha je o rodu Bartoňů množství dokumentace, kterou byl i on sám ochoten mi zapůjčit. Jsou to především paměti jeho dědečka, tedy Cyrila Bartoně z Dobenína, v nichž se podrobně líčí osudy již zmíněného rodu. Tyto paměti, tedy kronika rodu Bartoňů, se dělí na dvě části, chcete-li, na dva díly.

První díl, tj. kronika, popisuje životní osudy významných členů rodu Bartoňů, kdežto druhý díl je psán jeho dědečkem Cyrilem Adolfem Bartoněm a zabývá se tedy čistě jen jeho životem a také zámkem Nové Hrady.

Obsah druhého dílu je následující: Začátek byl věnován vzpomínkám Ladislava Čerycha na dětství, vzápětí následuje jeho dospívání včetně studijních let, pozdější část se věnuje jeho příchodu do rodinného textilního podniku otce Josefa Bartoně a přínosu do něj. Další část je věnována jeho drahé choti Marii – od seznámení a svatby s Marií a jejich společné osudy až po děsivou zdravotní ránu. Zajímavé je zakomponování výpovědí jejich dětí, které měly popsat, jak trávily své mládí a kde se vzdělávaly. Můžeme se zde dočíst o dějinných osudech v ČSR a koupi zbraslavského velkostatku i o mecenášské činnosti či o postavení nové vily na Kamenci, poslední větší celek popisuje cestování Cyrila Bartoně s jeho vnuky po ČSR, kde jim dychtivě vypráví historii daných krajů.

Druhá část uskutečněného rozhovoru se zabývala jeho dětstvím, např. kdy se narodil, tím, co si pamatuje, kam chodil do školy, jak trávil volný čas, později jeho dospíváním apod. Jeho odpověď začala následujícím výrokem: *“Já vám donesu svůj stručný životopis, protože nemohu říci, že si pamatuji, kdy jsem se narodil...”* Po přinesení tohoto dokumentu jsme si oba dva sedli naproti sobě a on začal poutavě vyprávět svůj příběh. Někdy jsem se zeptala na některé záležitosti, ve kterých jsem neměla příliš jasno. *“Jak je vidět ze začátku mého strukturovaného životopisu, narodil jsem se dne 24. září 1925 v Trutnově. Ale celé dětství jsme prožili v České Skalici (zde míní i svého bratra Jiřího Čerycha). Česká*

Skalice, pokud Vám to něco říká, tak tam. Kde díky hlavně těm Bartoňům moje matka podělila vilu, která se stala dneska sídlem nadace. Do obecné školy, dnes je to základní škola, jsem chodil v České Skalici. A do střední školy - reálného gymnázia - jsem chodil v Náchodě. Mým spolužákem byl také Josef Škvorecký, on byl o rok starší než já.

Tuto vilu jsme pak darovali té nadaci rozvoje občanské společnosti, která tu vilu vlastní dneska a provozuje tam určitý kulturní program, dost veliký kulturní program, tím se také já osobně zabývám.

To je ta vila, kde jsem vyrostl, kde jsem strávil dětství. “

Pokud byste zmíněnou vilu chtěli navštívit, naleznete ji v městečku Česká Skalice ve východních Čechách, na území okresu Náchod, v Královéhradeckém kraji. Je možné ji navštívit po telefonické či osobní dohodě, veškeré bližší informace najdete na webových stránkách Vila Čerych. Také se můžete zúčastnit některých společenských akcí. Jak jsem zjistila, pořádají se tu i svatební obřady a je možnost uspořádat i svatební hostinu či ubytovat svatebčany. Myslím si, že pokud jste milovníky české předválečné architektury (styl art deco), neměli byste si nechat ujít tento jedinečný zážitek procházky, ať už po domě či rozlehlé zahradě. (Pokud už zavítáte do tohoto města, nezapomeňte samozřejmě ani na výlet do nedalekého Babiččina údolí, které je spjato s významnou českou spisovatelkou Boženou Němcovou. Má tu i své muzeum. Nenechte si ujít ani koupání v nedaleké přehradní nádrži Rozkoš. V okolí se tu i řada hradů, jako je Kuks a Rýzmburk.)

Vzápětí se mi vynořila další otázka? *„Proč jste se rozhodl právě pro tuto nadaci rozvoje občanské společnosti?“*

„V době, kdy jsem pobýval v emigraci, jsem měl jeden sen, a to o Evropě, která nebude rozdělena na dva nepřátelské bloky železnou oponou, jak se tomu tenkrát říkalo, a která bude domovem všech Evropanů. Proto jsem se také účastnil různých dění, která vytvářela podmínky pro uskutečnění takové vize. Když jsme spolu s bratrem Jiřím v roce 1991 požádali v rámci restitučního řízení o navrácení rodného domu, tedy dnes vily Čerych v České Skalici, věděli jsme, že je v zápětí darujeme nějaké nadaci. Myslím, že to tehdy bylo na doporučení přátel v Evropské

unii v Bruselu, kteří mi doporučili právě tuto nadaci. Ta již nějaký čas sídlila zde v České republice. Ale hlavně - na prvním místě byla tradice naší rodiny Čerychů a i Bartoňů nějakým způsobem se zasloužit o rozvoj vzdělanosti naší vlasti.“

Třetí oblast se zabývala vzpomínkami týkajícími se roku 1948, tím, co si z tohoto období pamatuje, co prožíval, co se dělo s jeho rodinou. Odpověď byla následující:

„Co pro mě nebo pro moji rodinu znamenal rok 1948? Já jsem maturoval v roce 1944, pak jsem byl nasazený ten poslední rok, jestli si ještě dobře pamatuji. Po roce 1945 po skončení války jsem byl na Vysoké škole obchodní v Praze dva roky. A v roce 48, přesněji v srpnu 48, jsem odešel do emigrace a od té doby až do roku 89, tedy až do konce Sametové revoluce nebo o něco déle, jsem byl v emigraci, tedy v cizině. Moji rodiče přišli také, ale až v roce 49 do emigrace. Ten jejich majetek byl přirozeně zkonfiskován. A oni zemřeli dokonce ve Švýcarsku o 20 - 30 let později.“

Pokud počítáte se mnou, je patrné, že pan doktor Ladislav Čerych odešel z bývalého Československa, když mu bylo 23 let. Což je docela mladý věk, protože člověk je plný ideálů a musí se smířit s tím, že musí opustit svůj rodný kraj a možná se už také nikdy zpět do vlasti nevrátí.

O letech jeho vysokoškolského studia jsem se od něho dozvěděla mnoho informací. Později také přišla řeč na jeho profesní život, který asi musel být dosti pestrý, jak lze předpokládat z jeho výroků v této otázkové oblasti.

„Já jsem vystudoval ve Švýcarsku doktorát na Univerzitě v Ženevě zakončený diplomem „licence science et sociales“ a později doktorátem ze sociologie a můj bratr také. No a potom jsem byl asi dva roky ve Svobodné Evropě. V Rádiu Svobodná Evropa, tedy spíše, když začínala. A od té doby potom v různých funkcích a mezinárodních organizacích jako je OECD, UNESCO, a podobně. Prakticky celý život jsem prožil v mezinárodních organizacích. Od roku 1948 až do roku 1990. A teď mám právě dvě národnosti, jednu českou druhou francouzskou, protože jsem byl ve Francii.“

Při jeho odpovědi se mi naskytla další otázka vyjádřená následujícími slovy:
„Vy jste pak emigroval do Švýcarska, jak jste se pak dostal do té Francie?“

„Já jsem nejprve emigroval do Anglie a z ní pak do Švýcarska, protože tam už byl můj bratr. A potom, když jsem dostudoval v Ženevě, tak jsem byl na Evropské koleji v Brugách, což byla tenkrát nová instituce zabývající se výchovou, vzděláváním budoucích ředitelů EU.“

„Já jsem společně s Pavlem Tigridem stál u zrodu rádia Svobodná Evropa, kde jsem pracoval tuším v letech 1952 – 1954 jako redaktor. A o pár let později jsem se začal zapojovat do vzdělávacích programů v této oblasti, kde jsem nakonec zůstal. V letech 1954 – 1956 jsem byl dokonce i vedoucím malého rodinného podniku v Casablance v Maroku, kde také začínal můj bratr Jiří. Také jsem byl ředitelem ústavu vzdělávací politiky tady v Praze od roku 1994 - 2001, ústavu, který se jmenoval Centrum vzdělávací politiky a byl součástí Pedagogické fakulty, ale nebylo to v té Rettigově, ale bylo to v Myslíkově ulici. Člověk, se kterým jsem hodně spolupracoval, ten zemřel před třemi lety - Jiří Kotásek. To byl profesor, jeden z mála profesorů srovnávací pedagogiky. Byl to také velký přítel. A tehdejší děkan, on byl děkanem Pedagogické fakulty až asi do roku 1993, to si teď nějak nemůžu přesně vybavit.“ Na co si ještě vzpomínám, že paní Eliška Valtová, ta tam tehdy vedla, myslím tím samozřejmě ústav. Možná jsem i na něco zapomněl ze své zaměstnanecké dráhy, tak se když tak podívejte do mého životopisu, který jsem Vám dal...“

„Pak jste se ptala také na mé lásky, jestli si dobře vzpomínám. Tak na to raději dopovídat nebudu, ale řeknu Vám, že jsem byl třikrát ženat a s poslední manželkou jsem uzavřel sňatek v roce 2004. Tak to si myslím, že by k této otázce mohlo stačit. Dále bych toto téma nerad rozebíral.“

Ve čtvrté části tohoto rozhovoru jsem si chtěla ověřit ještě jednu záležitost, a to správnost příbuzenských vztahů ze strany jeho maminky. Zdali odpovídá to, co uvádí pan Jaroslav Charvát v kronice rodu Bartoňů, protože jak je patrné z obrázku tohoto textu, je na jedné straně v prvním díle (konkrétně na s. 91, kdy místo 24. září 1925 je zde uváděno 24. listopadu 1925) chybně uvedeno datum narození pana PhDr. Ladislava Čerycha. Tedy jestli jde jen o překlep či se zde

nachází i více nejasností. Po vzájemné dohodě nebude uveřejněn celý jeho životopis.

ZÁKLADNÍ ŽIVOTOPISNÁ DATA

Ladislav Čerych

Narozen: 24. září 1925
Dětství a mládí v České Skalici, prakticky až do svých 23 let

Rodina:

matka: Marie, rozená Bartoňová z Dobenína (její otec: Cyril Bartoň z Dobenína, známý náhodský průmyslník a mecenáš)

otec: Ing. Jirí Čerych, textilní průmyslník v Jaroměři, vnuk Antonína Čerycha, původně starosty Nechanic, později známý podnikatel a průmyslník

manželka: Věra, roz. Tomsová (+ 1976); Dorotea, roz. Furth (+ 1993);
od roku 2004: Catherine, roz. Soden

Část životopisu PhDr. Ladislava Čerycha

Danou otázku jsem položila v následujícím slovním uspořádání: *„Měla Vaše maminka Marie nějaké sourozence?“*

Pan PhDr. Ladislav Čerych mi odpověděl: *„Ano. Bratra Josefa a dvě sestry, nejstarší byla Libuše, provdaná za pana Nováka, dnes jim patří např. i pasáž U Nováků ve Vodičkově ulici. Dál Jaroslavu a nejmladší byla moje maminka.“*

Na konci tohoto rozhovoru jsem se chtěla dozvědět něco o historii jeho rodiny Čerychů. Pohodlně se usadil, protože dle jeho výrazu lze usuzovat, že to pro něj zřejmě znamenalo srdeční záležitost. Po osvěžení se na chvíli zamyslel a pak začal tuto část následující větou.

„Ta Čerychova větev nebo rodina, jejím zakladatelem a nebo tím původním je někdo, je můj pradědeček, jménem Antonín Čerych. Antonín Čerych byl jako všichni ostatní - začali od ničeho. Byl původně starostou Nechanic. Tam se dost proslavil jako starosta, pravděpodobně proto, že se snad účastnil té bitvy u Hradce Králové, to ale nevím přesně. Myslím, že to bylo v šestašedesátém roce či kdy se to už událo. Docela teď jste mě dostala (úsměv). Ovšem on potom, co byl tím

starostou, byl také velmi podnikavý člověk, získal určité prostředky. Nejdříve založil cukrovar někde v Josefově, Jaroměři, a potom se dokonce z něho stal i mecenáš, ne - to byli Bartoňové, ale podnikatelé to byli také velcí.

On dokonce byl vlastníkem první železnice tenkrát v Rakousku - Uhersku, Západočeské dráhy se to tenkrát jmenovalo. Kdysi o něm někdo napsal veliký článek nebo dokonce byla o něm i malá stať, knížka. Myslím, napsal dokonce i on sám nějakou publikaci.

Štolba byl český spisovatel z počátku 20. století nebo dokonce z konce 19. století. Dokonce ho nazval „českým totefararem“ nebo něco takového.

Tento Antonín založil tu větev Čerychů, nejprve založil cukrovar, ale pak to přešlo i na textil. Ty jeho textilní závody byly hlavně v Josefově a Jaroměři ve východních Čechách. Částečně také v Jugoslávii.

Takže můj otec se také narodil v Jugoslávii, protože jeho otec čili můj dědeček byl jako pověřený správou té továrny, co ten Antonín Čerych založil, tenkrát to v Jugoslávii spravovat. Tenkrát to nebyla Jugoslávie, ale patřilo to ještě pod Rakousko-Uhersko.

Z té Čerychovy větve dnes už kromě mě a bratra nikdo nežije.

Můj bratr žije ve Francii, také už mu je přes osmdesát. A pak myslím ještě jeden vzdálenější bratranec...Ale o tom nic nevím.“

Při dalším setkání bylo prvním úsekem mého rozhovoru uzavření předchozího povídání. Soustředila jsem se především na otázky týkající se současného života. Zde jsem použila pouze stručných otázek, na které mi s velikou ochotou a trpělivostí pan PhDr. Ladislav Čerych odpovídal. Samozřejmě až po usednutí na „naše obvyklé místo“, kde mi s vřelostí nabídl veliký výběr nápojů, protože bylo venku opravdu parné počasí.

Přehled jednoduchých a přitom výstižných otázek.

a) Stýkáte se ještě s druhou větví, tedy příbuznými z rodu Bartoňů, kteří vlastní Nové Město nad Metují?

„Poměrně málo. Tuhle novodobou generaci neznám.“

b) Jakými jazyky mluvíte?

„Mluvím plynule francouzsky, anglicky, německy a česky. Trochu i španělsky“

c) Jezdí Váš bratr Jiří Čerych do Čech?

„Žije ve Francii, ale před třemi až čtyřmi lety byl naposledy v České republice. Má teď nějaké zdravotní potíže...“

Po vzájemné dohodě jsme se domluvili, že tyto zdravotní důvody nebudu ve své práci uvádět.

Dále jsem se dotazovala na ryze osobní otázky, které, jak si myslím, nejsou středem této výzkumné části. A nepatří tudíž do diplomové práce.

K dokončení a uzavření celku, tedy rozhovoru, jsem se zaměřila na otázku, kterou jsem se snažila objasnit, zabývat se jí, a také představovala stěžejní motiv mé diplomové práce. Týkala se vlastnictví zámku Nové Hrady za doby Bartoňů z Dobenína.

Pan PhDr. Ladislav Čerych se chopil mé vytčené otázky a začal jako vždy poutavě vyprávět.

„Ten můj dědeček, pan Cyril Bartoň z Dobenína koupil zámek Nové Hrady v roce 1936, ale nikdy tam nebyl a nikdy ten jeho rod tam s tím nebyl spjat.

On když to koupil tak to potom daroval mým rodičům Čerychům, a nebo vlastně mému bratrovi a mně z daňových důvodů nebo něco takového. To už přesně nevím.

Na těch Nových Hradech prakticky s nimi Bartoňovi neměli nic společného.

Až na to, že je koupil můj dědeček, a pak hned, když je koupil, tak je dal, a myslím, že ještě už jejich jménem je koupil, to už nevím. Dal prostě vlastně nominálně mně a mému bratrovi. Jenomže my jsme byli nezletilí tenkrát, takže vlastně je prakticky dal mým rodičům.

A tím to končí, Nové Hrady. Nové Hrady jsme potom prodali panu Kučerovi, který je koupil. Ještě za našeho vlastnění byly pak Nové Hrady zkonfiskovány, apod. Po té konfiskaci čili po roce 1989, tak jsme nebyli schopni restauraci zajistit, takže jsme to prodali za poměrně nízkou cenu panu Kučerovi.

No a od té doby vlastně s těmi Novými Hradami nemáme nic ani my Čerychové, ani Bartoňovi, už nic společného.“

Pan PhDr. Ladislav Čerych mi poskytl celou řadu dokumentů, ale jelikož jich je veliké množství, nelze je všechny zde uvést. Odkázal mě na vilu Čerych

v České Skalici, kterou jsem osobně navštívila, a i když jsem nebyla předem domluvena, byli všichni „zaměstnanci“ ochotni mi pomoci a poskytli mi celou řadu materiálů, jak už propagačních, tak i odborných.

Dále jsem navštívila osobně zámek Nové Hrady, kde jsem hledala tamějšího kronikáře, ale přístup nejen jeho manželky, ale i jeho samotného mě odradil, protože nebyli ochotni mi nic poskytnout. Možná bych měla uvést na pravou míru, že zde jsem začala své putování o získávání podkladů a následně zpracování své diplomové práce. Proto jsem ještě zkusila štěstí přímo u nynějšího majitele pana Kučery, který mi v rychlosti vypověděl celý příběh zámku Nové Hrady. Moc se mi omlouval, že nemají k dispozici v tištěné formě momentálně žádné dokumenty, které by mi mohl poskytnout. Ale odkázal mě na pana PhDr. Ladislava Čerycha, který působí na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Dali mi adresu, kde by měl tento pán pobývat.

Tak jsem se dozvěděla o tomto charismatickém pánovi, který se mnou strávil dost času při dosažení mých cílů diplomové práce. Samozřejmě cesta k osobnímu setkání s ním nebyla nikterak růžová, musela jsem dlouho hledat kontakt. Pak jsem našla již zmiňovanou vilu Čerych v České Skalici, kde mi na něj kontakt dali a přislíbili mi, že mu předají můj e-mail. Nějakým způsobem jsem získala i telefonní kontakt do Francie a po telefonní konzultaci jsme se domluvili, kdy bude v České republice s tím, že pak si domluvíme přesný termín.

Další návštěvu jsem realizovala v Novém Městě nad Metují, kde se mě vřele ujal tamější správce zámku. Poskytl mi cenné rady a nějaké materiály. Doporučil mi výlet do Náchoda, kde se nachází textilní továrna patřící rodině Bartoňů, ale i proslulý vrch, který sehrál v tomto rodě dosti významnou roli, protože jeho označení si vypůjčil Josef Bartoň roku 1912. Nachází se v obci Václavice.

Při mé návštěvě na zámku Nové Hrady jsem chtěla zjistit, jaký proces museli manželé Kučerovi absolvovat, aby zakoupili tento zámek. Po odpovědi paní Mgr. Magdy Kučerové jsme se domluvily, že nebudu uvádět podrobnosti. Dle jejich slov nechtějí nikde rozvádět, jak to tenkrát bylo. Tím tedy skončil můj rozhovor na toto téma a dané podrobnosti jsem se nedozvěděla.

ZÁVĚR

Po uskutečnění rozhovoru s panem doktorem Čerychem jsem si ozřejmila, že v odborné literatuře zabývající se jednak historií rodu Bartoňů z Dobenína, tak i zámku Nové Hrady, jsou dosti chybné informace. V uvedených pramenech po přečtení můžete nalézt informace, že tento rod vlastnil zámek Nové Hrady, využíval jej jako letní sídlo a také jej opravoval. Mylné je, že tento rod nikdy neobýval zámek Nové Hrady, jen poskytl neurčitou sumu k nezbytným opravám, konkrétně v letech 1936 – 1940. Cyril Adolf Bartoň-Dobenín koupil zámek Nové Hrady, ale už při koupi jej odkázal svým vnukům Ladislavovi a Jiřímu Čerychům. Ti v té době ještě nebyli plnoletí, a tak tento nemovitý majetek spravovali jejich rodiče Čerychovi (Marie a Ing. Jiří).

K dalším chybným zmínkám dochází po srovnání dat narození nejstaršího vnuka Cyrila Adolfa Bartoně z Dobenína, a to PhDr. Ladislava Čerycha. Rodová kronika uvádí, že se narodil dne 24. listopadu 1925, v jím zapůjčeném strukturovaném životopisu a jiných dokumentech je uvedeno datum 24. září 1925. Zde můžeme vidět rozdíl dvou měsíců. Pak se můžeme ptát, kde se stala chyba? Které datum je správné?

V rodových kronikách jsou chybně zaznamenána i jména a příjmení jednotlivých představitelů tohoto rodu. Uvádí se jen Josef a jeho bratr Cyril, kdežto správně má být Josef Bohumil a Cyril Adolf. U příjmení bych poukázala na to, že v průběhu několika let prošlo určitou proměnou. Do roku 1912 Bartoňové ještě nemohli a tudíž nepoužívali za příjmením predikát z Dobenína, ten se směl začít používat až od 17. června 1912, kdy byl udělen císařem Františkem Josefem I. otci Josefa Bohumila a Cyrila Adolfa Bartoňových. Toto pojmenování pak setrvalo do roku 1918. Podoba jména tedy zněla „Bartoň z Dobenína“. Tento predikát dědičně přecházel na další potomky Josefa Bartoně, otce již zmíněných Josefa Bohumila, Cyrila Adolfa a dalších sourozenců Bartoňových.

Poslední významná změna je datována od roku 1936, kdy v překotné snaze po reformách bylo jedním z prvních zákonů zrušeno šlechtictví, řády a různé tituly. Každý šlechtic směl používat jen jednoho jména., Bartoňové proto vynechali predikát z Dobenína a užívali pouze příjmení Bartoň. Jelikož však i nadále byli oslovováni a zároveň známi pod jménem z Dobenína, požádali zemský úřad, aby jim bylo ponecháno také jméno Dobenín. Rozhodnutím zemského prezidenta v Praze ze dne 24. února 1936 bylo jim povoleno používat příjmení Bartoň-Dobenín.

Abych ve své práci neuváděla jen negativní zjištění, chci ukázat na přínos podle mého názoru nejcennější. V průběhu realizace této práce jsem se seznámila s několika zajímavými lidmi, byl to nynější majitel zámku Nové Hrady pan Kučera, který mi velice ochotně vylíčil, jak rodina Bartoňova zasáhla do tohoto historického objektu. Poukázal hlavně na vnuka Cyrila Adolfa Bartoně, a to na pana PhDr. Ladislava Čerycha, který mi poskytl nejen rodovou kroniku Bartoňů, ale i mnoho dalších materiálů a cenných rad, mimo jiné se mnou realizoval rozhovor k danému tématu. Další osobností, se kterou jsem se seznámila při psaní diplomové práce, je současná majitelka Mgr. Magda Kučerová, která mi dala řadu cenných rad. Velmi mi pomohla také instituce Státního oblastního archívu v Zámrsku, kde se mě ochotně ujal pan Mgr. Kuba. K mému údivu jsem zjistila, že v tamním archívu se nenacházejí skoro žádné materiály a dokumenty, protože mnohé se ztratily či je původní majitelé z rodu Harbuval de Chamaré odvezli do Francie. Nesmím opomenout Národní archív v Praze, kde jsem našla několik dokumentů nejen o správě zámku Nové Hrady, ale i o rodu Bartoňů, respektive o jedné z posledních osobností tohoto rodu, a to Cyrilu Adolfu Bartoňovi. Zde se mi věnovali dva neobyčejní lidé a to paní PhDr. Michaela Munková a pan PhDr. Pavel Dufek, Ph.D. Cíle práce se podařilo splnit.

RESUMÉ

Má diplomová práce se zabývá velkopřumyslnickým rytířským rodem Bartoňů z Dobenína, přesněji na zámku Nové Hrady. Soustředila jsem se především na chronologický vývoj důležitých členů tohoto rodu a jejich životních osudů od první zmínky až do konce 20.století. Dominantou tvoří zámek Nové Hrady, nejen za života již zmíněných Bartoňů, ale také jeho prvotní historie a dnešní současná podoba a jeho využití této jedinečné architektonické perly nacházející se ve východních Čechách. Zámek Nové Hrady je spojen s významnými jmény jako Jan Ludvík a Jan Antonín Harbuval de Chamaré či architekt Josef Jäger a mnoha dalších osobností. Nesmím zapomenout na ještě jeden významný rod -Čerychů, který se také zapsal, i když jen krátce do historie tohoto pohádkového zámku. Nynější majitelé manželé Kučerovi se starají o znovunavrácení jeho prvotního lesku. Byli představitelé tohoto rodu Bartoňů z Dobenína něčím jiným, než běžní lidé žijící v oné době? Změnilo je povýšení do rytířského stavu? O tom všem se v mé diplomové práci můžete dočíst.

RESUMÉ

My graduation thesis describes industrial and knight family Bartoň from Dobení situated on the castle Nové Hrady. I concentrated on the lifetime history of some important members of this family from the beginning to the end of the 20th century. A special focus has been given on the castle Nové Hrady, not only over the lifetime of the Bartoň family, but also its history and importance as an extraordinary signy situated in the Eastern part of Bohemia. The castle Nové Hrady is connected with some important names, for example Jan Ludvík and Jan Antonín Harbuval de Chamaré or architekt Josef Jäger and others. There is another important family of Čerych, their history is also linked with this castle. The current owners Mr. and Mrs. Kučera are trying to bring back its previous glance. Were the members of the Bartoň family from Dobení different from the ordinary people living in that time? Has the knighthood changed them in some way? You can find the answers in my graduation thesis.

LITERATURA

1. ČEŠKA I. a kolektiv. *Zámek Nové Město nad Metují*. Nové Město nad Metují. 2001. 16 s. 1.vyd. ISBN 80-902941-0-3
2. ČORNEJ P.a kolektiv. *Panovníci českých zemí*. Praha: Odkaz – Fragment. 1992. 64 s. 1 vyd. ISBN 80-901070-5-2
3. DAVID P., SOUKUP V. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku. Velká cestovní kniha - Česká republika*, Praha: Soukup a David. 2002 - 2003. 365 s. ISSN 1212-3264
4. DUDÁK V. a kol. *Encyklopedie světové architektury - od menhiru k dekonstruktivismu. 2.díl. L-Ž*. Praha: Basket. 2002. 1032 s. 1.vyd . ISBN 80-86223-90-6
5. DVOŘÁČEK J. a kolektiv. *Masarykův slovník naučný : Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. díl 1., A-Č*. Praha : Československý kompas. 1925. s 1106
6. HYHLÍK V., PŘEUČIL F. *Východní Čechy*. Praha: Olympia. 1980. 217 s. 2 vyd. ISBN 27-013-80
7. CHARVÁT J. (zpracoval na základě materiálu sebraného Cyrilem rytířem Bartoňem z Dobenína). *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína. I.díl*, Náchod, sine dato. 110 s.
8. CHARVÁT J.(zpracoval na základě materiálu sebraného Cyrilem Bartoněm z Dobenína). *Kronika rodu Bartoňů. II.díl - Paměti Cyrila rytíře Bartoně z Dobenína*. Náchod. sine dato. 91 s.
9. CHVOJKA M., SKÁLA J. *Malý slovník jednotek měření*. Praha: Mladá fronta. 1982. 278 s.

10. KAŠPAR J. a kolektiv. *Kronika města Čelákovice I. 1857 – 1939*. Městské muzeum v Čelákovících. 2006. 25 s. 1.vyd. ISBN 80-903461-2-X
11. KOLEKTIV AUTORŮ. *Československé dějiny v datech*. Praha: Svoboda. 1986. 714 s. 1.vyd.
12. KOLEKTIV AUTORŮ. *Hrady a zámky, sborník krátkých monografií o hradech a zámcích v českých krajích*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství. 1963. 408 s. ISBN 27-003-63
13. KOLEKTIV AUTORŮ. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI.díl Východní Čechy*. Praha: Svoboda. 1989. 327 s.1.vyd.
14. KUTHAN J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha: Akropolis. 2001. 333 s. 1. vyd. ISBN 80-7304-003-4
15. MAŠEK P. *Modrá krev: Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta. 2010. 328 s. 4 vyd. ISBN 978-80-204-2349-8
16. MYŠKA M. a kolektiv. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny 20.století*. Ostrava : Ostravská univerzita. 2003. 519 s ISBN 80-7042-612-8
17. MUCHKA I., PETŘÍČEK V., NEUBERT L. *Východní Čechy : Historie, krajina, umělecké památky*. Praha : Panorama. 1990. 424 s. 1. vyd. ISBN 403-22-858.
18. MÜHLSTEIN L. a kolektiv. *Náchodsko*. Praha: Merkur. 1975. 148 s. 1.vyd.
19. Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích. M - Ž. Praha: Ottovo nakladatelství. 2003. 752 s. ISBN 80-7181-947-6
20. ŘEHÁČEK J. a kolektiv. *Vlastivědné listy Pardubického kraje*. Pardubice: Sdružení přátel Pardubického kraje. 2005. 19 s. 1.vyd. ISSN 1214-9721
21. ŘEHÁČEK J. a kolektiv. *Vlastivědné listy Pardubického kraje 3/ 2008*. Pardubice: Sdružení přátel Pardubického kraje. 2008. 47 s. 1.vyd. ISSN 1214-9721

22. SEDLÁČEK A. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. I.díl. Chrudimsko.* Praha: Argo. 1993. 259 s. 1 vyd.,3 vyd. ISBN 80-85794-05-5

23. VLČEK P. *Encyklopedie českých zámků.* Praha : Libri. 2006. 314 s. 5. vyd. ISBN 80-7277-302-2

24. ŽUPANIČ J. *Nová šlechta Rakouského císařství, 1848- 1918.* Praha : Agentura Pankrác. 2006. 452 s. 1.vyd. ISBN 80-86781-08-9

25. Státní oblastní archív v Zámruku:
fond Velkostatek Nové Hrady, Hospodářské účty. Karton č. 3

26. Národní archív:
fond Státní pozemkový úřad – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, Praha. Karton č. 4 256
fond Ústřední ředitelství státních lesů a statků, Praha.Karton č. 832

27. Státní oblastní archív v Praze:
fond Státní pozemkové správy –D., Velkostatek Nové Hrady. Karton č. 94

Absolventská práce:

28. PÁSZTOROVÁ Ž. *Dějiny správy města Nechanic. 1867 - 1938.* Bakalářská práce obhájena na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice v roce 2009. 68 s. Depon in: Archív Ústav v Pardubicích

Dokumentární film

29. SEBECHLEBSKÝ J. *Skutečný život na zámku.*1997

Internetové odkazy

30. MÍŠEK J. a VRZÁČEK M. Historie. Biografie Jiřího Čerycha. [citováno 27.ledna 2009]. Dostupný z <http://www.vilacerych.cz/historie>

31. Josef Bartoň z Dobenína. Návrat do historie. [citováno 4.února 2009]. Dostupný z <http://www.novomestskykuryr.info/030309-nove%20mesto%20nad%20metuji%20a%20okoli-1939-2%20cast.html>

32. ŽITAVSKÝ P. Zbraslavská kronika. [citováno 4.února 2009]. Dostupný z http://www.zbraslavhistorie.info/uvod-zbraslavska_kronika.php
33. KOLEKTIV AUTORŮ. Knihy o hradech. [citováno 4.února 2009]. Dostupný z <http://www.ohradech.eu/knihy.html>
34. FABIAN P. Vývoj hradů v Čechách. [citováno 4.února 2009]. Dostupný z http://hrady.hyperlink.cz/o_hradech.htm
35. TOVÁREK Z. Přehled rodu a majitelů panství a zámku. [citováno 4.února 2009]. Dostupný z <http://www.novemestonm.cz/pro-turisty/nove-mesto-nad-metuji-jeho-historie-a-pamatky/prehled-rodu-a-majitelu-panstvi-a-zamku.html>
36. Autor neuveden. Cisteriánský klášter dnes Zbraslavský zámek. [citováno 14.února 2009]. Dostupný z <http://stary.mc-zbraslav.cz/src/turista/pamatky/klaster.html>
37. SLÁDEK M. Václavice- kostel se zvonicí.[citováno 18.srpna 2009]. Dostupný z <http://www.turistika.cz/turisticke-cile/detail/vaclavice-kostel-sv-vaclava-se-zvonici>
38. Autor neuveden. Dr. Ladislav Čerych (1925) – životopis. [citováno 18.srpna 2009]. Dostupný z http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/843?locale=cs_CZ
39. Autor neuveden. Zámek Nové Město nad Metují. Představení zámku. [citováno 13.srpna 2009]. Dostupný z <http://www.hrady-zamky.cz/zamek-novemestonm/>
40. ŘEHÁČEK J. Zámek Nové Hrady.[citováno 13.srpna 2009]. Dostupný z <http://www.cestopisy.net/63-zamek-nove-hrady.php>
41. Autor neuveden. Cena Ladislava Čerycha 2009. [citováno 13.srpna 2009]. Dostupný z <http://www.centrumrozvoje.eu/projekty/cena-ladislava-cerycha-2009>
42. Autor neuveden. Naučná stezka „Náchod –Vysokov –Václavice 1866“, VIII.-Dobenín. [citováno 19.srpna 2009]. Dostupný z <http://www.1866.cz/Stecky/nachod/tabule8.php>

43. Internetová jazyková příručka. [citováno 22.října 2009]. Dostupný z <http://prirucka.ujc.cas.cz>
44. Autor neuveden. Zámek Nové Hrady – Historie objektu. [citováno 4.února 2010]. Dostupný z <http://www.castles.cz/zamek-nove-hrady/historie.html>
45. URL: < <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/diurnista> > [cit.2010/02/15]
46. URL:<http://www.mapy.cz/#mm=TtTcPA@sa=s@st=s@ssq=%C5%BD%C4%8F%C3%A1rky@sss=1@ssp=136854656_133747712_136962176_133824512@x=137196544@y=137386496@z=11> [cit.2010/02/15]
47. Autor neuveden. Vítejte na zámku Nové Hrady. [citováno 21.ledna 2010]. Dostupný z <http://www.nove-hrady.cz/zamek/index.php>
48. PRAŽÁK. Zámek Nové Hrady (okres Ústí nad Orlicí). [citováno 21.ledna 2010]. Dostupný z [http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1mek_Nov%C3%A9_Hrady_\(okres_%C3%9Ast%C3%AD_nad_Orlic%C3%AD\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1mek_Nov%C3%A9_Hrady_(okres_%C3%9Ast%C3%AD_nad_Orlic%C3%AD))
49. Autor neuveden. V jejich erbu jsou tkalcovské člunky.[citováno 15.února 2010].Dostupný z http://druidova.mysteria.cz/HISTORIE/ERB_TKALCOVSKE_CLUNKY.htm
50. URL: < http://slovník.seznam.cz/?q=abgemagert&lang=de_cz > [cit.2010/04/08]
51. Redakce InfoČesko.Zámek Nové Hrady u Litomyšle. [citováno 6.května 2010]. Dostupný z <http://hrady-zamky.infocesko.cz/content/svitavsko-historicke-zajimavosti-zamek-nove-hrady.aspx>
52. Autor neuveden. Včelákov. [citováno 7.července 2010]. Dostupný z <http://www.chata.cz/zelezne-hory/vcelakov/pruvodce-hajovna-CZ1399.html>
53. ŘEHÁČEK. J. Zámek Nové Hrady - rokokový unikát. [citováno 8.července 2010]. Dostupný z <http://www.kraj.iipardubice.cz/arch/1200574619-zamek-nove-hrady-rokokovy-unikat.php>

54. FÁBRY O. a HEDE A. Mikroregion Žatecko. [citováno 8.července 2010].
Dostupný z <http://www.mikroregion-zatecko.cz/pages/zizelice.htm>

SEZNAM PŘÍLOH

Obrázek 1- Josef Bartoň, český velkopřumyslník,zakladatel textilních závodů v Náchodě a České Skalice, v letech 1902 až 1932 předseda Spolku českých textilních průmyslníků	116
Obrázek 2- Josef Bohumil Bartoň z Dobenína.....	116
Obrázek 3- Přádělna z roku 1905 v Náchodě.....	117
Obrázek 4- Přádělna z roku 1905 v Náchodě.....	117
Obrázek 5- Rodinný erb rodu Bartoňů z Dobenína	118
Obrázek 6- Kostelík sv.Václava, Dobenín – Václavice	118
Obrázek 7- Bartoňův okresní chorobinec v Novém Městě nad Metují	118
Obrázek 8- Josef Bohumil a Cyril Adolf Bartoňovi	119
Obrázek 9- Mapa oblasti Žďárska u Náchoda.....	119
Obrázek 10- Průčelí zámku Nové Hrady na Chrudimsku.....	120
Obrázek 11- Rokokový zámek Nové Hrady, 2004.....	120
Obrázek 12- zámek v Nových Hradech	121
Obrázek 13- boční pohled na zámek Nové Hrady	121

Obrázek 14- návrh zámku Nové Hrady - hrabě Jan Antonín Harbuval de Chamaré	122
Obrázek 15- zámecká expozice	122
Obrázek 16- průčelí vily Čerych.....	122
Obrázek 17- Vila Čerych - vstup do zahrady	123
Obrázek 18- perokresba vily Čerych	123
Obrázek 19- PhDr. Ladislav Čerych.....	123
Obrázek 20- Dobový vývoj objektu zámku Nové Hrady.....	124
Obrázek 21- Protokol o propuštění půdy ze záboru, 1935.....	124

Obrázek 1- Josef Bartoň, český velkopřemyslník, zakladatel textilních závodů v Náchodě a České Skalici, v letech 1902 až 1932 předseda Spolku českých textilních průmyslníků

Obrázek 2- Josef Bohumil Bartoň z Dobenína

Obrázek 3- Příkladna z roku 1905 v Náchodě

Obrázek 4- Příkladna z roku 1905 v Náchodě

Obrázek 5- Rodinný erb rodu Bartoňů z Dobenína

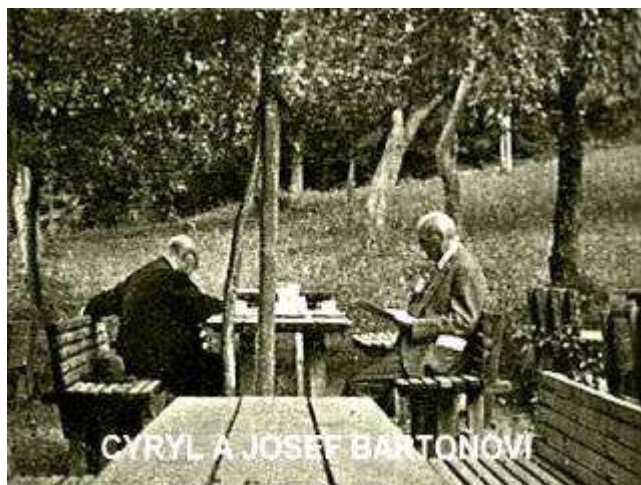
Obrázek 6- Kostelík sv.Václava, Dobenín – Václavice

Obrázek 7- Bartoňův okresní chorobinec v Novém Městě nad Metují

Obrázek 8- Josef Bohumil a Cyril Adolf Bartoňovi

Obrázek 9- Mapa oblasti Žďárská u Náchoda

Obrázek 10- Průčelí zámku Nové Hrady na Chrudimsku

Obrázek 11- Rokokový zámek Nové Hrady, 2004

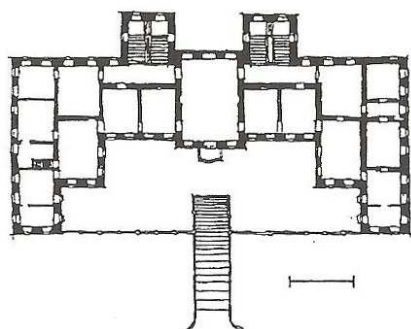
Obrázek 12- zámek v Nových Hradech

Obrázek 13- boční pohled na zámek Nové Hradce

Obrázek 14- návrh zámku Nové Hradý - hrabě Jan Antonín Harbuval de Chamaré

Obrázek 15- zámecká expozice

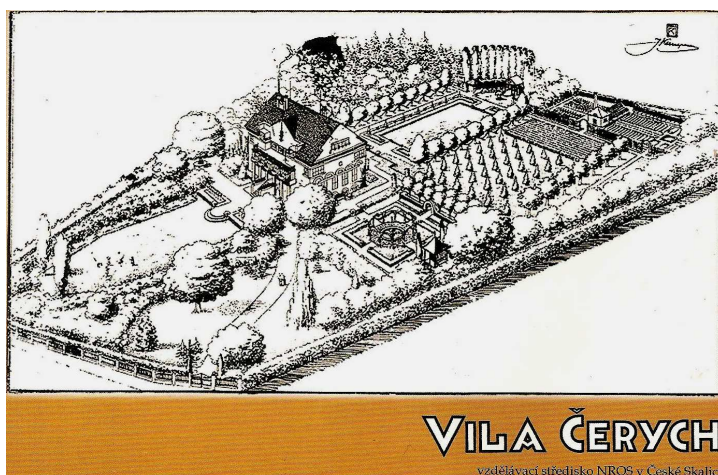
Obrázek 16- průčelí vily Čerych

Obrázek 17- Vila Čerych - vstup do zahrady

Obrázek 18- perokresba vily Čerych

Obrázek 19- PhDr. Ladislav Čerych

Obrázek 20- Dobový vývoj objektu zámku Nové Hradky

Obrázek 21- Protokol o propuštění půdy ze zaboru, 1935

ADVOKÁTNÍ KANCELÁŘ
J. U. D. GUSTAV TOMEK
VYSOKÉ MÝTO.
ÚČET POŠT. SPOR. 16.593.
TELEFON Č. 3.

STÁTNÍ POZEMKOVÝ ÚŘAD V PRAZE
Číslo 35650
Důslo 263RE/NA4935
Krat. zám. př.
Předchozí opis

Státnímu pozemkovému úřadu

v Praze.
K čj. 28.242/35-II-1.

K přípisu ze dne 18. března t.r. v záležitosti propuštění
půdy ze zaboru u velkostatku Nové Hradky u Vysokého Mýta, sdělují
ohledně parcel čkat. 694, 699, 700, 875, 876, 873 a 874 kat.
území Boru :

Velkostatek Nové Hradky a zejména také parcely svrchu
uvedené náležely vlastnický původně hraběti Antonínu Harbuval. -
Chamaréovi. Tento prodal velkostatek v roce 1904 Štěpánu Bergero-
vi, ale výše uvedené parcely omylem nebyly ve smlouvě uvedeny.
Štěpán Berger prodal velkostatek v roce 1905 Václavu Beckingovi,
jenž zemřel v roce 1908 a velkostatek potom přešel do vlastnictví
jeho manželky Markety Beckingové, později provdané Schirndingero-
vé. Tato poslední vlastnice zemřela dne 16. ledna 1926 a jako dědi-
cové přicházejí v úvahu Theodor Becking, Dr Vilém Becking a paní
Marie Thallerová.

Peněvadě v první smlouvě výše zmiňené parcely nebyly
uvedeny a další smlouvy potom byly zřejmě opisovány jedna od
druhé, stalo se, že výše uvedené parcely jsou dosud zapsány jako
vlastnictví hraběte Antoní
zemřelého.

I-13
Vydáno v 1935